

Plural av neutra på obetonat -e

Obestämd plural hos neutra med avlednings-
morfemet -e mellan omkring 1300 och 1750

Elisabet Kågerman

Lundastudier
i nordisk
språkvetenskap

Diss.
Lund.
1985

CWK Gleerup

Plural av neutra på obetonat -e

Obestämd plural hos neutra med avlednings-
morfemet -e mellan omkring 1300 och 1750

Elisabet Kågerman

Obestämd plural hos neutra med avledningsmorfemet -e
mellan omkring 1300 och 1750

Elisabet Kägerman
fil.lic.
Hallands nation

Akademisk avhandling
som för avläggande av filosofie doktorsexamen
vid Humanistiska fakulteten vid Lunds universitet
kommer att offentligen försvaras i
sal Kock, Institutionen för nordiska språk,
Helgonabacken 14, Lund
torsdagen den 23 maj 1985, kl. 10.00

Organization LUND UNIVERSITY Department of Scandinavian languages Helgonabacken 14 S - 523 62 Lund Sweden	Document name DOCTORAL DISSERTATION Date of issue May 1985 CODEN:
Author(s) Elisabet KÄGERMAN	Sponsoring organization

Title and subtitle

The indefinite plural of neuter nouns with the suffix -e from about 1300 to about 1750.

Abstract
ABSTRACT

In the original Scandinavian language a distinction was made between the indefinite singular and indefinite plural forms concerning the neuter, but in connection with the apocope this possibility disappeared. The case is still the same regarding the neuter form ending in a consonant.

In the Swedish spoken in the Stockholm-Uppsala area and Eastern Sweden, the dropping of the i resulted in that the definite singular of these words, in form coincided with the indefinite singular and indefinite plural. In this connection a frequency-displacement occurred, so that the form -g most often came to mean the singular and eventually was understood only to mean the singular. The result was uncertainty about the plural form. Whenever it was possible, one turned to the definite plural and eventually this form came to include both the definite and indefinite plurals in dialect.

In the latter part of Old Swedish, a plural form ending in -i was imported in Low German words used in commerce, such as bräder (boards) and kläder (clothes). During the time of Gustav Vasa this plural form accounts for approximately a third of all cases. The reason for this advance of words without Low German and Danish connections, was thought to be by analogy with principally the feminine with the -i plural form.

During the 16th and 17th centuries, there possibly existed a Gothic dialect area using the ß-plural, which exists even now; a dialect area in the Stockholm-Uppsala area and Eastern Sweden using the n-plural or a plural with -g that emanates from -en, and between them, a central Swedish dialect area with the i-plural, the remnants of which are found in present-day dialects.

The fact that the n-plural prevailed in the written form in the middle of the 17th century is thought to depend on several factors. Gustav Vasa came from the Stockholm-Uppsala area and surrounded himself with kinamen whose language ought to have had a high status. It was extremely common for noblemen to acquire estates in the Stockholm-Uppsala area in order to be close to the central administration where they had duties to fulfil. The language used in Uppsala came to influence the numerous priests and officials who studied in the town. Both in Stockholm and Uppsala, a cultural centre developed around people speaking the dialect of this area, for example Stiernhielm. Abroad, grammarians had begun to use this cultivated spoken language as a model for the written language and Swedish grammarians, most of whom were born in the Stockholm-Uppsala region, followed suit.

"A change in the language, has ... the greatest chance of spreading over a wide area if it occurs in a region of high status and is introduced there by people with high social standing."

Key words

Neuter nouns on the suffix -e; dialects; foreign influences; language history.

Classification system and/or index terms (if any)
Supplementary bibliographical information

Language
Swedish

ISSN and key title

ISBN
91-40-05107-2

Recipient's notes

Number of pages
190

Price

Security classification
Distribution by (name and address)

I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation.

Signature

Elisabet Kägerman

Date 23.5.85

Obestämd plural hos neutra med avledningsmorfemet -e
mellan omkring 1300 och 1750

Elisabet Kågerman
fil.lic.
Hallands nation

Akademisk avhandling
som för avläggande av filosofie doktorsexamen
vid Humanistiska fakulteten vid Lunds universitet
kommer att offentligen försvaras i
sal Kock, Institutionen för nordiska språk,
Helgonabacken 14, Lund
torsdagen den 23 maj 1985, kl. 10.00

CWK Glerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga
skrifter utgivna av Liber Förlag Malmö

Förord

TACK

till alla dem, som lagt ned tid och möda på att läsa och kommentera min avhandling - professorerna Bertil Ejder, Börje Tjäder, Ulf Teleman samt docenten Bertil Svensson,
till alla dem, som hjälpt mig med litteraturanskaffningen - personalen vid Stadsbiblioteket i Kristianstad - inte minst Ahusfilialens - samt vid Söderportskolans bibliotek
och först och sist till filosofie licentiaten Stig Kågerman utan vars hjälp denna avhandling aldrig skulle ha blivit till.

Ahus våren 1985

Elisabet Kågerman

INNEHALLSFORTECKNING

Förkortningsregister

A. INLEDNING

B. MATERIALREDOVISNING

I. Litteratur fram till c:a 1450

1. Lagar
 - a. där ingen hs har novation
 - b. där någon hs har novation
2. Religiös litteratur
 - a. utan novation
 - b. med novation
3. Officiella skrivelser
4. Skrifter av juridisk karaktär
Sammanfattning av period I

II. Litteratur från c:a 1450 till c:a 1523

1. Religiös litteratur
 - a. utan novation
 - b. med novation
2. Krönikor och riddardiktning
 - a. utan novation
 - b. med novation
3. Skrifter av juridisk karaktär
 - a. utan novation
 - b. med novation
4. Övrig litteratur
Sammanfattning av period II

III. Litteratur från c:a 1523 till c:a 1560

1. Reformationsbiblarna
2. Övrig litteratur
3. Officiella skrivelser
Skrifter av juridisk karaktär
Sammanfattning av period III.

IV. Litteratur från c:a 1560 till c:a 1650

1. A-område
2. B-område
3. C-område
4. Officiella skrivelser
5. Skrifter av juridisk karaktär
Sammanfattning av period IV.

V. Litteratur från c:a 1650 till c:a 1750.

1. A-område
2. B-område
3. C-område
4. Officiella skrivelser
Sammanfattning av period V.

C. ANALYS

1. De fyra variablerna
 - a. tid
 - b. genre
 - c. dialekt
 - d. ord
2. De tre pluralalternativen
 - a. plur. = sing.
 - b. plur. på -r
 - c. obest. plur. = best. plur.
Sammanfattning
1. Varifrån kommer r-plur.?
2. Varifrån kommer n-plur.?
3. Varför segnar i skriftspråket n-plur. över ursprunglig
Ø-plur. och r-plur.?

D. LITTERATURFORTECKNING

Person- och verkregister
Excerperade verk
Aberopade skrifter

FORKORTNINGSREGISTER

Al	Konung Alexander
ANF	Arkiv för nordisk filologi
Ber	Helige Bernhards skrifter
Bo	Bonaventuras betraktelser
BtFH	Bidrag till Finlands historia
Di	Sagan om Didrik af Bern
FH	Handlingar till upplysning af Finlands Häfder
Fl	Flores och Blanzeflor
FM	Nya källor till Finlands Medeltidshistoria
FMU	Finlands Medeltidsurkunder
GIR	Gustav Vasas registratur
GVB	Gustav Vasas Bibel
HBU	Heliga Birgittas uppenbarelser
HF	Hertig Fredrik
Iv	Herr Ivan
JMO	Jungfru Marie Ortagård
JB	Jöns Budde
KL	Klosterläsning
KLNM	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
LA	Laurentius Andrae
LB	Läke- och Orteböcker
LfK	Skrifter till läsning för klosterfolk
Lg	Ett svenskt legendarium
LNS	Lundastudier i nordisk språkvetenskap
LP	Laurentius Petri
LUA	Lunds universitets Årsbok
MASO	Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning
MB	Medeltidens Bibelarbeten
MD	Svenska medeltidsdikter och rim
Mecht	Heliga Mechtilds Uppenbarelser
MELL	Magnus Erikssons Landslag
MP	Svenska medeltidspostillor
NF	Nordisk Familjebok
NT	Nya Testamentet 1526
NTU	Nordiska texter och undersökningar
Nysv.stud.	Nysvenska studier
OP	Olaus Petrus
Pa	S. Patrik-sagan
RK	Svenska Medeltidens Rim-Krönikor
SAOB	Svenska Akademiens ordbok
SAOL	Svenska Akademiens ordlista
Sdw	Söderwall Ordbok öfver sv. medeltidsspråket
SFSS	Svenska fornminnessällskapets samlingar
SINSUU	Skrifter utgivna av institutet för nordiska språk vid
Uppsala	universitet
Skr till	Skrifter till läsning för uppbyggelse
uppb.	
SML	Södermannalagen
Smäst.	Smästucken på fornsvenska
SO	Skråordningar

SoS	Språk och Stil
SSGL	Schlyter, Sveriges Gamla Lagar
SSL	Rydqvist, Svenska språkets lagar
SSLSF	Skrifter utg. av Sv. litt. sällsk. i Finland
SSSPh	Stockholm studies in scandinavian philology
StadsL	Magnus Erikssons stadslag
Su	Helige Susos Gudelige Snilles vackare
Sv. Lm.	Svenska landsmål
UplL	Upplandslagen
UUA	Uppsala universitets Årsbok
Va	Namnlös och Valentin

A. INLEDNING

Som liten - i Halmstad - sade jag två apple, men i skolan fick jag lara mig, att det i svenskt riksspråk hette två applen och i danskt riksspråk to æbler. Kanske var det ett av skalen till att jag 1943 som amne för min licentiatavhandling valde uppkomsten av plur. novationer i neutrala ia-stammar.

När jag nu långt senare återvänder till frågeställningen definierar jag undersökningsområdet som "obest. plur. av neutra på obest. -e." Orsaken är att ia-stammarna dels förlorat ord till andra deklinationer - neutr. krävde har t.ex. blivit fem. krävda - dels dragit till sig ord från andra språk - t.ex. lågtyskt ingedome 'husgeråd' - och från andra deklinationer; öre var t.ex. ursprungligen mask. och fiske fem.

En konsekvens av den ändrade definitionen är att jag explicit måste exkludera ord på -else-, -ande och -mente. Orsaken har till är dels att materialet inte får bli alltför omfattande - det finns c:a 700 avledningar på -else (*1) - om det skall vara översiktligt, dels att dessa avledningsmorfem bjuder på speciella svårigheter.

-else-avledningar förekommer redan i lagarna och är i y. fsv. och på 1500-talet betydligt vanligare än nu (*2). Men ytterst sällan går det att avgöra om de är fem. sing. eller neutr. plur. vilken tveksamhet bl.a. Söderwall tydligt ger uttryck för (*3). Orden är ofta abstrakta och hör huvudsakligen hemma i det konservativa religiösa språket (*4). Sannolikt är detta skälet till att jag i egna excerpter och vid genomgång av Söderwalls, Rydqvists (*5), Wesséns (*6) och Lomans (*7) exempel funnit bara två plur. novationer: halghilsor i Bir. 4:82 och opinbarilser i Vita Sancti Anscharii per S. Rembertum.

Avledningarna på -ande uppstår först c:a 1500 och är då fåtaliga (*8). De är huvudsakligen efterbildning av mlt. subst. på -ent eller -en, vilka är en substanstivering av inf. (*9). I svenskan anslöt de sig till verbens presens particip och inte sällan kan det vara svårt att skilja det ena från det andra (*10).

Huvudorsaken till att jag exkluderar avledningar på -mente är att många av dem har vid sin sida en kortform utan -e, varför det är ogörligt att avgöra om en eventuell i-plur. härrör från hithörande ord eller från neutra på kons.

- *1. Loman s. 6
- *2. Wessén Sv. spr. hist. II s. 132 f., 136
- *3. Rydqvist SSL II s. 134. Loman s. 197 f.
- *4. Loman s. 224
- *5. Rydqvist SSL II s. 133 f.
- *6. Wessén Sv. spr. hist. II s. 132 f.
- *7. Loman s. 197 f.
- *8. Cederschiöld 1908 s. 8 f.
- *9. Wessén Sv. spr. hist. II s. 144 f.
- *10. Jmf Tamm 1897 s. 31

I en översikt som denna är det ogorligt att i varje enskilt fall diskutera huruvida ett tveksamt belagg verkligen hör till de ord jag behandlar, om det verkligen är plur. och om det verkligen är obet. Jag har valt att efter vad jag uppfattar som säkra belagg presentera de osäkra och att inte räkna in dessa i statistik eller bygga några slutsatser på dem.

Genom att ange de främsta skalen till osäkerhet presenterar jag de svårigheter som föreligger och mina metoder att komma tillrätta med dem.

Ø-plur.: Ovisst: anger osakerhet om numerus. Vanligen ger kontext, bestämningar och/eller verbform besked, men riktig säkerhet föreligger inte. Vid dubbel syftning förekommer det att bestämningens form bestäms enbart av det första subst. och under åtminstone 1500-talet kan verbet stå i sing. efter subj. i plur. (*1).

En del ord har två naturliggande betydelser, varav bara den ena förekommer i plur.: klader kan vara 'klader' men också 'tyg': t.ex. klede ok sölff ok andra handa i Erikskrönikan (830), sinne kan vara 'karaktär' men också 'sinnen': Torne kan vara 'buskage' men också 'törnen'.

Om flera personer har var sitt specimen är det än i dag tveksamt om detta skall stå i sing. eller plur. Ett vanligt exempel på detta är the kastadhe sigh ned på thera anlete och liknande.

Slutligen kan myntenheter som öre och runstycke vara obojda efter räkneord.

I-plur.: Ovisst: kan orsakas av att det är fråga om en upplöst förkortning, varvid risken för felskrivning och feltolkning ökar. Normalt anger jag alla upplösta förkortningar som osäkra men i många av de äldre utgåvorna upplöses förkortningar utan att detta markeras.

Ofta föreligger tvekan om huruvida ordet hör till mitt undersökningsområde. Många neutra på obet.-e har nämligen vid sin sida en likabetydande kortform utan -e.

Redan medeltidens knittelvers kan av rimskal föredra kortformer, som har motsvarighet i tyskan, och i 1600-talets stavelseraknande verk stympas också ord utan alternativ kortform, vartill talspråkliga ljudbortfall kan ha bidragit (*2). Eftersom neutra på kons. i stort sett får I-plur. senare än hithörande ord (*3) - dock finns det belagg redan från 1500-talet (*4) - är det främst harader, som kan föranleda tvekan: Söderwall är sålunda osäker om herreter (BSH 5:427 1510) skall hänföras till harab eller till harabe. I ett fåtal fall - herresater och borgelager - kan det ifrågasättas om I är ett böjningsmorfem eller hör till stammen och böter kan vara plur. av både böt och böte.

*1. Vendell 1905 s. 108.

*2. Stähle 1975 s. 179 f.

*3. Lindblad 1919 s. 218 f.

*4. Ahlbäck 1946 s. 69.

Atminstone i två fall - belater och byter - föranleder l-plur. SAOB att anta alternativt annat genus än neutr. Oförankomligt är att många av hithörande ord har vacklande genus eller vid sin sida ett likabetydande ord med annat genus.

Vid grundexcerperingen utgick jag självklart från att tidende var utrum, möjligen därför att jag stammar från ett ursprungligen danskt område; i danskan är det utrum. När jag senare upptäckte att Söderwall, Rydqvist etc. gav det neutralt genus har jag försökt komplettera med ordboksbelägg - vilket anges - men beträffande detta ord är min excerpering ofullständig på grund av genusosakerhet.

n-plur.: Ovisst: kan bero på att det är fråga om upplöst förkortning. Vanligen orsakas dock osäkerheten av tvekan om huruvida best. eller obst. form avses.

Enklitisk artikel uppstår i förlitterär tid (*1), d.v.s. i talar språk och det tar århundraden innan den är inrangerad i språket (*2). Enligt Larm (*3) är dess funktion i landsskapslagarna till stor del en annan än i nutida språk. En felkälla kan vara dels att Larm begränsar sig till landskapslagarnas textcodex, dels att han självklart uppfattar varje hithörande form som slutar på -n som best.plur.; en del av de exempel han anger uppfattar jag som övergångsform, där behovet att markera plur. har varit större än behovet att markera best.form, eller som obst. plur. med novationsmorfem.

Wessén (*4) anger att bruket av artikel i stort är detsamma i nutida svenska som i fornspråket och avser då sannolikt perioden efter den som Larm behandlar. Men det är i fsv vanligare med artikellöst subst. i stående uttryck - efter preposition - och då två subst. koordineras (*5).

Numera föreligger en dialektalt betingad skillnad beträffande bruk av bet. form: i finländska och norrländska dialekter står amnesnamn ofta i best. form predikativt (*6), svenska mål i Lappland kan ha best. form t.o.m. efter räkneord (*7), medan dalmål i allmänhet undviker slutartikel i plur. av alla genus (*8). Hur mycket av denna dialektskillnad som föreligger i y fsv och ä nsv är omöjligt att säga. Sakert är att stadsskrivaren Ingevald på 1400-talet uppvisar samma dialektala benägenhet att ha best. form efter gen.attr. som föreligger idag (*9).

*1. Wessén Sv. spr. hist. III s. 29.

*2. Larm 1936 s. 9.

*3. A.a. s. 9.

*4. Wessén Sv. spr. hist. III s. 45.

*5. A.a. s. 37.

*6. Agren s. 145 f.

*7. Dahlstedt s. 282.

*8. Rydqvist SSL IV s. 415 not.

*9. Lindén ANF 41 s. 308 f.

Då inget annat anges uppfattar jag subst. som obest. - trots de undantag som redovisas - i följande ställningar:

a. efter rakneord. I lagarna och hos Birgitta förekommer dock best form efter en, sannolikt med partitiv betydelse (*1).

b. Samordnat med obest. subst. I lagarna kan dock "bekvämlighetsskal" orsaka att endast det av de två subst. får enklitisk art., som inte därefter förlängs med en stavelse. Larms typexempel är halmin og agna (*2).

c. Efter förställt gen. attr. I uppländskan och i östsvenska dialekter förekommer dock sedan fsv tid best. form. efter gen. attr. (*3). Dessutom kan det vara svårt att avgöra när gen. attr. övergått till första ledet i en sammansättning (*4) - varvid det inte föreligger något hinder för best. form I å fsv skrivs sammansättningsled inte ofta ihop (*5), i y fsv och å nsv avgör betoningen om sammansättningsleden skall skrivas ihop eller inte (*6) och ännu hos Wenneasius förekommer lucka där nutida språkkänsla fordrar sammanskrivning (*7).

d. Efter pron. bortsett från samma samt dem. och determ. pron. I lagarna förekommer dock best. form efter var (*8) och i övrig fsv litteratur efter någon, mycken och speciellt efter ingen (*9).

e. Då företeelsen tidigare inte nämnts eller är allmänt bekant och då individualiserande bestämdhet inte föreligger. Larms generaliserande bestämdhet och hans bestämdhet i "konkretionens funktion" (*10) är inte aktuella för min del. Som ovissa uppfattar jag de n-belägg, som kan vara

a. individualiserande bestämda (*11), d.v.s. då det av sammanhanget framgår t.ex. vems sinnen och kläder som avses,

b. de företeelser, som kan antas vara allmänt bekanta utan att vara explicit namnda (*12), t.ex. dagsverken, prästmöten, hertigdömen.

*1. Söderwall Hufvudepokerna s. 73. Larm 1936 s. 43.

*2. Larm 1936 s. 25 f. Dens. ANF 49 s. 376.

*3. Hesselman Sveamålen s. 50.

*4. Ottelin s. 445.

*5. Söderwall Hufvudepokerna s. 44.

*6. Nordling s. 67 f.

*7. Nordin-Grip s. IV

*8. Larm 1936 s. 40 f.

*9. Wessén Sv. spr. hist. III s. 40.

*10. Larm 1936 s. 100 f.

*11. Jfr Larm 1936 s. 105 f. Enl. Thorell s. 33 deiktisk bestämdhet.

*12. Jfr Larm 1936 s. 91. Enl. Thorell s. 33 deiktisk bestämdhet.

c. efter dem.pron. I å fsv saknas vanligen enklitisk art (*1), i y fsv är bruket mera skiftande och i 1500-talsbiblarna förekommer fler artikelförsedda former än artikellös (*2). Under 1600-talet och början av 1700-talet förekommer mer artikelförsedda former hos mera talspråkliga författare, t.ex. Agneta Horn och Dahlin, än hos mer skriftspråkliga författare. Vid mitten av 1700-talet tar de artikellosa formerna överhand (*3) men fortfarande har tydligt och västligt talspråk "denna boken" (*4).

d. Enligt Wessén (*5) är förhållandet ungefär detsamma beträffande determ. pron. som beträffande dem.pron. och Agren (*6) likställer i stort sett samma och denna. 1910 anger SAOB (*7) att subst. som bestäms av densamme har enklitisk art., men att bruket tidigare varklade. Under samme i SAOB står det emellertid att subst. numera är obest.

Disposition.

Huvudindelningen är kronologisk. Jag skiljer på:

- I: Tiden från enklitiska artiklens uppkomst till c:a 1450
- II: Från c:a 1450, den tid till vilken de flesta forskare forlagge plur. novationernas uppkomst, till c:a 1523.
- III: C:a 1523 till c:a 1560, d.v.s. Gustav Vasas regeringstid, under vilken reformationsbiblarna tillkommer och kanslispråket konsolideras.
- IV: C:a 1560 till c:a 1650, då n-plur. börjar bli skrivnorm.
- V: C:a 1650 till c:a 1750, då n-plur. definitivt segrat.

Fsv.verk placeras efter handskriftens ålder - inte originalets - eftersom skrivare ofta avvek från sin förlaga (*8).

- *1. Larm 1936 s. 21 f.
- *2. Wessén Sv. spr.hist. III s. 35.
- *3. A.a. s. 36.
- *4. Agren s. 63.
- *5. Wessén Sv. spr. hist. III s. 36.
- *6. Agren s. 63
- *7. SAOB D 915, Jfr Wessén Sv. spr. hist. III s. 43.
- *8. Loman s. 201.

Inom perioderna disponeras efter genre.

- I. Lagar, religiös litteratur, officiella skrivelser, skrifter av juridisk karaktär, d.v.s. skrårordningar och tänkeböcker.
- II. Religiös litteratur, övrig litteratur, krönikor och riddardiktning, skrifter av juridisk karaktär.
- III. Reformationsbiblarna, övrig litteratur, officiella skrivelser, skrifter av juridisk karaktär.
- IV. Övrig litteratur, officiella skrivelser.
- V. Övrig litteratur, officiella skrivelser.

Beträffande period III, IV och V har jag inte kunnat ha samma strikta genreindelning som beträffande period I och II, därför att i många fall samma författare har varit verksamma inom olika områden. Båda bröderna Petri har sålunda skrivit både religiösa skrifter och krönikor, Stiernhielm och Wivallius har skrivit både officiella inlagor och poesi och många av 1600-talets poeter har i samma diktsamling ofta ägnat sig åt både profana och religiösa ämnen. I sådana fall har jag undersökt om genreskillnaden har medfört skillnad i val av plur.form men funnit signifikant skillnad endast hos Stiernhielm och Hiarne.

Den enda genre, som är klart avgränsbar efter 1560 är officiella skrivelser, eftersom dessas författare är i stort sett anonyma - icke lokalisierbara - och därför att de behandlar likartade ämnen i likartat syfte för likartade mottagare. En felfaktor vid jämförelse mellan officiella skrivelser och övrig litteratur är att den senare även rymmer skrifter av officiell karaktär, t. ex. Rudback d.ä:s brev om Uppsala universitet. Skillnaden mellan officiella skrivelser och övrig litteratur bör således i verkligheten vara större än vad mina siffror anger. Hur mycket går inte att ange, eftersom det kan finnas skal att anta att man som varit verksamma inom kansliet kan ha använt kanslispråk också i privata sammanhang.

Det talade språket kommer jag av naturliga skal aldrig åt men vissa genrer bör stå talspråket närmare än andra.

Mest konservativa, d.v.s. skriftspråkliga, borde religiösa verk vara på grund av sin anknytning till Bibeln, som så småningom kom att uppfattas som konservativa. Poesin har ofta ett högstamt ordval och kan vara arkaiserande som t.ex. Herkules, men i den mån den är rimmad kan rimtvånget locka fram icke konventionella novationsformer.

En särställning under period IV tänkeböckerna, vilka på grund av skrivarnas ringa bildning i hög grad speglar dialekt och talspråk. Närmast talspråket torde personliga brev, dagböcker och i någon mån reseskildringar stå.

Jag har bemödat mig om att vid excerperingen hamta belagg från så

många genrer som möjligt, för att materialet skall spegla gamla tiders mångfacetterade språk. Svagheten med detta är att jämförelsen mellan olika geografiska områden kan bli missvisande om det material som stått till buds från ett område i högre grad består av en viss genre än materialet från de två andra områdena. Endast i liten grad synes detta vara fallet. Under period V finns tankeböcker från områdena A, B och C, vilka jag har jämfört (*1) liksom mera officiella brev och poesi. Från period IV finns brev, dagböcker och reseskildringar i ungefär samma omfattning i alla de tre geografiska områdena liksom poesi med eller utan religiös anknytning. Om absolut överensstämmelse kan det inte bli tal, bl.a. därför att absolut gränsdragning mellan olika genrer är omöjlig.

Beträffande övrig litteratur under perioden IV och V har jag gjort en geografisk fördelning.

Område A. Uppsvenska och östsvenska områden som redan i fsv. tid har n-plur.

Område B. Sydsvenska och götiska områden som i nutida dialekter har Ø-plur.

Område C. Bältet mellan A och B.

I en del fall - främst Agneta Horn, Dahlbergh och Lucidor - är födelseorten klart missvisande, eftersom vederbörande vaxt upp på annan ort. Detta tar jag hänsyn till i de statistiska beräkningarna. Biografiska data - bortsett från födelseort och -år samt yrke - meddelas bara då vederbörande ej studerat vid hemtraktens gymnasium och vid Uppsala universitet. Också hov- och kanslitjänst anges, eftersom bådadera kan påverka språkbudet.

Inom varje område placeras författare efter födelseår. Juridiska skrivelser och skrifter av juridisk karaktär placeras efter tillkomstår.

Vid jämförelser mellan officiella skrivelser och övrig litteratur anger jag författarnas verks tillkomsttid till författarens födelseår + 35, eftersom jag anser det skäligt att anta att de skrivit ungefär lika mycket före denna ålder som efter.

För att nedbringa omfånget och underlätta jämförelser normerar jag belaggens stavning - för fsv:s del enligt Söderwall, för nsv:s del enligt SAOL - och anger rad endast i fsv. novationsbelägg. R, eventuellt åtföljt av /rimord anger rimställning. Med "r-benägna ord" avser jag: brade, inälve, klade, krydde, stycke, tidende, arende.

Eftersom jag har excerperat mer än 15.000 sidor är det ofrånkomligt att belägg kan ha blivit överhoppade, men just på grund av excerptomfånget torde detta knappast i nämnvärd grad påverka resultatet.

Efter materialredovisningen övergår jag till en analys, som i hög grad bygger på de resultat som angetts i de fem periodernas sammanfattningar. Jag har valt att i denna först behandla de fyra variabler, som främst har betydelse för valet av plur.alternativ.

*1. Se s.131.

- I. Tid.
- II. Genre, där i huvudsak officiella skrivelser ställs mot övrig litteratur.
- III. Dialekt, där A-området, B-området och C-området jämförs med varandra och ställs i relation till nutida dialektförhållanden
- VI. Ord, där det främst diskuteras varför vissa ord är mer benägna för x-plur. än andra.

Därefter behandlar jag de tre aktuella plur.alternativen med hänsyn tagen till vad som verkar för dem och vad som verkar mot dem.

- I. Plur. = sing.
- II. Plur. på x (som fem. och mask.)
- III. Obest. plur. = best. plur.

B. MATERIALREDOVISNING

1. Fornsvenska fram till c:a 1450

1. Lagar

a. Utan novation i till perioden hörande handskrifter.

Aldre Västgötalagen. textcodex skriven sannolikt mellan 1281 och 1325 (*1), tryckt i SSGL I.

Lydekini anteckningar, troligen skrivna efter a. VGL (*2), tryckt i SSGL I.

Vidhemsprästens anteckningar, skrivna efter 1325 (*3), tryckt i SSGL I.

Dalalagen, textcodex skriven i mitten av 1300-talet (*4), tryckt i SSGL V.

Björköarätten, skriven c:a 1345 (*5), tryckt i SSGL VI.

Östgötalagen, textcodex skriven i mitten av 1300-talet (*6), tryckt i SSGL II.

Hälsingelagen, bevarad text tillkommen efter 1320 (*7), tryckt i SSGL VI.

Kristoffers landslag, stadfast 1442 (*8), tryckt i SSGL XII.

b. Med novation i till perioden hörande handskrifter.

Yngre Västgötalagen, textcodex skriven i mitten av 1300-talet(*9), tryckt i SSGL I.

*1. Aqvist KLN M Västgötalagen.

*2. A.a.

*3. A.a.

*4. Schlyter SSGL V s. II.

*5. Wessén KLN M Björköarätten.

*6. Ståhle KLN M Östgötalagen.

*7. Hafström KLN M Hälsingelagen.

*8. Liedgren KLN M Kristoffers landslag.

*9. Aqvist KLN M Västgötalagen

Ø-plur: Eþöre (237/2 ex./), fulsare (225), genmale (158), klabe (154, 176/2 ex./, 209, 233), systkine (117, 247), vitne (15 ex. 122, 125, 155/2 ex./, 190 etc.), i sms med asynar (153, 154, 157). Ovisst: vitne (127, 151, 153).

I-plur.: Ovisst: manz klather i cod. G (226 not 99). Schlyter (*1) anger att i denna hs från senare hälften av 1300-talet skriften är "av sednare hand med svartare black uppdragen, hvarvid flera ord blifvit andrade".

n-plur.: Ovisst: scal tolf manna eber gangaz meþ tuenni vitnum, och vitni ater i eþe standa (207:6), Cod. K och G har vitnin andra gången ordet uppträder men också ebenom.

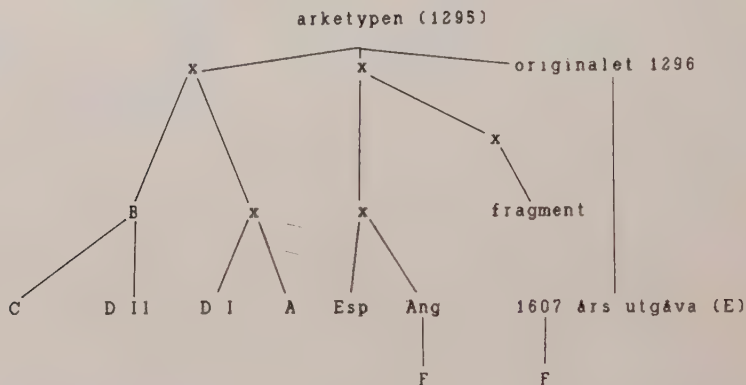
Upplandslagen, textcodex skriven i förra hälften av 1300-talet eller c:a 1350 (*2), tryckt i SSSL III.

Ø-plur.: dagsverke (13, 229), garþe (242), klabe (223, 233, 234, 244), i sms med a- (113), med ivir- (113), med kirkiu- (113 /3 ex./), systkine (182/2 ex./), tvaböte (141), vitne (49 ex. 64, 66, 69, 71 etc.), i sms med aterfanx (167).

*1. Schlyter SSSL I s. XXI, Rydqvist SSL II s.127

*2. Lundberg KLNLM Upplandslagen.

n-plur.: pryzkas nokor ok fallir nibar daxwarkin flere an brv. þa
fylli atar daxwarkin ok meþ bre marker (13:6) tryckt efter cod. B från
 1300-talet (*1), liknande cod. Esplunda från c:a 1350 (*2) (15:5 f.)
 och cod. Angsö från c:a 1350 (*3) (6:7). Cod. IFORU har daxwerke första
 gången ordet uppträder och cod. AGLN har lucka. Larm (*4) uppfattar det
 första daxwarkin som best. men det finns inte med i hans II A 4 d.v.s.
 "substantiv med attributiv bestämning, vilken består av adjektiv i
 komparativ" (*4). Hos Sdw förekommer bara i ett fall best. form i samband
 med flere: latin hiit koma folkith flera (Iv 5210) och det samma gäller
 SAOB: till tess flere arffvingene komma til stedes (O. Petri TB 7 1524).
 Det i sammanhanget intressanta är handskriftsdiskrepansen. Henning (*6)
 ger följande stemma:

Det är föga sannolikt att cod. B och förlagan till cod. Esp. och Ang. oberoende av varandra har lagt ett n till dagsvarke på just detta ställe. n-formen bör alltså stamma från arketypen, eftersom B och Esp. och Ang. står i förbindelse med varandra bara genom den. Detta skulle innebära att övriga hss korrigerat genom att utesluta n, vilket cod. F tydligen har gjort (*7). Fråga är vad arketypens n-form innebar. Det är möjligt att den har orsakats av attraktion från det andra daxwarkin, som säkerligen är best. - i Angsö har de båda daxwarkin orsakat haplografi, varför flari an brv þa fulli atar daxwarkin har lagts till nederst på sidan (*8). Det är emellertid också möjligt att den avser best. form i en syntaktiskt ovanlig ställning. Med anledning av motsvarande stadgande i Södermannalagen, som bygger på Upplandslagen (*9), säger Wessen (*10) "En form kan ha varit avsedd som bestämd av den talande men blir uppfattad som obestämd". I så fall föreligger vad jag kallar "övergångsform".

- *1. Lundberg KLM Upplandslagen.
- *2. S. Henning Esplunda s. LXIII.
- *3. v. Friesen Angsö s. XIV.
- *4. Larm ANF 49 s. 378.
- *5. Larm 1936 s. 47 f.

- *6. S. Henning Esplunda s. XIX
- *7. Cod F från slutet av 1500-talet är avskrift av cod. Ang. enl. Schlyter SSGL III s. VIII f., liknande Friesen Angsö s. XI
- *8. Angsö s. 159
- *9. Wessen Sv. landskapslagar ser. 3 s. XXIII f.
- *10. Wessen Sv. spr. hist. I s. 200 not 28.

Ovisst: taka hanz pant, fore att daxwarki, fiura panninga, oc swa fora annat ... ok bo daxwarkin full (13:3). Cod. K har ful dagxwerken, fyllir lakirin fullsarin (158:10). Larm (*1) uppfattar formen som best. hawa til twaggia manna witni ... wari saklos, ok swa witnin (69:8) en del senare hss har witnisan, be witni aghu a bingi witnas ... faldar at ebe böte bre markar, ok witnin wari saklos (71:7) - cod. T från mitten av 1400-talet (*2) har witnisan.

1295 Års original utarbetades av en kommitté; i vilken kyrkans talan fördes av domprosten i Uppsala, Andreas And. Enligt Henning (*3) talar den uppländska vokalharmonin för att det är han som har formulerat kyrkobalken, i vilken "övergångsformen" finns.

Södermannalagen, tryckt i SSGL IV.

Ø-plur.: -böte i sms med twa- (155), med bra- (157, 159), dike (84, 98), formale (142), garbe (88, 114), handa virke (93, 149 /2 ex./), klabe (105, 125, - 165) i sms med kirkiu- (60 /2 ex./), lyte (143), skipte (78, 146), systkine (62, 66, 82), tilmale (145), vitne (20, 53, 59, 69, 105, 125, 131, 142, 143), i sms med skrok- (137), med "tect" (104), med bings- (77).

n-plur.: fallir niber daxwarken flere an brv (10:6), liknande cod. B. Cod. CDEFGHIKLNOPQ har daxuerke, þar til at han hawar þera kirkiu rat gjort, þabe vm daxwarken oc swa vm boot (10:9). Cod. BCDEFGHKLNMNOPQ har daghsuarke. Ovisst: kráwin a daxwarkin full (10:4) utan handskrifts-diskrepans. þassen witnen (64:10, 181:15).

Cod. A - äldre än 1325 (*4) - motsvarar i stort sett den nya SML, som c:a 1300 ersatte en äldre (*5). Den var utarbetad efter UplL och kyrkobalkarna - som det är fråga om i 10:6 - överensstämmer delvis, varför det finns skäl att anta att den slarviga skrivaren (*6) av cod. A kritiklöst övertagit n-formen 10:6. n-formen 10:9 saknar emellertid direkt motsvarighet i UplL, varför den torde spegla skrivarens dialekt.

Innan SML stadfastes 1327 (*7) sågs särskilt kyrkobalken över; cod. B från 1335 eller kort därefter (*8) innehåller den reviderade versionen. Det är möjligt att n-formen 10:9 därvid upplevdes som inkorrekt och korrigerades, vilket sannolikt skedde då skrivaren av cod. E andrade sin förlagas (*9) - cod. B:s - n-form 10:6. En ändring i andra riktningen har agt rum då skrivaren av cod. B ersatt sin gotiska (*10) förlagas - cod. D:s (*11) - daxuerke med n-form.

*1. Larm ANF 49 s. 378

*2. Schlyter SSGL III s. XVIII.

*3. Henning, S. 1932 s. 134.

*4. Wessén KLMN Södermannalagen

*5. A.a.

*6. Wessén Sv. landskapsl. ser. 3 s. XXIII f.

*7. Wessén KLMN Södermannalagen

*8. A.a.

*9. Wiktorsson 1981 s. 4

*10. Wiktorsson 1976 s. 38, 147

*11. Wiktorsson 1981 s. 1

Det finns götiska inslag i SML (*1), men även sörmalska (*2). n-formerna är sannolikt exempel på det senare.

Magnus Erikssons landslag, utarbetad c:a 1350 (*3), tryckt i SSGL X.

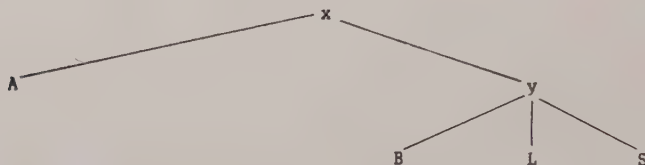
Ø-plur.: dike (146), -döme i sms med biskops- (1, 4), med haradshofdingla- (214), med laghmanz- (1, 5/4 ex.), ebore (237, 240), fulsare (336), handa virke (316), harape (168, 179 /3 ex.), høghmale (237, 267), klæpe (10 ex. 57, 58, 66, 100 etc.), i sms med brubløps- (57), med kirkiu- (65), lyte (338), ramarke (162), skipte (112), stykke (26), systkine (49, 71, 72, /2 ex., 82, 83, 264), sæpe (173), vitne (14 ex. 154, 190, 193 /2 ex. etc.), i sms med asynar- (194), med forfalz- (119, 218), med lysninga- 319).

x-plur.: klaber (57 cod. CDQ, 159 cod. C.). Cod. C från mitten av 1300-talet och cod. D från senare hälften av 1300-talet står varandra nära och i båda har en 1400-talshand gjort ändringar (*4). Beträffande cod. Q från slutet av 1300-talet säger Schlyter intet om ändringar (*5).

n-plur.: æru sua þingx vitne til (120:9). Cod. A och L, som snarast är äldre än textcodex (*6) har þingx vitnin och cod. M har þingx vitna.

Det är möjligt att det är fråga om vad Larm (*7) kallar "konkretionens eller pregnansens funktion", som finns i MELL:s äldre hss men saknas i de yngre. Bland sina exempel tar Larm upp þondin, men inget belagg med witnen, men så tar han också hansyn bara till textcodex.

Beckman ger följande stemma (*8):

*1. Hultman 1908 s. 339.

*2. A. Noreen Altschw. Gram paragraf 8.

*3. Liedgren KLN M

Magnus Erikssons landslag

*4. Schlyter SSGL X s. V f.

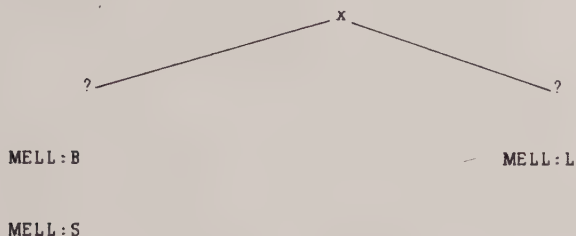
*5. A. a. s. XVII f.

*6. Beckman 1917 s. 207

*7. Larm 1936 s. 100

*8. Beckman 1917 s. 207.

Han anger att cod. B är en syster-hs till cod. L (*1) och mycket väl kan vara skriven av samma hand. Wiktorsson (*2) däremot ser ett nära samband mellan cod. B och S och ger följande stemma, vilket stämmer bättre för min del:

Det är mindre sannolikt att cod. A och L oberoende av varandra har lagt till ett n på just detta ställe än att den regelmässiga (*3) cod. B har korrigerat en n-form, som härstammar från x i Beckmans stemma.

Beckman (*4) lokaliserar gruppen ABLS till södra Östergötland eller Småland, men pekar på dialektdrag, som sannolikt stammar från en nordligare förlaga: fruste, som möter i hss av typ Uppsala, gyri - o> y - som möter i hss från norra Malarbackenet, aalmogha - a>å - vilken övergång är typisk för upplandska och östsvenska dialekter (*5) samt snaru - a>å i ursprungligen kortstaviga ord före u i nästa stavelse - vilken övergång nu finns i Dalarna, Gästrikland, östra Västmanland och norra Uppland (*6). Det ligger nära till hands att samordna cod. A:s och L:s n-skrivningar med dessa nordliga dialektdrag.

Magnus Erikssons stadslog, utarbetad c:a 1350 (*7), tryckt i SSSL XI.

*1. Beckman 1917 s. 215

*2. Wiktorsson 1981 s. 103.

*3. Beckman 1917 s. 215. Cod. B är något regelmässigare än cod. L beträffande u:o i kort rotstavelse.

*4. Beckman 1917 s. 240.

*5. Hesselman Sveamålen s. 32.

*6. A. a. s. 15

*7. Liedgren KLN Magnus Erikssons stadslog.

Q-plur.: balte (63), handa virke (342), insighle (113), iertekne (389), klabe (46, 382), 1 sms med bruplops- (50, 59) med kirkju- (63/2 ex./), krvde (213, 214), kaxe 'krokar' (166), lyte (376), marke (28), skiple (118), smidhe (63), systkine (75, 76/3 ex./, 85, 86), 1 sms med sam- (83), vine (38 ex. 18, 20, 28, 32 etc.), 1 sms med forfalz- (255), ambite (5, 45), aple (386), arande (27, 244, 246, 249, 286, 289, 391). Ovisst: klabe (170).

r-plur.: endast 1 hss efter 1450 (*8).

n-plur.: C witnen (utan tweggia manna), A: aru eig witne til tweggia manna (28:5).

C witnen A: an eig aru witne til (32:1).

CR withnen A: aru eig witne til (61:3).

C witnen A: an witne aru til (147:18)

DNO witnen A: ara eig asvne witne til (149:8); BCGKS har ar.

D witnen A: aru eig witne til (166:1) LNMO tweggia manna witne.

CR witnen A: an lha al witne warv widher thet kop (171:3).

CR witnen A: an eig ara witne til (179:7).

CR witnen A: ar eig witne til (214:2) CR har aru.

D witnen (utan tweggia manna) A: an til aru twaggia manna witne (219:8)
ELMNO har lucka.

CD witnen A: an eig aru witne til (224:11).

C witnen A: an eig ara witne til (396:6). DLM har lucka.

*1. Beckman 1917 s. 215.

*2. Wiktorsson 1981 s. 103.

*3. Beckman 1917 s. 215. Cod. B ar
något regelmassiga än Cod. L
beträffande u:o i kort rot-
ställelse

*4. Beckman 1917 s. 240.

*5. Hesselman Sveamälen s. 32

*6. A.a. s. 15.

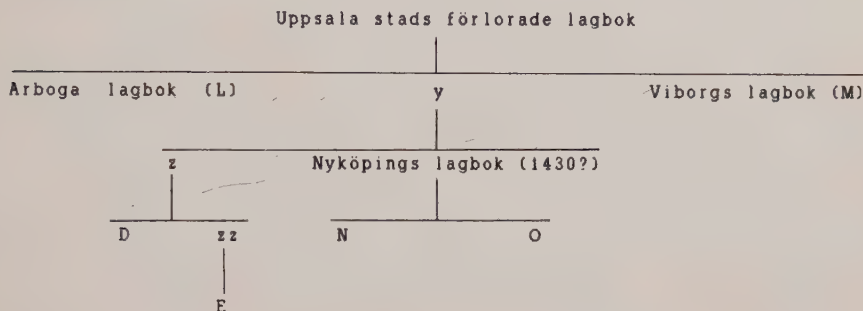
*7. Liedgren KLN M Magnus Erikssons
stadslag.

*8. krvdder i 1500-tal hs
(213, 214)

I 9 fall har cod. C från slutet av 1300-talet (*1) witnen där cod. A har witne. Cod. C hör enligt Beckman (*2) till en texttyp Söderköping - BCGKO - som han lokaliserar till norra Östergötland.

Cod. D från senare hälften av 1300-talet (*3) har i fyra fall witnen där cod. A har witne, varav två gånger som enda hs. Märkligt är att cod. E, som anses vara skriven av samma hand (*4), i intet fall avviker från cod. A. Beckman (*5) ger följande stemma för den sörmländska gruppen

DELMNO:

Belagget 149:8 synes gå tillbaka till y, i belaggen 166:1 och 224:11 har D n-form, men inte N och O, och beträffande 219:8 är D den enda i denna grupp, som inte har lucka. Anmärkningsvärt är att cod. C i ett fall överensstämmer med cod. D och i fyra fall med cod. R trots att den inte anses stå nära vare sig cod. D eller cod. R. Närmast till hands ligger att anta att n-formerna stammar från arketypen och att ett flertal skrivare - speciellt skrivaren av cod. E - korrigerat en för dem frammande n-form, d.v.s. en "övergångsform", i sin förlaga. Detta är enligt min uppfattning mer sannolikt än att ett flertal hss. oberoende av varandra på ett flertal ställen skulle ha ändrat en förlagas $\emptyset$ till n.

Ovisst: taker ... bonden kirkio kladhe siin the bazo (69). Cod. S har
kladhen (not 57).

Beträffande arketyper till StadsL har jag inte funnit några andra uppgifter om proveniens än att Hesselman (*6) anger, att den är "medelsvensk" och då sannolikt avser textcodex.

- *1. Schlyter SSGL XI s. V.
- *2. Beckman 1917 s. 241.
- *3. Schlyter SSGL s. XI.
- *4. A. a. s. VII, Beckman 1917 s. 147.
- *5. Beckman 1917 s. 19, 21.
- *6. Hesselman i och y s. 246.

2. RELIGIÖS LITTERATUR

I detta avsnitt synes det vara mera ändamålsenligt att redovisa materialet efter handskrift än efter verk, eftersom det finns skal att tro att åtminstone erfarna avskrivare handskas relativt självständigt med förlagans språk (*1).

Utan novation

- Cod. A 34 - Bureanus -, skriven 1350-1370 (*2), tryckt i Lg.
 Cod. A 110 - Oxenstiernianus -, skriven senast 1385 i Vadstena (*3), tryckt i KL, bortsett från den hand som bl. a. skrivit Nicodemii evangelium.
 Cod. A 5a, skriven i Vadstena omkr. 1400 (*4), tryckt i HBU III.
 Cod. Skokl., 136, systerhandskrift till föregående men inte skriven av samma hand (*5), tryckt i HBU I.
 Cod. A 44, skriven i Vadstena i 1400-talets första hälft (*6), tryckt i HBU IV.
 Cod. Skokl. 5, skriven i början av 1400-talet (*7), tryckt i HBU IV.
 Cod. C 528 - Bildstenianus -, från första hälften av 1400-talet (*8), tryckt i Lg, hand I.
 Cod. A 108, troligen skriven i Vadstena c:a 1438-1442 (*9), tryckt i Siällinna thröst. Jag har excerperat s. 1-212.

Med novation.

- Cod. a 110 - Oxenstiernianus (*10) -, den hand som skrivit Nicodemii evangelium, samt Tre legender om H. Clara, H. Franciskus och H. Blasius, tryckta i KL.

Ö-plur.: anlite (402), insighle (395), iartekne (333, 347, 362, 364, 366, 370, 378, 386, 418), kläbe (342, 379, 396), i sms med har- (328), med swina- (334), liverne (329), rike (328), stykke (333, 404), i sms med bröd- (332), tyghe 'vittnen' (383), ambite (408).

n-plur.: Ovisst: opta vm callo nattrina tha the sofuö bredde hon athom cladhin (352:8). Best. form i individualiserande funktion är vanlig i samband med ord, som betecknar personliga tillhörigheter (*11), iarteknen (361:21) efter dem.pron. (*12), tidhindin ... at lomfrun var farin (359) (*13).

*1. Loman s. 201	*9. Ronge KLNLM Siällinna thröst. Thorén s. 4, där tidigare uppfattningar redovisas.
*2. Bergman 1968 s. 31	
*3. Ronge KLNLM Siällinna thröst.	
*4. A. Larsson KLNLM Vadstenaspråk.	*10. Ronge KLNLM Siällinna thröst
*5. Klemming HBU V s. 148.	*11. Larm 1936 s. 106 f.
*6. A.a. s. 154.	*12. Larm 1936 s. 78 uppfattar formen om best.
*7. Klemming HBU V s. 175.	
*8. Ronge KLNLM Siällinna thröst. Jmf. Jansson 1934 s. 28 f, där tidigare uppfattningar redovisas.	*13. Söderwall. Enligt Agren s. 109 f. förekommer inte längre konstruktioner utan slutart i determ. ställning framför inf.

Cod. Bergmanianus, skriven i Vadstena omkr. 1420 (*1), tryckt i Bo och HBU IV.

Q-plur.: inalve (Bo 10, 15, 168, 278, 287, 289), iartekne (Bo 110, 126), kläbe (13 ex. Bo 16, 35, 165, HBU IV 124, 126 etc.), krydde (Bo 133, 219), liwerne (Bo 142), rike (Bo 3), stykke (Bo 4, 172, 287), i sms med hedhin- 'orientaliskt tyg' (Bo 269), tibande (Bo 12, 226, (*2)), vitne (Bo 181, 189), amne (Bo 89), arande (Bo 184, 291).

n-plur.: Ovisst: nar the sofwo siodh var herre ihesus vp ... oc holde vppa them kladhin (Bo 58:6) (*3), atirlato honom ey nasta kladhin (Bo 199:21 (*3)), thassa twaggia handa lifwarnin (Bo 142:17).

Cod. AM 787 4:0 från c:a 1400 (*4), tryckt i MP I (*5).

Q-plur.: anlite (118), arvobe (106), inalve (277, 325), iartekne (214), kläbe (25 ex. 3, 8, 20, 91 etc.), i sms med brublops- (333), med aro- (121), qvabe (299), rike (44), sinne (299), sinne 'gångar' (247), stykke (172), syndatilfalle (265), vitne (102, 148, 313; 319, 320, 351), aptirdome (108, 227/ 2 ex.), ave 'tider' (95), Ovisst: anlite (33 efter thera), inalve (248 verb i sing.), vitne (160, 163, 165, 174).

n-plur.: I dagh kastadhe the sin klädhin oc palm quista (112:12 f.). MP II som är "till hälften samma arbete" (*6) saknar detta avsnitt.

Laghandskrifterna utelämnar normalt alternativt poss.pron. eller best. art. (*7) och Larms enda belägg med framförställt poss.pron. - typ hans botin (botin hans) - är sialfs hans botin i UGL (*7), där ytterligare bestämning kan påverka. I Namnlös och Valentin har hs B sith boeth (12:6 liknande hs C), Bröms Gyllenmärs visbok har sin sköldhen (*8) och liknande konstruktioner förekommer dialektalt i östsvenska och uppsvenska dialekter. Sammanställningen med obest. subst. gör det dock sannolikt att kladhin avser obest.form. Ovisst: licamlico sinnen (314:1, liknande 299:10, MP II 164:1, 221:28) (*9). Adjektivets best.form gör best.form mest sannolik.

Bland andra Olsson (*10) betecknar MP I som östgötsk, men Bergman (*11) raknar med dialektblandning; han har funnit både gret och grät. Detta skulle kunna betyda att en uppsvensk man varit verksam i Vadstena och påverkats av traditionen och att ett uppsvenskt original skrivits av i Vadstena.

- *1. Klemming Bo s. VI
- *2. Söderwall
- *3. Se resonemang s. 9.
- *4. Olsson 1911 s. CIII.
- *5. Ejder 1976 s. 183 betecknar Klemmings utgåva som otillförlitlig.

- *6. Klemming MP II s. 304.
Jfr Bergman Samnord e s. 47.
- *7. Larm 1936 s. 37 f.
- *8. Agren s. 51 f.
- *9. I Cod. A 33 lyder meningen likamlika synina (MP II 299). Sannolikt är det fråga om felläsning
- *10. Olsson 1911 s. CIII.
- *11. Bergman Samnord. e s. 46 f.

Cod. Holm. A 54, ett samlingsverk av skilda hander från början eller mitten av 1400-talet (*1), tryckt - som Tio Guds bud - i MD.

Ø-plur: sinne 'gänger' (75, 76/3 ex./), witne (82), Ovisst: arvode (79).

n-plur: Ovisst: wi sculum ey wrang witne bara/Moth wan iæmeristin ...
Mik thikhir han dómir som witnen bar/a hwat manne domarin ar/Jak sighir
han enkte doma kunne/an han ey vitnen forra funne (82:14 f.).

Söderwall tar upp dessa n-former som sina äldsta belegg av vitnen som obest. plur. och anmaler ingen tvekan om att de är obest. Jag daremot kan tänka mig att den första n-formen är anaforisk och att den attraherar den andra. I vilket fall som helst går n-skrivningen samman med ett uppsvenskt dialektdrag: Cod. A 54 har satte 'satte' (81), som Neuman (*2) betecknar som typiskt uppsvensk redan i fsv tid.

Cod. Skokl. 156 fol., skriven c:a 1450 eller något senare av flera hander (*3). Hand 3, som skriver bl.a. Herr Ivan behandlas i samband med riddar- och krönikelitteratur (*4). Hand 2 har skrivit Vår Frus pina och Tio Guds bud, båda tryckta i MD.

Ø-plur: sinne 'gänger' (75, 76/3 st. varav 2 R/).

n-plur: Ovisst: Mik thycker then doma som witnen bar/a hwat mann som domaren ar./Jak menir han ey doma kunne en hann ey forra witnen funne (90:1). Också denna hs har satte (89), varför det finns skal att anta att såväl n-skrivningen som det uppsvenska dialektdraget går tillbaka på en för Cod. Skokl. 156 och Cod. 54 gemensam forlage

Cod. Thott 4 4:0, daterad till 1430-tal (*5), tryckt i MB I som fem Moseböcker s. 1-212.

Ø-plur: anlite (48), biläte (12), -dome i sms med ilz- 'onda styrelser' (139), med harra- (102), med hartogha (198), iläte 'karl' (60), klape (80, 82, 133, 135, 206, 214/2 ex/), i sms med skin- (162), rike (14, 121, 175), sinne (74), sinne 'gänger' (88), skipte (121), stykke (46), sabe (132), amne (66), ave 'tider' (66, 108, 126).

*1. Klemming MD s. 83 Sdw s. VII.

*2. Neuman ANF 40 s. 49 f.

*3. Ronge KLN M Ivan Lejonriddaren.

*4. Se s. 44.

*5. Hesselman 1927 s. 8.

n-plur.: Ovisst: thz smidhar oc tyktar vnder lydhno all riken/swa som iarn alla malma (14:25). Samordningen med obest. malma gör obest.form mest sannolikt. Men för lagarnas del raknar Larm (*1) med en ovilja att använda best.form när detta medför att ordet förlängs med en stavelse.

(cirkus fick) all rikin watan haff (21:28). kasta vnder han all riken (22:4) Han skapadhe them aff ango ampne/for thy at han skapadhe oc all ampnen (35:8). Best.form efter all är relativt vanlig. Larm (*2) har 135 belagg.

Samtliga **n**-belägg finns också i Cod. A 1, Vadstenahs från 1526 (*3), varför de torde stamma från originalet, skrivet på västgötsk dialekt på 1330-talet (*4).

Cod. Bildstenianus från första halften av 1400-talet (*5) är skriven av två händer, varav bara hand 2 är av intresse. Den är tryckt i Lg.

Q-plur.: bilate (11 ex. 238, 463, 478, 688 etc.), iartekne (14 ex. 288, 290, 309, 361, 363 etc.), klape (307, 318, 456, 470, 475, 486, 650, 719), kynne (732), misfalle (245, 269, 350, 373), rike (367, 702, 740, 744), samsystkine (263), slakte (847), stykke (402, 752), systkine (289), tilfalle (448), amne (657, 847, 904), anne (236), arande (269, 471).

n-plur.: Ovisst: thykke thik thzta mønster (swa) faghirt vara / ellir belatin af gulle gutin (Lg 534:15 f.). Passionarius har samma. Samordning med subst. föregått av dem.pron. gör best. funktion sannolik. al rikin vestan haff (722:2, liknande 746:5, 748:6).

Passionarius har liknande. Jansson (*6) påvisar "uppsvenska karakteristiska" hos Bildstenianus båda skrivare.

*1. Se. s. 9.

*2. Larm 1936 s. 41 f.

*3. Lindqvist Nysv.stud. 8 s. 2.

*4. Hesselman 1927 s. 8.

*5. Jansson 1934 s. 28 ff., där tidigare uppfattningar redovisas.

*6. Jansson 1934 s. 110.

3. OFFICIELLA SKRIVELSER.

Svenskt diplomatarium I 1401-1407 s. 1-300, II 1408-1414 s. 1-300, III 1415-1420 s. 1-300 samt kungliga brev efter s. 300 i I, II och III. Endast tryck efter original.

Q-plur.: altare (II 229), averke 'vattenverk' (III 267 /2 ex./), dagsverke (II 219, 510, III 258), fiskeläge (III 584), genmale (II 55, 79, 89), hialpæreda 'undanflykter' (I 61, 99, 107, 167, 295), hundare (I 278), harabe (I 27, 182, III 131), insighle (passim t. ex. I 5, 6, 8, 9), notalaghe (III 198 /3 ex./), rike (I 302, II 22/2 ex./, 584 /3 ex./, 585 /3 ex./), i sms med konunga- (II 278), skipte (14 ex., I 17, 56, 94, 297, II 137 etc.), i sms med jordha- (III 5, 81), stykke (44 ex. I 4 /2 ex./, 69, II 2, 13, 100 /3 ex./ etc.), systikine (III 125), vitne (I 31 /2 ex./, 48, 277, 294, II 197, III 31, 45, 170, 343), i sms med forfaldz- (III 343), ambite (III 31, 33), arande (I 30, 233, II 283, 510, III 150, 211, 575). Ovisst: "insighla" (I 61), "witno" (I 294), arende (III 547).

r-plur.: Ovisst: til mere wissen oc bewaring alle thisse forscr. stycker (II 253), i ett skyddsbrev för Juleta kloster daterat Örebro 1410 och undertecknat av kung Erik. Parallellfall lyder: bewaring alle thisse forscr. stycko (I 114), bewaring alla thisse forscrifna styckes (II 67, liknande II 254, 258). r i stykker är en upplöst förkortning, som kan tolkas på olika sätt. Mest sannolikt är att förkortningen skall upplösas som stycken, i vilket fall det är fråga om best. form. efter dem. pron. Att den skall upplösas som stycker är föga sannolikt eftersom Söderwalls äldsta stykker-belagg är från slutet av 1400-talet och r-plur. i andra ord är klathar i Danmark uppträder först mot medeltidens slut (*1).

Tänkbart är att r-morfem på best. artikel och adjektiv i gen. plur. har influerat..

n-plur.: Ovisst: jordhaskiften (III 82 efter dem. pron.), stykken (I 299 efter dem. pron.) och witnen (I 268, III 233), XIX éren (I 69) kan vara en felaktigt upplöst förkortning; ordet är för övrigt mask. (t. ex. (I 98) *2).

*1. Brødum-Nielsen III s. 62 f.

*2. fiskin (III 519) är enligt Kristensen s. 13 felläsning av fiskiri.

4. SKRIFTER AV JURIDISK KARAKTÄR.

Abo domkyrkas svartbok fram till 1450 (*1).

Ø-plur.: -döme i sms med biskops- (115), med lagmanz- (115), faste (194, 195 /4 ex./), håraþe (195), insighle (passim t. ex. 105, 115, 118, 131, 147), landa mare (195), ramarke (235, 262), stykke (14 ex. 195, 223, 253 etc), vitne (82, 191, 351), arande (260, 261, 288, 349 /2 ex./, 350, 351). Ovisst: vitne (212 /2 ex./), arande (345).

n-plur.: fastin (195:11), insighlen (419:26, 421:21 1446, 422:27, 34 1447), marken (419:11 1446), stykken (316:1 1424). Ovisst: fastin (195:16, 36, 37), skipten (378:22, 24), stykken (410:28), aranden (397:9), samtliga efter dem-pron.

Kalmar stads tänkebok fram till 1450, s. 1-50, 137-162.

Ø-plur.: gangkladhe (48), "all boschapps redhe oc Ingedöme (26). Ovisst: altara kläþe (49).

Stockholms stads jordebok 1420-1474 fram till 1450 (*2), s. 1-200.

Ø-plur.: ingedöme (160), insighle (103), kläþe (3), i sms med brublöps- (63), skipte (195), stykke (18, 34, 63, 67), systkine (78), i sms med sam- (113), vitne (148), arande (1, 10, 103, 107).

n-plur.: Christijn (loffuadhe) hanom ... brvllöps kost oc kladhen (63:14, liknande 79:33). Belaggen förekommer i olika avskrifter av samma brev. Köpwitnen waro beskedhne men Martin niclissson, Jonis krusa ... (184:2). Parallellfall med malis man (187, 193, 197, 198 etc.) står i obest.form. Ovisst: arven (12:18, 13:11, 36:7) samtliga efter determ.pron.

Skråordningar före 1450.

Bältare-Svennernes skrå skrivet före 1437 och tryckt i SO.

Ø-plur.: vitne (7).

Stadga för S. Karins Gille i Björke socken på Gotland 1443, tryckt i Småst.

Ø-plur.: minne 'skålar' (150 /2 ex./), stykke (151).

*1. Efter 1450 se s. 47.

*2. Efter 1450 se s. 48.

*3. Söderwall. Diplomatarium Dalikarlicum (*2) **n-plur.** vitnen (262 1422 Kopparberget).

FINLANDSKA DOKUMENT.

r-plur.: gangklädher (FH 6:21 1449) (*1).

n-plur.: bedis iak hederlika männa insighlen Jappe Dyakns ok Jonnissa Hinssekäsons (FMU I 363). Meningen förekommer i ett brev daterat 1377 i "pykä socn", vilket Ahlbäck (*2) tolkar som Pikis. Hans anger med tvekan formen som best. och sammanställer den med the husins ladhan (FMU I 407 från Korusala 1387). Detta skulle innebära att den upplandska och östsvenska benägenheten för best.form efter gen.attr., som Hesselman (*3) påvisar skulle finnas redan på 1300-talet. En annan möjlighet är att insighlen är en "övergångsform". Slutligen är felskrivning eller feltolkning möjlig: Ejder (*4) anser det tveksamt om FMU-diplomen är tillförlitliga.

insighlen (FMU II 303 1422 (*5), III 413 1447 (*6), 470 1449(*7)). Ovisst: insighlen (FH 2:9 1374 nyare avskrift(*8)), thanne forscriffna stykken (FMU III 265 1442). Ahlbäck (*9) uppfattar formen som obst.

- *1. Söderwall.
- *2. Ahlbäck 1946 s. 83.
- *3. Se s. 00
- *4. Ejder 1945 s. 72.
- *5. Ahlbäck 1946 s. 83.
- *6. A.a.
- *7. A.a.
- *8. Söderwall
- *9. Ahlbäck 1946 s. 83

SAMMANFATTNING AV PERIOD I.

Tid.

I runinskrifterna finns enbart Ø-plur. UplL, SML, MELL, StadsL har "övergångsformer", vilka avskrivare uppfattar som inkorrekta.

Från och med 1377 (*1) eller i varje fall början av 1400-talet uppträder n-former, som mest naturligt uppfattas som obst.plur. (15 ex.).

L-plur. förekommer från slutet av 1300-talet.

Genre.

Anmärkningsvärt många n-novationer förekommer skrifter med juridisk anknytning.

Dialekt.

"Övergångsformer" och n-plur. förekommer enbart i handskrifter, som har anknytning till Uppland, Södermanland, norra Östergötland, Stockholm och framförallt Finland.

Ord.

l-plur. har bara kläber (5 ex.), såvida inte förkortningen i kung Eriks skyddsbrev från 1410 (*2) skall upplösas som stykker.

n-plur. har framst yttne (14 ex.), insighle (8 ex.), dagsvarke (3 ex.) kläbe (2 ex.)

*1. Se s. 28.

*2. Se s. 26.

II. LITTERATUR FRÅN C:A 1450 TILL C:A 1523.

1. Religiös litteratur.

a. Utan novation.

Cod. Holm. A 33 från 1400-talets slut (*1), tryckt i MP II, HBU I och Vadstena klosterreglor.

Aff dyäffwlsens frästelse av Gerson, i översättning av Ericus Nicolai tryckt 1495.

Cod. C 213 från mitten av 1400-talet (*2), tryckt i Prosad. och Sv. kyrkobruk.

Cod. C 50, skriven i Vadstena vid mitten av och i senare halften av 1400-talet (*3), tryckt i Skr. till uppb. och Sv. kyrkobruk.

Cod. Holm. A 24, skriven efter 1452 (*4) och tryckt i Vadstena klosterreglor.

Stadga för Vadstena kloster, utställd 1455 (*5) och tryckt i HBU V.

Cod. Passionarius, skriven 1450-70 (*6) och tryckt i Lg.

Cod. C 22, skriven i Vadstena senare halften av 1400-talet (*7) och tryckt i Skr. till uppb. och Sv. böner.

Cod. A 9, skriven i Vadstena omkr. 1498-1502 (*8) och tryckt i Skr. till uppb., Ber., Lg 3, Sv. Kyrkobruk.

Cod. A 37 = Marita Thuresdotters bönbok, skriven i Vadstena omkr. 1500 (*9) och tryckt i Sv. böner och HBU IV.

Cod. A 3, skriven i Vadstena 1502 (*10) och tryckt i Skr. till uppb., Lg 1, 3, Bo, H. män.

*1. A. Noreen Altschw. Gram paragraf 7.

*2. Klemming Prosadikter s. 362. Där används gammalt cod. signum Theologi 57 4:o.

*3. Geete Sv. böner s. LXXXV.

*4. Lindström Vadstena klosterreglor s. XLVIII.

*5. Klemming HBU V s. 178.

*6. Jansson 1934 s. 41, 123.

*7. Geete Sv. böner s. LXXXIII.

*8. Geete Skr. till uppb. s. XXIII f.

*9. Geete Sv. böner s. XXVI.

*10. Ronge KLN M Suso.

Dorothea Nilsdotters bönbok, skriven i Vadstena vid slutet av 1400-talet eller i början av 1500-talet (*1) och tryckt i Sv. böner.

Cod. A 29, skriven i Vadstena vid 1500-talets början (*2) och tryckt i HBU IV och Vadstena klosterreglor.

Cod. A 43 = Ingegerd Ambjörnsdotters bönbok, skriven i Vadstena mellan 1501 och 1527 (*3) och tryckt i Sv. böner.

Cod. A 10, skriven i Vadstena i 1500-talets första decennium (*4) och tryckt i H. man, Lg 3, MP II.

Cod. C 68, skriven i Vadstena i början av 1500-talet (*5) och tryckt i Sv. böner.

Cod. Skokloster nr 8, skriven i Vadstena i början av 1500-talet (*6) och tryckt i Sv. böner.

Cod. Giessen nr 881, skriven i Vadstena efter 1506 (*7) och tryckt i Sv. böner.

Birgitta Andersdotters bönbok, skriven i Vadstena omkr. 1520 (*8) och tryckt i Sv. böner.

Cod. Link. 91 från början av 1500-talet (*9) tryckt i Lg 3.

Cod. Linc. B 70 a, f.d. cod. Linc. 39 fol., Vadstena-hs från c:a 1525 (*10), utom Klosterlefterne och Själens kloster.

Cod. A 38, skriven av Kristina Hansdotter Brask (*11), tryckt i Sv. böner, MD och HBU IV.

Cod. C 12, skriven av Kristina Hansdotter Brask (*12), tryckt i Sv. böner.

Cod. 600 Thott Stadga av 1451 för Vadstena klosters syssloman med skrift från 1400-talets senare halft (*13) och tryckt i HBU V.

Cod. A 49 = Nådendals Klosterbok från slutet av 1400-talet (*14) och tryckt i Prosad., H. man, Bo, Skr. till Uppb., MD och Sv. böner.

Cod. KB Berlin ser. Theol. Lat. N:o 71, skriven i Vadstena sannolikt på 1470-talet (*15) och tryckt i Skr. till uppb. och Sv. böner.

Cod. A 8 Speculum Virginum översatt i Vadstena mellan 1472 och 1486 (*16) antagligen skriven av Kristina Hansdotter Brask, s. 1-100.

*1. Geete Sv. böner s. XXXIII.

*2. Klemming HBU V s. 157 f.

*3. A. a. s. 163 f.

*4. Geete H. man s. IX.

*5. Geete Sv. böner s. LVIII.

*6. A. a. s. XLI.

*7. A. a. s. LXV.

*8. Klemming HBU s. 169.

*9. Stephen Lg 3 s. IV.

*10. Ronge KLNLM Själens kloster

*11. J.O. Jansson KLNLM Vadstenaskrift enligt A. Larsson KLNLM Vadstenaspråk omkring 1500 eller strax efter.

*12. J.O. Jansson Vadstenaskrift.

*13. Klemming HBU V s. 177.

*14. Ronge KLNLM Suso.

*15. Geete Sv. böner s. VII.

*16. Ronge KLNLM Jungfruspegel.

Cod. A 27, skriven i Vadstena i början av 1500-talet (*1) och tryckt i MP II.

Cod. A 31, skriven omkring 1500 av dansk efter svenska hss (*2) och tryckt i Bo.

Cod. Grensholmensis från början av 1500-talet (*3) och tryckt i Lg 3 och LB.

Cod. Berlin 3762 4:o, skriven i Vadstena av Kristina Hansdotter Brask mellan 1487 och 1496 (*4) och tryckt i HBU IV, V.

Cod. AM 422, skriven till väsentlig del i Vadstena i slutet av 1400-talet (*5) och tryckt i Sv. böner.

Cod. A 36 med stil från 1400-talet tryckt i HBU IV (*6).

b. Med novation.

Cod. Verelianus - D 4 a - från senast 1457 (*7) innehåller bland annat (*8) Tungulus, tryckt i Patrikssagan.

Ø-plur.: anlite (40). Ovisst: åmbite (33).

r-plur.: kläber (39:16, 41:19).

n-plur.: gamalt folk ..., ware kläddä mæ dyr klädhen (40:2, liknande 37:26, 41:6). Någon handskriftsdiskrepans föreligger inte. Ronge (*9) anger följande släktskapsförhållande och betvivlar mellanled.

D 4 a ---> D 3 ---> K 45. n-formerna torde alltså härstamma från D 4 a eller dess förlaga, vilken inte har proveniensbestämts.

Cod. A 2, Vadstenaavskrift, troligen av Katarina Petersdotter från Dals härad, Östergötland (*10), fullbordad 1534, tryckt i Jungfru Marie Psaltare.

Ø-plur.: beläte (37), hälvite (145), insighle (5), iärtekne (12, 172, 173), krydde (202), märke (172), rike (15 ex. 45 /4 ex./, 48 /2 ex./, 51 etc.), sinne (26, 160 /2 ex./, 203 /2 ex./), stykke (36, 54, 76, 77, 155, 160, 225), vitne (5), arande (92, 194, 205, 208).

*1. Ronge KLN M Suso.

*2. Klemming Bo s. XXIV f.

*3. Klemming LB s. 500.

*4. Klemming HBU V s. 150.

*5. Geete Sv. böner s. XXI.

*6. Klemming HBU V s. 156.

*7. Ronge KLN M Tundalus.

*8. Se s. 43 f.

*9. Ronge KLN M Tundalus. E. Noreen anser däremot att D3 är lik Verel, men inte utan vidare går tillbaka på denna (Eufemia III s. 19).

*10. Lundén KLN M Jungfru Marie Psaltare s. 1-225.

n-plur.: Ovisst: xv stykke alla sinne som ar ffam lekamlia sinnen.
oc v inwärtis sinne Oc v sjalena krafftuer. (160:2 f.). sinnen ar
samordnat med obest. subst. men adjektivets best.form. gör likval
best.form av subst. sannolik.

Verket anses vara översatt av Vadstena-munken Johannes Matthei från
Jönköping (*1), död 1524, och språket betecknas som traditionellt.

Cod. B 35 - gammalt signum - från slutet av 1400-talet, Skara
biskopskrönika av biskop Brynolf Gerlaksson, död 1505 (*2), tryckt i MD.

Ø-plur.: stykke (437). Ovisst: sin snille (438).

r-plur.: stykker (438:154).

Cod. A 1, Vadstena-hs från 1526 (*3), innehåller bland annat (*4)
Josua bok och Domareboken, tryckta i MB II.

Ø-plur.: anlite (113), bilate (104), klabe (17, 76, 108, 116), i sms
med lin- (115 /2 ex./), med prasta- (124, 127, 128), rike (37, 38),
slakte (9, 12, 19, 39 /2 ex./), stykke (114, 132, 133), sate (136),
tilfalle (59), arande (31, 63, 72).

r-plur.: dvrner 'dörrposter' (120:3), gwl spanner (95:17), klaber
(95:23).

n-plur.: Ovisst: klaben (80:10 namnt), i sms med prasta- (127:23
samordnat med best.subst. 128:3 efter determ.pron.).

Verken ar översatta av Nils Ragvaldsson, Nicolaus Ragvaldi (*5),
sannolikt född 1445 (*6), munk i Vadstena från 1476.

Dessutom har Ragvaldi efterlamnat Translatio Katarine, skriven kort
efter 1500, tryckt i Scriptorum rer. suec. III:2 (*7).

Ø-plur.: altare (269), anlete (270 /2 ex./), belate (275), herberge
(270), klabe (272), stykke (273), sate (270, 271), arande (275).

r-plur.: belater (270:20), arander (272:44). Ovisst: silkes stycklor
(274:14. Ordet kan enligt Sdw vara fem.).

n-plur.: Ovisst: all altaren Brödrenas (272:38), andre klerker stodho
vidh sma Altaren (271:27), belaten (270:25 determ.), riken (271:25
efter dem.pron.), pryde med taken (270:6; i SAOB:s arkiv förekommer
itt Taaken i inventarieförteckning från 1570-talet).

*1. Lundén KLN M Jungfru Marie Psaltare, Josua bok och Domareboken.

*2. Westin KLN M Skara biskopskrönika

*3. Lindqvist Nysv. stud. 8 s. 2.

*4. Se s. 25, 35.

*5. Johansson-Gallén KLN M Bibelöversättningar.

*6. Bengtsson s. 10.

*7. Annerstedt markerar inte upplösta förkortningar.

Cod. A 12., skriven 1510 av konventssyster i Vadstena (*1), tryckt i Jungfru Marie Ortgård. Jag har excerperat s. 1-100.

Ø-plur.: anlite (13, 17, 27, 29), inalve (91, 136, 187), lartekne (18, 31), klabe (96, 104), sinne (76), slakte (75), tillfalle (146), vagha möte (158), arande (4).

r-plur.: Ovisst: inalver (91:8, 96:14, 182:27).

n-plur.: Ovisst: klaben (104:8), stykken (143:3 efter dem.pron.), aranden (167:27).

Översättningen också av detta verk har gjorts av Ragvaldi och avskriften har utförts, medan han ännu levde i klostret (*2). Enligt Smedberg (*3) var Ragvaldi östgöte. Mest anmärkningsvärt är hans l-plur. på icke l-benägna ord.

Resten av det religiösa materialet tillskrivs med större eller mindre rätt Jöns Budde, född senast 1437, munk i Nådendals kloster i Finland.

Cod. A 13, skriven av tre händer i Vadstena kort före 1502 (*4), tryckt i Heliga Mechtilds uppenbarelser. Jag har excerperat s. 1-177. Enligt påskrift är den översatt av Budde. Detta skulle enligt Ahlback (*5) ha skett 1469 under ett besök i Vadstena. Hultman (*6) däremot anser att översättningen påbörjades då, men avslutades först 1480 i Nådendal.

*1. Geete Jungfru Marie Ortgård s. XXXVI.

*2. Gödel s. 42.

*3. Smedberg 1920 s. 23.

*4. Ahlback KLN M Mechtild.

*5. A. a.

*6. Hultman JB:s bok s. X f.

Q-plur.: inalve (66), iartekne (30), klabe (41, 46, 53, 73, 83), i sms med brublöps- (91), krydde (73, 160), sinne (67), säte (52), arande (30, 90).

n-plur.: Ovisst: slik höghra wpgiodha, ath kladhin skulu honom ev hindra (18:10), sama kladhin (153:4). I lagarna förekommer både best. och obest. form efter sami. Den bestämda blir allt sällsyntare (*1) och i dag förekommer bara obest. (*2) då samma = denna.

Cod. Line. 39 fol., tryckt som Om klosterlefverne i LfK. E. Noreen (*3) ar på grund av ordförrådet "så gott som saker" på att den översatts av Budde, vilket skulle ha skett 1480.

Q-plur.: klabe (7, 17, 19, 25), stykke (24), åmbite (9).

n-plur.: ihesus ... taladhe vii stykken de beatitudinibus, atta (*9) halghetenna stykke (24:31).

Sjärens kloster, tryckt i LfK, enligt efterskrift översatt av Budde 1480.

Q-plur.: anlite (118), klabe (37, 98), konungs rike (118), krydde (84), sinne (32, 61, 92, 104), vitne (114), åmbite (29, 122), arande (124).

r-plur.: Ovisst: athäver (29:18), thina lyffter (66:19).

n-plur.: sinnen (67:23, 125:12, 127:4). Ovisst: kladhin (42:3, 96:17, 98:17).

Cod. A 1 (*4), tryckt i MB II som Johannes uppenbarelse, enligt Noreen (*5) översatt av Budde före 1484.

Q-plur.: anlite (341, 344, 346 /2 ex./, 365), insighle (341), iartekne (353), klabe (337, 344 /3 ex./, 358, 369), libande (87, 354 (*6)). Ovisst: iartekne (358).

n-plur.: insighlen (340:27, 341:2), riken (359:27). Ovisst: the ev skuldo dyrcka diaffla oc affguda belaten ... hwilken (347:28). Om affguda ar gen.att. - inte första sammansättningsled - ar belaten sannolikt obest. Om enbart belaten ar korrelerat till relativsatsen, kan det mycket väl vara best. paa anliten sin (350:22) eet aff vii insighlen (341:2 namnt), iarteknen (353:23, 364:12), klaben (339:6), sinnen (332:24), saten (364:29).

Cod. Holm. A 4, skriven vid 1400-talets slut av Vadstenanunnorna Karin Gudmundsdotter och Kristin Hansdotter Brask (*7), enligt E. Noreen (*8) av götisk, eventuellt småländsk proveniens, tryckt i Suso, Gudeliga snilles vackare. Översättningen ar troligen gjord av Buddé (*9).

Q-plur.: aminne (181), anlite (143, 244), bilate (369), inalve (11 ex. 40 /2 ex./, 117, 127, 131 etc.), iartekne (150), klabe (29, 151, 193, 225, 340, 367, /2 ex./), krydde (203, 204, 205), marke (24, 107),

*1. Larm 1936 s. 39 f.

*2. Agrén s. 63.

*3. E. Noreen Stud. i JB:s ordförråd s. 11

*4. Se s. 33 not 3.4.

*5. E. Noreen stud. i JB:s ord-förråd. s. 11, 56 Johansson-Gallén KLMN Bibelöversättningar; möjligen översatt av JB c:a 1500.

*6. Söderwall.

*7. Ronge KLMN Suso.

*8. E. Noreen stud. i JB:s ordförråd s. 56.

*9. Ronge KLMN Suso.

nvmare (136, 228, 356), sinne (15 ex. 37, 50, 77, 144 /2 ex./), stykke (268, 376), sate (137), vitne (52, 71), ambite (105 /2 ex./, 139), amne (177, 256), aple (44 (*1), 203, 209), arande (12 ex. 2, 25, 58, 71 etc.). Ovisst: anlite (61, 141), athave (24), liverne (56, 168), snille (2 kan vara fem. enl. Sdw), tilfalle (71), aptirdome (30, 59, 64).

r-plur.: Ovisst: athaver (23, 74), inalver (218, 240, 272, 274, 278).

n-plur.: heders saten (225:27), sinnen (47:12, 78:7, 201:28, 213:22, 231:5). Ovisst: formanzdomen (229:8), herraradomen (225:17), liverne (316:1), sinnen (47:13, 169:13, 270:31 samt med forkortat n 258:3, 337:13), ampnen (303:11, 344:13).

giffwer androm ampnen til att han loffua (332:2). Det kan vara fråga om vad Mikkelsen (*2) benämner "Lysten til at bestille".

En intressant ändring föreligger: hvilkin engin sinnen kwnno ey see (270:13) har andrats till hwilkin sinnen kwnno ey see (*3). Givetvis kan Vadstenaskrivarinna ha velat ta bort en dubbel negation - hon är kand för att göra sig skyldig till felskrivningar - men sådana var ej ovanliga i fornsvenskan och upplevdes ej som särskilt stötande. Möjligt är också att hon reagerat mot n-form efter ingen och ersatt den med en formulering där best. form är tankbar.

Cod A 1 (*5), tryckt i MB II som Esters, Ruts och Judits bok samt Mackabeerböckerna. Översättare var Budde och översättningen är färdig 1484 (*6).

Ø-plur.: anlite (154, 230), inalve (306), klape (162, 174, 186, 199, 201 /2 ex./, 253, 261), i sms med har- (149), med högtidhis- (187), ramarke (270), rike (23 ex. 148, 152, 172, 181 etc.), sinne (149), stykke (320, 328), søpe 'soppor' (162), ambite (251), arande (14 ex. 186, 189, 195 /2 ex./, 203 etc.). Ovisst: ambite (291).

r-plur.: klaper (10 ex. 171:13, 19, 181:19, 186:8, 16, 189:26 etc.), i sms med gadhis- (162:6). Ovisst: harkladher (224:7, 228:30), loffwade honom ... større lyffthet (289:7).

n-plur.: harklaben (160:9, 287:14, 310:30), insighlen (340:27), riken (257:17), ambiten (202:26), aranden (289:22). Ovisst: klaben (150:7), riken (196:20, 227:30 båda efter all), vitnen (213:20), aranden (272:27).

Cod. A 58 (*7), nedskriven 1491, tryckt i Jöns Buddes bok som Lucidarius, översatt av Budde 1487.

*1. Enligt Suso s. 464 har Thu bar mik soth oc fagorth genom radering av th gjorts till plur.

*2. Mikkelsen Dansk ordføjningslaere s. 188, jfr Agren s. 109 f.

*3. Suso s. 472.

Söderwall ATS 6:4 s. 15 f.

*5. Se s. 33 not 3, 4.

*6. Johansson-Gallén KLMN Bibelöversättning

*7. Enligt Hultman JB:s bok s. XVII original, enligt Ronge KLMN Tundalus renskrift eller avskrift av original.

Ø-plur.: harradome (36 /2 ex./), slakte (12), arande (53). Ovisst: vitne (59).

r-plur.: heigh klaper (29:33).

n-plur.: klaben (24:26, 35:40, 44:7, 66:23, 26, 27, 32), riken (22:27), sinnen (22:27, 37:24, 41:23), saten (64:3, 4, 5), ambiten (4:41, 6:4). Ovisst: sinnen (9:33 samordnat med best. subst., men enligt Ahlback (*1) obest.), aranden (18:18 efter all).

Tundalus, Guido, Udo, Bernhard, Albert, Om de tolv fredagarna, tryckta i JB:s bok, vilken har nedskrivits av Budde. Hultman (*2) säger: "ingen handling berättigar det /att JB inte säger sig vara översättaren/ oss till den slutsatsen, att själfva öfversättningen af dessa skrifter icke skulle härröra från Budde", och E. Noreen (*3) är övertygad om att Budde är översättaren.

Ø-plur.: lartekne (191), arande (155, 182). Ovisst: klape (194), 1 sms med fota- (155).

r-plur.: klaper (115:27, 117:28, 120:41), 1 sms med lin- (214:11).

n-plur.: klaben (194:13, 197:10), 1 sms med fota- (150:1), kaxen 'krokar' (111:38), levernen (140:28) sinnen (110:24, 111:1-3, 119:8, 132:39, 135:41, 147:33, 173:24), stykken (107:18, 135:32), saten (117:15, 150:2), aranden (170:37). Ovisst: sinnen (121:6), synom poortom som aru v licamligin synnen (175:3) betecknas som obest av Ahlback (*4), men best. är möjlig, eftersom de fem sinnena förutsatts bekanta.

Heliga Karin, tryckt i JB:s bok. Smedberg (*5) anser att Budde ej har översatt legenden, eftersom språket verkar yngre, men han vederlaggs av E. Noreen (*6).

Ø-plur.: lartekne (191), marke (215), stykke (214), vitne (191). Ovisst: klape (194).

r-plur.: linkläper (214:11). Ovisst: swikliga smyker (217:4).

n-plur.: klaben (197:10, 214:33, 217:10). Ovisst: riken (215:3 efter all), sinnen (202:39).

S. Julianus, S. Justina, tryckta i JB:s bok, översatta av Budde (*7).

*1. Ahlback 1952 s. 52.

*2. Hultman JB:s bok s. XV.

*3. E. Noreen Stud. i JB:s ordförråd s. 4. 7.

*4. Ahlback 1952 s. 96.

*5. Smedberg 1918 s. 14 f.

*6. E. Noreen Stud. i JB:s ordförråd s. 6 ff.

*7. Hultman JB:s bok s. XVII.

r-plur.: kläber (84:8).

n-plur.: kläben (80:30), riken (87:13). Ovisst: kastadhe ...
syna scola böker ok all kläden han a sik hafde (80:1). Ahlback (*1)
uppfattar formen som obest. men den kan vara best. i determ. ställning
samordnad med subst. som blir best. genom poss.pron.

Det är uppenbart att det beträffande hithörande plur.former föreligger
skillnad mellan tidiga och sena skrifter. Fråga är om detta beror på
att Budde med orätt tillskrivits vissa skrifter, på att avskrivare
företagit ändringar eller på att Budde ändrat skrivnorm.

E. Noreen (*2) skiljer på:

A I. Autentiska skrifter i Jöns Buddes egen nedskrift: Lucidarius,
Julianus, Justina,

A II. Autentiska skrifter i annans avskrift: Mechtild, Sjalens kloster,
Judit, Ester, Rut, Mack.

B. Egenhändig nedskrift men översättaren okänd: Tundalus, Guido, Udo,
Bernhard, Albert, Om de tolv fredagarna, Heliga fru Karin.

C. Anonym, nedskriven av annan hand: Klosterleifverne, Suso, Johannes
uppenbarelse.

Tabell över plur.alternativ.

	<u>0-plur.</u>	<u>r-plur.</u>	<u>n-plur.</u>
A I. Lucidarius	4	-	15
S. Julianus, S. Justina	-	1	2
A II Mechtild	14	-	-
Sjalens kloster	13	-	3
Ester, Judit, Rut, Mack	56	11	7
B Tundalus, Guido, Udo, Bernhard etc.	3	4	18
H. Karin	4	1	3
C Suso	71	-	8
Klosterleifverne	5	-	1
Johannes uppenbarelse	15	-	3

Lucidarius många n-belägg visar att denna plur. tillhört JB:s eget
språk (*3).

Anmärkningsvärt är att Mechtild, som är översatt av JB, men nedskriven
av annan hand, saknar n-plur., medan Tundalus, som är nedskriven av JB,
men inte med säkerhet översatt av honom, har mest n-plur. Fråga är
vad mån avskrivaren ändrat sin förlagas böjningsformer.

*1. Ahlback 1952 s.96.

*2. E. Noreen Stud. i JB:s ordförråd s. 2 f.

*3. A.a. s. 66. På grund av skrivningar som riken tillskriver Ahlback
1952 s. 100 JB ett flertal brev i FMU IV.

Den okända konventssystemen som skrivit cod. A 1 har enligt Lindqvist (*1) "i fromt nit mera ordagrant avskrivit den ursprungliga texten, och har icke vågat sig på att göra några ändringar däri". Detta framgår av att cod. A 1 i Fem Moseböcker överensstämmer med cod. Thott 4 4:o, i Ragvaldis Josua och Domareboken har enbart Ø-plur. samt i Buddes Johannes uppenbarelse, Ester, Rut, Judit och Mack. har 10 n-plur.

Kristina Hansdotter Brask, som tillsammans med Karin Gudmundsdotter skrivit av Suso, är känd som en flitig avskrivare (*2). Jag har gått igenom hennes alster: cod. KB i Berlin 3762 (*3), cod. A 38 (*4), cod. Ups. C 12(*5) samt cod. A 8 (*6) och funnit enbart Ø-plur, 82 ex. Möjligt är att hon haft säkerhet nog att korrigera sin förlaga, vilket skulle kunna betyda att denna haft betydligt fler n-plur. och sannolikt härstammar från Budde. Anmärkningsvärt är att Susos n-plur. inte är spridda över hela verket utan samlade på relativt få sidor, vilket kan indikera att dessa har skrivits av den mindre vana Karin Gudmundsdotter.

Budde bör ha haft samma skrivsakerhet som Kristina Hansdotter Brask, varför de många n-formerna i Tundalus på intet vis betyder, att han översatt skriften, bara att han skrivit av den.

Det är föga sannolikt att alla de tre händer, som skrivit av Mechtild haft tillräckligt stor säkerhet för att våga korrigera sin förlaga. Antingen kan det ha funnits ett mellanled eller också speglar skriften JB:s språk 1469-1480. I så fall har JB ändrat skriftspråk före Lucidarius 1487. Enligt E. Noreen (*7) ändrar han ordförråd någon gång mellan 1480 och 1487 i det att han frigör sig från äldre inlärda mönster och låter sina egna talspraksformer få större spelrum.

Kronologisk tabell (*8) över plur.alternativ i skrifter som tillskrivits JB

	Ø-plur	r-plur	n-plur
Mechtild, översatt 1469-1480	14	-	-
Själen kloster, översatt 1480	13	-	3
H. Karin, översatt före 1484, ev. efter 1499 (*9)	4	1	3
Ester, Rut, Judit, Mack., översatta 1484	56	11	7
Lucidarius, översatt 1487	4	-	15
S. Julianus, S. Justina, översatt 1491	-	1	2
Tundalus, Guido, Udo etc. översatt senast 1491	3	4	18

*1. Lindqvist Nysv. stud. 8 s. 166.
 *2. Bergström Suso s. VI.
 *3. Se s. 32.
 *4. Se s. 31.
 *5. Se s. 31.
 *6. Se s. 31

*7. E. Noreen Stud. i ordförråd s. 10
 *8. Tidsangivelserna är då inget annat anges hämtade från E. Noreen Stud. i JB:s ordförråd s. 2 f.
 *9. Smedberg 1918 s. 13 f. JB skulle ej vara översättaren.

Tabellen visar en markant utveckling i riktning mot mer n-plur. Mest signifikant är skillnaden mellan äldre och yngre B-skrifter - som JB skrivit ner; om han dessutom översatt dem torde i sammanhanget spela mindre roll. H. Karin från före 1484 har 3 n-plur. mot 4 ø-plur., medan Tundalus från 1491 har 18 n-plur. mot 3 ø-plur. Det finns alltså skäl att tro, att Budde delvis bytt plur.alternativ samtidigt som hans ordförråd har ändrats.

Om Buddes proveniens finns delade meningar. Neuman (*1) kan tanka sig att han härstammar från Rek i Södermanland och Hultman (*2) betvivlar att han är finlandare, vilket de flesta övriga forskare är överens om (*3) och vilket verkar vara mest övertygande.

*1. Neuman Nysv. stud. 16 s. 66.

*2. Hultman JB:s bok s. VI.

*3. A. Noreen Altschw. Gram. paragraf 7, Hesselman i och y s. 241, Smedberg 1918 s. 6, Liden ANF 42 s. 301, Ahlback 1952 s. 127, E. Noreen Stud. i JB:s ordförråd s. 61, Lindqvist Nysv. stud. 8 s. 211.

2. Krönikor och riddardiktning, redovisade efter handskrift.
a. Utan novation.

Lagerbrings hs, LUB H L a 4:o från 1480-talet (*1), tryckt i RK I.

Cod. D 3 - fru Elins bok - från 1476 (*2), tryckt i Prosad.

Cod. D 5, fardig 1497 (*3), tryckt i RK III.

Cod. K 45 från förra hälften av 1500-talet (*4).

Cod. Linc. LI av Berzelii samling från 1520-talet (*5), tryckt i RK I, RK III.

Cod. D 26 med handstil från mitten av 1400-talet (*6), tryckt i Smäst.

Cod. AM nr 191 fol. - Askabyensis - daterad 1492 (*7), tryckt i MD, Prosadikter.

Cod. D 2 - Spegelbergs bok - skriven 1457-1523 (*8), tryckt i RK I, RK III, MD, utom Erikskrönikan.

b. Med novation.

Cod. D 4 från c:a 1420-1445 (*9), skriven av fem hander (*10), tryckt i bl.a. Alexandersagan (*11), Herr Ivan, Hertig Fredrik och Flores och Blanzaflor, samt Prosadikter.

Ø-plur.: anlite (Prosad. s. 159), bilate (Al 4455, 4461, 4487, 4599), harbarghe (F1 1031, 1437), kläbe (75 ex. Al 1081, F1 1641, Iv 203, HF 891 etc.), 1 sms med prästa- (Al 1597), liverne (Al 6547), late 'later' (Al 2118, 2209, Iv 767, 2693), nymare 'nyheter' (Iv 160, 2495), sinne Al 7183, Iv 940), sinne 'gänger' (F1 1339, 1472), stykke (18 ex. Al 7179, F1 1916, 1927, Iv 729, 2581 etc.), 1 sms med owl- (Al 1604), systikne (F1 Iv 2897 F1 766), tafelsmidhe (Al 2273, 2277), tibande (*12) (F1 59, HF 1169, 1362, 1490, Iv 442, 620, Al 59), amne (Al 7410 HF 173), arande (Al 2218, 2220, 6001 F1 292), ave 'tider' (Al 1180). Ovisst: "belata" (Al 4467), amne (HF 173).

r-plur.: kläber (Iv 4829, HF 964, 1591, 1994, 2512, 2575). Ovisst: faster (*13) (Al 3795), kläber (Al 3795).

- *1. Klemming RK III s. 257.
- *2. Pipping, Erikskrönikan s. VII.
- *3. Hagnell s. 25.
- *4. Ronge KLNLM Tundalus.
- *5. Klemming RK III s. 269.
- *6. Klemming Smästucken s. 293.
- *7. Jansson KLNLM Flores och Blanzaflor.
- *8. J. Rosén KLNLM Erikskrönikan.
- *9. Ronge s. 85 f., enligt Wessén 1965 s. 11 c:a 1450.
- *10. E. Noreen Stud. tillagn. A. Kock s. 263 f.
- *11. Ronges korrigeringar s. 74 f. berör inte mina belägg.
- *12. Ofullständig exciperpering, huvudsakligen Söderwall.
- *13. Kan vara fel skrivning enl. Cederschiöld 1913 s. 69.

n-plur.: ther i landith bygdho alle the / aff thasse wll kladhin bara
/ rikelksgiordha mono the wara / the wll waxer a alla gwista / ther mon
angom kladhin brista (Al 5248 f.).

Samtliga klaber-belagg finns också i Verel., varför de bör härstamma från förlaga. Eftersom det inte finns några andra hss av Al. går det inte att avgöra om dessa n-belagg kommer från översättaren eller från avskrivaren - hand 2. Stähle (*1) anser att översättaren av Eufemiavisorna sannolikt härstammar från västra Sverige. Noreen (*2) anger att hand 2 är Vadstenamunk, men Ronge (*3) anser att han troligen är uppsvensk. G. Holm (*4) menar att det är förlagan som är uppsvensk och håller det för omöjligt att poveniensbestamma hand 2.

Cod D 6, skriven av flera händer, varav de senare synes ha anknytning till kansliet (*5).

Karlskrönikan, enligt Rosén (*6) färdig 1452 eller senare, tryckt i RK II.

0-plur.: bilate (269), faste (185 R, 259 R, 264 R), harabe (300), insighle (281), iartekne (269), late (178 R, 317 R), rebe 'utrustning' (177 R), rike (1, 2, 3, 8, 241, 247 R / 2 ex., 250), sinne (103 R), sinne 'gångar' (243 R, 313), stycke (7, 91 R, 209 R, 229, 275, 287 R), tibande (7) (v. 6170), amne (159 R, 257 R), arande (23 ex. 27, 68, 80 etc.). Ovisst: kläbe (339), fästa (2 R), ingedom (19 R), ambita (65), xij öre (3), arende (6).

Handskriftens tendens att ersätta slutljudande -e med -a påverkar också subst. av andra deklinationer samt verb, varför jag redovisar -a-belagg som 0-plur.

r-plur.: klaber (15:43). Ovisst: klaber (23:666, 35:1006, 52:1518, 67:1958).

n-plur.: Ovisst: iarteknen (269:7864), riken (3:66).

Neuman (*8) lokaliserar sista delens författare till Västmanland eller Dalarna.

Cod. D 2 -Spegelbergs bok (*9) - äldre avsnittet skrivet 1457, Erikskrönikan.

*1. Stähle KLN M Eufemiavisorna.

*2. E. Noreen Stud. tillagn. A. Kock s. 269 f.

*3. Ronge s. 86.

*4. G. Holm ANF 73 s. 244.

*5. J. Rosén KLN M Karlskrönikan. Enl. Neuman UUA 6 s. 33 skriven 1439-1440.

*6. J. Rosén KLN M Karlskrönikan.

*7. Söderwall. Ofullständig excerpering.

*8. Neuman UUA 6 s. 6.

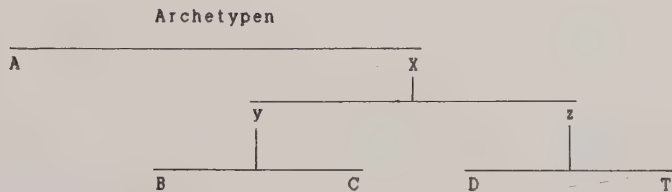
*9. Se s. 41.

Ø-plur.: arvobe (4519), harabe (814), insighle (2045), klabe (17 ex. 611, 999, 1296, 1298, 1812 etc.), isms med brublöps- (441, 1389), rike (4540), i sms med konungs- (3442), smidhe 'smycken' (3495 R), systkine (1235), tibande (11 ex. 418, 1619, 2350, 2605, 2725 etc.), tyghe 'utrustning' (3090), amne (2767). Ovisst: harbarghe (3755), klabe (644, 1298, 1812, 1830), sinne (451 R), amne (3221).

r-plur.: klaber (1320 - HI (FGK) har klabe -, 2582, 3430, 3588), i sms med "rytza"- (1782).

Sena hss - speciellt H från slutet av 1500-talet eller början av 1600-talet (*1) - har r-plur. på klabe (1296, 2348, 2695), och O från slutet av 1500-talet (*2) har amnen (2767).

Pipping (*3) ger följande stemma.

Eftersom enda förbindelse-länken mellan A - d.v.s. cod. D 2 - och övriga handskrifter är archetypen bör r-plur. gå tillbaka till denna, vilken anses vara skriven omkring 1320 (*4).

Cod. D 4 a - Vereljanus - skriven senast 1457 (*5). Hand 1.
Namnlös och Valentin, översatt från lågtyska c:a 1450 (*6).

Ø-plur.: stykke (30, 82, 104, i det parallelltryckta lågtyska originalet står stucken), tibande (48 (*7)).

r-plur.: klaber (72:7 lågtyskt kledere, 96:17 lågtyskt kleder, 100:1 lågtyskt kleder, 154:3, 6 lågtyskt kledere och annat uttryck).

- *1. R. Pipping Erikskrönikan s. II.
- *2. A.a. s. III.
- *3. A.a. s. XI.
- *4. A.a. s. VI.
- *5. Ronge KLN M Tundalus.
- *6. A.a. Namnlös och Valentin.
- *7. Ofullständig excerpiering, Söderwall.

n-plur.: tha lot han clade Nampnlos i arlig claden (74:21 lågtyskt kledere). Cod. D 3 (*1) och cod. 45 (*2) har liknande. thera glauia sunder brast ... alla i stykken (86:21 lågtyskt stucken). Cod. D 3 och cod. K 45 från förra hälften av 1500-talet har stykke. Ovisst: möna, som i qwinna clade war cladh (154:13 kläder namnda).

Kornhall anger följande hs-släktskap: Original --> D 4 a --> D 3 --> K 45. Han reserverar sig för eventuella mellanled, men Ronge (*3) betvivlar att sådana funnits. Detta skulle innebära att cod. D 3 korrigerat stykken i Verel., vilken form sannolikt härstammar från det lågtyska originalet. claden 74:21 bör härstamma från original eller Verel.

Wolf (*4) har kommit fram till att verket översatts av en klosterbroder i eller nära Stockholm, men Ronge (*5) betecknar proveniensen som olöst.

Hertig Fredrik (*6). Verel. har 3 kläbe (1594, 2634, 3049) och 9 kläber (982, 984, 1435, 1619, 2022, 2542, 2632, 2653, 3094, samtliga förkortade), medan cod. D 4 har 7 kläbe och 5 kläber.

Herr Ivan (*7). Verel. har i 4 fall kläber för cod. D 4:s klape (203, 281, 283, 1860, samtliga förkortade).

Flores och Blanzaflor (*8). Cod. D 4:s huar hans rika klädhe la (806) motsvaras av Verel.:s huar han rikelik kladder la och the klädhe av thet klädhe (1641).

Erikskrönikan (*9). Cod. D 2:s god klede (611) motsvaras av Verel.:s Got klede.

Tundalus är presenterad ovan (*10) eftersom innehållet är religiöst.

Hand 2.

Lilla rimkrönikan, skriven vid 1400-talets mitt (*11), tryckt i RK I.

Q-plur.: rike (215).

Prosaiska krönikan, utarbetad vid 1450-talets början i Stockholms gräbrödrakloster (*12), tryckt i Smäst. efter cod. D 26 (*13) med läsarter från Verel.

- *1. Se s. oo.
- *2. Se s. Kornhall s. 46.
- *2,5. Kornhall KLNm.
- *3. Ronge KLNm Tundalus.
- *4. Wolf Va s. LII, CII f.
- *5. Ronge KLNm Namnlös och Valentin.
- *6. Se s. HF.
- *7. Se s. lv.
- *8. Se s. FI.
- *9. Se s. Erikskrönikan.
- *10. Se s. Tund.
- *11. G. Carlsson KLNm Lilla rimkrönikan.
- *12. Westin KLNm Prosaiska krönikan.
- *13. Se s. D 26.

Verel. har skotmerkin (255) i stallet för cod. D 26:s an standa hans skotwerke (234:8) samt ihenna try rykin (239:15) i ett självständigt tillägg.

Verel. hand 1 har 5 n-plur. - 3 i Tungulus och 2 i Namnlös och Valentin - samt 9 fler kläber-belagg än cod. D 4. Om novationerna inte härrör från denne skrivare, har han i alla fall inte reagerat negativt mot dem. Också i andra avseenden avviker Verel. från tidens skrivnorm. Den är sålunda den äldsta hs., som i större utsträckning slopar -er-morfeemet i mask. sing. nom. stark adjektivböjning (*1) och en av de första som har -a i andra pers. plur. pres. ind. (*2).

Av allt att döma har cod. Verel. tillkommit i Nådendals kloster i Finland (*3).

Cod. Skokloster 115/116 från slutet av 1400-talet eller början av 1500-talet (*4).

Didriksagan, sannolikt översatt på 1450-talet eller möjligen 1460-talet (*5). Hand 1: s parti.

Q-plur.: kläbe (98, 99, 100, 102, 164), rike (20), i sms med konunga- (7, 75), stykke (15 /2 ex./, 54, 65, 125, 154), arande (30, 36).
Ovisst: gvillenstykke (8, 97).

r-plur.: kläber (21 ex. 2:18, 60:22, 23, 24, 63:9, 17 etc.).

Hand 2: s parti.

Q-plur.: kläbe (282), stykke (218, 261), arande (210).

r-plur.: kläber (240:9, 13, 296:29), i sms med munka- (291:19).
Ovisst: silkekläber (291:37).

n-plur.: saa ath glawenit brasth i tw stykken (293:19). stykken är visserligen förkortat, men enligt G. Holm (*6) är utgåvan tillförlitlig darvidlag.

Hertig Fredrik (*7). Inga avvikelser från textcodex föreligger. Handskriften är tidig med -e eller -a i 2 pers. pres. ind. (*8). Hand 2 har proveniensbestämts ett flertal gånger: Hesselman (*9) förslår den till ett sydsvenskt eller götiskt område. Neuman (*10) räknar med

*1. Ejder 1945 s. 79.

*2. Neuman Nysv. stud. 5 s. 202.

*3. Westin KLNLM

*4. Ejder 1945 s. 82.

*5. B. Henning 1970 s. 27, enl. Halvorsen KLNLM Didriks saga af Bern något före 1450.

*6. G. Holm ANF 70 s. 212.

*7. Se s. 41.

*8. Neuman Nysv. stud. 5 s. 202.

*9. Hesselman i och y s. 246.

*10. Neuman a:a s. 61 f., 73 f.

sydsvenskt original och hand 2 från östra Uppland och G. Holm (*1) anser att hand 2 troligen härstammar från Svealand och har påverkats av gotisk skriftspråkstradition.

Cod. Holm. D 3 a, samtida avskrift eller renskrift (*2) till Historia Troiana. Översättningen (från latin) är slutförd 1529 (*3). Fortelius korrigeringar (*4) av Geetes utgåva berör inte mina belagg.

Q-plur.: biläte (37, 38, 39), fäste (37, 274, 317), lärtekne (258), lyfte (46), misthykke (252), rike (3, 201, 209, 211, 259, 287, 303), skedhe 'langdmätt' (296, 299, 300), slakte (187), snöre (37), stykke (29, 30, 148, 242, 253, 269), säte (40), tibande (5) (46), vitne (14), arande (14 ex. 11, 15, 42, 214, 258 etc.). Ovisst: syn paulon oc laghre (161, liknande 162, 187, 217, paulon 'talt' är både neutr. och fem.), ambite (38 efter theras).

r-plur.: kläber (17:9, 53:24, 263:30, 310:3). Ovisst: kläber (278:26), i sms med herra- (301:11, 302:8), stykker (242:5) (*6).

n-plur.:

Ther bode ... kladesmakara och ther letthara som kladen lettade (38:18). Fortelius (*7) betecknar kladen som obest. "Det är därför otvetydigt, att vi har här nsv.:s senare riksspråkliga obestamda pl. på -n av neutra på vokal ... Denna företeelse blir då ett indicium för en lokalisering av översättaren eller skrivaren till ... sveamålsområden eller till Finland".

Fortelius (*8) noterar kollision mellan novationer och tolkar detta som olika språk hos översättare och renskrivare. Med ledning av ordförrådet lokaliserar han den förre till södra Finnveds- och västliga Varendsområdet och kan tänka sig att det är Peder Månsson (*9). De dialektdrag som fick Hesselman (*10), Beckman (*11), K. G. Ljunggren (*12) och Ronge (*13) att beteckna verket som mellansvenskt och Geete (*14) och - med tvekan - G. Holm (*15) att beteckna det som antagligen upplandskt bör i så fall härstamma från översättare respektive skrivare.

- *1. G. Holm ANF 73 s. 212.
- *2. Ronge KLNMTrojasagan, Fortelius s. 19 f.
- *3. Fortelius s. 35. Jag presenterar den under period II, därför att den genremässigt hör samman med riddardiktning.
- *4. Fortelius s. 10 f.
- *5. Ofullständig excerpering.
- *6. Utvidgad best. plur.: kynnerne (182:8), inalffwenar (258:11). Jfr Fortelius s. 236 f.
- *7. Fortelius s. 251.
- *8. A.a. s. 250.
- *9. A.a. s. 359. Enl. Schück I s. 425 möjligen Sigtunamunk.
- *10. Hesselman i och y s. 246: Inte Uppland.
- *11. Beckman 1917 s. 169: Typiskt medelsvensk.
- *12. Ljunggren MASO 8 s. 36: Ansluter sig till Hesselman.
- *13. Ronge KLNMTrojasagan: Centrala Götaland, eventuellt Småland.
- *14. Geete ANF 9 s. 42 f.
- *15. G. Holm ANF 73 s. 212.

3. SKRIFTER AV JURIDISK KARAKTÄR

a. utan novation.

Hans Brasks kopiebok.

Upplands lagmansdombok 1490-1494 (*1).

Arboga stads tänkebok fram till 1526 (*2).

Jag har exciperat s. 1-50, 148-245, 354-360.

b. med novation.

Abo domkyrkas svartbok efter 1450 (*3) s. 441-563, därefter extensivt.

Ø-plur.: dagsvarke (441 /2 ex./), harabe (480, 481) insighle (475, 481, 518, 526 etc.), ramärke (478), stykke (563 etc.), vitne (478, 481 /2 ex./, 521, 556 etc.), arande (465, 518).

n-plur.: Ovisst: insighla (490:16 1467, 536:13 1478), insighla (518:20 1474), stykken (512:5, 518:14 båda efter dem. pron.)

I Svartboken före 1450 finns 7 n-plur., men efter 1450 finns ingen. Därför är det möjligt att skrivningen -a (-a) speglar övergång -en > -a. insighla (520:22 /2 ex./ 1477) betecknar dock sing.

Finländska dokument enligt ordbokshanvisning - Söderwall då inget annat anges.

Ø-plur. fulsare (BtFH 1:139, 146), insighle (FH 5:158, FM 300), stykke (FH 4:38, 40, FM 633, BtFH 1:218), tibande (FM 176, 245, 502, 503), vitne (BtFH 131). Ovisst: stykke (FH 6:58, BtFH 1:22 båda nyare avskrifter), vitne (BtFH 1:3, 11 båda nyare avskrift).

r-plur.: brutna bradher (FM 371 1508), herredomer (FH 7:87 1511, insighler (FM 458 1510), klaber (FH 4:68 1458), krydder (FM 202 1504, 350 1507), stykker (FH 5:169 1495, BtFH 1:218 1507). Ovisst: stykker (FH 6:59 1467 nyare avskrift), "aasather" 'besittning?' (FH 5:142 1490)

*1. thenne ii swarnā witnā (105) kan möjligen spegla övergång -en > a.

*2. För perioden efter 1526 se s. 71.

*3. För perioden före 1450 se s. 27.

n-plur.: insighlen (FH 5:19 1462, 24 1464, 31 1465, 89 1482), riken (*1) (FMU IV 154 f., 166 f., 219 f., 238 f., 279 f., 297, 280 f., 297 f., 355 f.), stykken (FH 5:12 1461, 237 1524, FM 263 1506), tibanden (FM 503 1510), ännen (FH 5:12 1461). Ovisst: vitnen (FH 5:125 1488 efter dem. pron.)

Stockholms stads ämbetsbok 1419-1544, varav jag behandlar tiden 1450-1528.

Q-plur.: brädhe (175, 181, 184, 192, 195, 212, 213), ambite (152, 199, 204, 205).

n-plur.: brädden (120:12 1490, 122:29 1491, 155:9 1504, 163:27 1507, 175:5 1511).

Stockholms stads skottbok 1501-1510 (*2)

n-plur.: -brädden i sms med bothna- (75:32), med "aabo"- (75:30), båda från 1502.

SKRAORDNINGAR (*3)

Stadga för S:t Görans gille vid Kopparberget från senare halften av 1400-talet (*4), tryckt i Smäst.

Q-plur.: kläpe (105), ärande (107).

r-plur.: kläper (105:24).

Skomakarnes skrå, före 1474, tryckt i SO.

Q-plur.: stykke (30), vitne (21, 25, 26 /2 ex./), ärande (24 /2 ex./).

Stadga för Guldsmeder 1473, tryckt i SO.

Q-plur.: stykke (160).

Köttmånglarnes skrå 1477, tryckt i SO.

Q-plur.: stykke (47 /2 ex./), vitne (52), ambete (50), ärande (47 /2 ex./, 48, 51).

*1. Ahlback 1952 s. 100. P.g.a. n-skrivningar tillskriver han Jons Budde dessa brev.

*2. Enligt hänvisning från Akerlund s. 215.

*3. För jämförelsens skull redovisar jag akterna i kronologisk ordning utan att skilja på akter med resp. utan novation.

*4. Klemming Smästycken s. 110.

Smedernes skrå 1479, tryckt i SO.

Q-plur.: bankiäklädhe (66), stykke (61 /2 ex./), vitne (63, 68, 69 /3 ex./, 70), arande (68).

Murarnes skråordning från 1487, tryckt i SO.

Q-plur.: tyghe 'vittnesbörd' (78), arande (78 /2 ex./, 83 /2 ex./).

r-plur.: "valmalskleder" (81:10).

Riksrådets bref om Guldsmeder 1489, tryckt i SO.

r-plur.: arander (167:23, 168:24).

Skräddarnes skrå 1501, tryckt i SO.

Q-plur.: stykke (105), tyghe 'vittnesbord' (111), vitne (116, 117), ämbite (115), arande (103 /2 ex./, 110 /2 ex./, 118).

Dragarnes skrå 1502 ?, 1503 ?, tryckt i SO.

Q-plur.: stykke (202), arande (188, 195, 197, 199).

Stadga för ett S:t Eriks gille, nära Uppsala, sannolikt från början av 1500-talet (*1), tryckt i Smäst.

Q-plur.: vitne (119, 120), arande (122 /2 ex./).

Ordning för Guldsmeder 1529 tryckt i SO.

Q-plur.: verkstykke (169 /3 ex./).

Guldsmedernas skrå i Stockholm, troligen från 1501, tryckt i SO.

Q-plur.: vitne (155), arande (151, 153).

r-plur.: stykker (146:4, 159:8, 27).

n-plur.: Ovisst: Mesther verch äre fyre stycken (146:1).

Sena avskrifter eller avtryck.

Hamnskrå 1450, tryckt i SO.

Q-plur.: blodvite (308), vitne (291 /2 ex./, 293, 294, 304, 305 /2 ex./, 308).

r-plur.: Klaper (308), fiskielagrer (309:12), arander (305:12).

n-plur.: vitnen (300:6).

1.Klemmings Smästycken s. 125. Tryckt enligt sen avskrift. Det funna originalet visat att trycket varit troget beträffande formlaran.

Timmermäns skrå 1454, tryckt i Smäst. efter omsorgsfullt gjort avtryck (*1) 1604.

Ø-plur.: vitne (21), arande (19, 25). Ovisst: arande (20).

r-plur.: stykkier (19:18).

n-plur.: sådane styckien (19:13).

Tunnbindarnes skrå i Stockholm från början av 1500-talet, tryckt i SO efter officiell avskrift 1579.

n-plur.: stykken (222:11).

Bagarnas skrå, tryckt i Smäst. efter senare avskrift.

Ø-plur.: rebe (36), vitne (37 /2 ex./), amne (37).

r-plur.: vadhmals klädher (36).

*1. Klemming Smäst. s. 18.

4. ÖVRIG LITTERATUR

Himmelstecknen, tryckt i LB och Sv. böner enligt cod. Holm. Rålambska samlingen nr 11, möjligen från 1470-talet (*1).

Q-plur.: kläpe (LB 462), i sms med gang- (LB 464), ärande (LB 461), äpe (LB 463).

n-plur.: Ovisst: är tz got at ny kläden latha skära (LB 461:7).

Peder Månsson, munk i Vadstena, död 1534. Hellström (*2) anger att han föddes i Jönköping, vilket stammer med Smedbergs (*3) uppfattning - småländsk proveniens. Holmkvist (*4) avfärdar emellertid de gotiska inslagen i hans språk som Vadstenatradition och anser att han stammar från Västmanland. Under sin vistelse i Rom 1508-1524 (*5) sammanställde Peder Månsson skrifter i praktiska amnen som Bondakonst, Bergsmanskonsk etc., vilka föreligger i original (*6). Jag har excerperat s. 1-115, 189-364, 655-718.

Q-plur.: bradhe (58), byske 'buskar' (266), dags varke (5,7), hemböte (299) kläpe (36, 232, 656), i sms med gang- (14), med sianga- (37, 205), krydde (266, 350), lyfte (38, 44, 70,91, 667), marke (335), i sms med ra- (205), naste (674), rike (685, 704, 706 /2 ex./, 708), sinne (479), slakte (318), stykke (273, 329, 351), lipande (26) (*7), tillfalle (194, 656, 694), vitne (20, 31, 34, 73, 74), ambite (310,679, 690, 699, 700, 703), ämne (658), äpe (241, 329, 344, 363), i sms med eke- (228, 302), aptirdome (660, 688), ärande (12 ex. 36, 55, 73 /4 ex./ etc.).

r-plur.: ärander (706:28).

n-plur.: Ovisst: äpplen (329 /2 ex./, 330 /4 ex./ i samtliga fall är äpplena aktuella).

Peder Månsson rör sig "utanför den gangse litterära miljön" (*8) och sysslar "med begrepp, som han ej sett behandlade i skrift. Han har då ingen litterär tradition att falla tillbaka på, och de dialektala dragen i hans språkbruk kommer därför fram i större utsträckning än de törhanda skulle gjort i traditionsbundet religiöst språk. Vi ha därför all anledning att hos Peder Månsson träffa dialektala drag i rik mangd" (*9).

*1. Geete Sv. böner s. XL, jfr Klemming LB s. 469.

*2. Hellström Sv. man ...

*3. Smedberg 1920 s. 2, 44.

*4. Holmkvist s. 348.

*5. Granlund KLN M Peder Månssons skrifter.

*6. A. a.

*7. Söderwall

*8. Smedberg 1920 s. 1 f.

*9. A. a.

Då jag alltså 350 excerperade sidor påträffat praktiskt enbart Ø-plur. bör alltså detta spegla inte enbart Vadstena-norm utan även Peder Månssons dialekt.

Fem skrivare är en samling privatbrev, som Metta Ivarsdotter lat skriva till sin man Svante Nilsson 1503-1516.

Ø-plur.: dagsverke (245), rykte (221), stykke (231), tibande (195), ärande (16 ex. 192, 195 /2 ex./, 196, 197 etc.).

r-plur.: kläber (195:20 skrivare C), i sms med lin- (192:6 skrivare A), krydder (216:9 skrivare E).

Hemming Gadh, född omkr. 1440 i Kalmartrakten (*1) har mellan 1498 och 1520 skrivit 53 egenhandiga brev, vilka Seth Gustafson studerat. "Neutr. subst. på -e har vanligen plur.= sing.". Han anger brade (1 ex.) ingedöme (1 ex.), kladhe (1 ex.), rike (1 ex.), stykke (2 ex.), i sms med "romara-" (1 ex.), tidende (18 ex.).

r-plur. har tidender (1 ex.). Ovisst: i(n)gedömer (1 ex.) (*2), stykker (1 ex.).

n-plur.: "anträffas icke" (*3).

Läkebok 7, tryck i LB enligt cod. Linc. M 5 från början av 1500-talet (*4). Jag har excerperat s. 196-395.

Ø-plur.: altare (308), inalve (258, 345), sinne (251, 349), stykke (225, 300, 301, 315, 343, 383), aple (245, 333), i sms med ek- (291, 366). Ovisst: klabe (301) kan avse material. "skaffwel aple" 'atliga applen' (245).

r-plur.: kläber (12 ex. 223:14, 225:5, 251:32, 293:13 etc.), stykker (382:27). Ovisst: krydder (304:20, 384:8), "lern styckor" (366:22) kan vara plur. av fem- -styckia: Söderwall har "silkes styckior" - från Translatio Katerina - eller hypersvecism av en skrivare, som uttalar äldre -or som -er.

n-plur.: kladen (197:13 efter poss.pron. 225:10 samordnat med obest.plur.) aplen (243:13). Ovisst: krydden (243:13) samordn. med obest. plur.

Handskriftens språk är behandlat av Hesselman (*5), som antar uppsvensk proveniens och Bergman (*6), som med tvekan placerar handskriften norr om Mälaren. the styckenen (301:1) kan möjligen tas som ett indicium för att den härstammar från Uppland: i dagens dialekter finns denna utvidgade best. plur. i södra Uppsala län (*7). I en läkebok, som är resultat av kompilation (*8), måste man emellertid rakna med dialektblandning.

- *1. Gustafson s. 8. T. Dahl Sv.man ... anger c:a 1450 och alternativt Östergötland.
- *2. Kan vara mask. enligt Gustafsons ordlista.
- *3. Gustafson s. 91.
- *4. Klemming LB s. 49.
- *5. Hesselman i och y s. 242 f.
- *6. Bergman Samnord. e s. 50 f.
- *7. Hesselman Sveamålen s. 30.
- *8. LB s. 503, jmf Sørensen KLNLM Laegebøger.

SAMMANFATTNING AV PERIOD 11

Tid.

n-plur. (88 ex.) förekommer från periodens början och blir mer frekvent.

n-plur. i kläber (83 ex.) förekommer från periodens början.

Övriga ord får i stort sett (*1) l-plur. först in på 1500-talet och då mycket sparsamt (totalt 23 ex.). Hemming Gadh har t.ex. 18 tibende och bara 1 tibender.

Genre

Bortsett från Jöns Budde ansluter sig religiös litteratur i stort sett till den konservativa Vadstena-normen; och munken Peder Månsson har enbart Ø-plur. trots att han skriver om profana ämnen.

Krönikor och riddardiktning är öppna för novationer; codex Verelianus har sålunda 20 kläber (*2) och 5 n-plur.

Dialekt

Av periodens totala 88 n-plur. står Jöns Budde, finländska dokument och cod. Verelianus - sannolikt från Nådendal - för 82; Jöns Buddes bok har 69% n-plur. Alexandersagan, Didrikssagan, Historia Trojana och Lakebok 7, vilka står för övriga n-belägg, uppvisar alla uppsvenska drag. dyrner 'dörrposter' etc. hos östgöten Ragvaldi kan möjligen vara dialektalt betingat.

Ord

Tabell över några novationsbenägna ords plur.alternativ.

	O-plur.	<u>l</u> -plur.	<u>n</u> -plur.
<u>Kläbe</u>	160	83	24
<u>Krydde</u>	10	5	-
<u>brädhe</u>	9	1	3
<u>insighle</u>	6	1	7
<u>stykke</u>	78	8	8
<u>ärende</u>	103	4	2

Tabellen är klart missvisande så tillvida att all litteratur som saknar novationer är exkluderad liksom den extensivt excerperade delen av Abo svartbok.

*1. 2 ärender förekommer i SO från 1489 och stykker i Skara biskopskrönika.

*2. Varav flertalet är förkortade.

III. LITTERATUR FRÅN C:A 1523 TILL C:A 1560.

1. Reformationsbiblarna.

Nya testamentet 1526. Jag har excerperat Allmänna förspråket, Galaterbrevet, Hebreerbrevet och Uppenbarelseboken, vilka Lindqvist (*1) uppfattar som representativa för det av Laurentius Andreae skapade "normalspråket", Markus evangelium kap. 1-10, Johannes evangelium och Första korintierbrevet kap. 1-9, vilka enligt Lindqvist (*2) uppvisar influens från Olaus Petri samt Matteus evangelium och Apostlagarningarna kap. 1-19. Dessutom har jag förtecknat belagg från SAOB.

Ö-plur.: altare (Rom. 11:3), anlete (Upp. 22:4), ansikte (upp. 9:7 /2 ex./, Matt. 6:16, Luk. 24:5, 1 Tess. 2:1), beläte (Apg. 7:43), -dome i sms med fursten (Rom. 8:38, Ef. 1:21), med herra (Ef. 1:21, faste (2 Kor. 10:4), guldbalte (Upp. 15:6), insigle (Upp. 5:1, 2, 9), klade (14 ex. Joh. 13:12, 19:24, 20:12, Matt. 9:21, 17:2 etc.), i sms med bröllops- (Matt. 22:11, 12), med lin- (Matt. 11:8 /2 ex./, Joh. 19:40), med svepe- (Joh. 11:44), kalkrydde (Matt. 13:32), löfte (Allm. förspr. s. 4 /2 ex./, 2 Kor. 7:1, 2, 2 Pet. 1:4), nymare (Allm. förspr. s. 3), näste (Matt. 8:20, 13:32), rike (Upp. 11:15), i sms med kunga- (Heb. 11:33), sinne (Heb. 5:14, 12:3, Apg. 12:15, Allm. förspr. s. 9, 2 Kor. 3:14, 11:13, Luk. 8:35), slakte (Upp. 1:7, 5:9, 7:4, Matt. 19:28, 24:30, Allm. förspr. s. 4), stycke (15 ex. Mark. 4:2, 6:20, 30, 7:23, Matt. 27:51 etc.), säte (Matt. 19:28, 21:12), tidende (Allm. förspr. s. 3 /3 ex./, Apg. 11:22), tillfalle (1 Tim. 5:14), torne (Mark. 4:7, Matt. 13:7), vittne (19 ex. Heb. 10:28, 12:1, Upp. 17:6, Joh. 3:4, Matt. 15:19 etc.), apple (Upp. 18:14), arende (Apg. 24:8). Ovisst: anlete (Upp. 7:3, 14:1, 20:4, 22:4), ansikte (Upp. 5:14, 7:11, 11:16), klade (Matt. 9:21), lägre 'lager' (Upp. 20:9), rike (Upp. 17:12), rykte (Matt. 24:6), sinne (2 Kor. 4:4), tillfalle (Matt. 26:16).

i-plur.: anleter (Upp. 9:4), brader (Apg. 27:44), insigler (Upp. 5:5), kläder (32 ex Upp. 3:4, 18, 4:4, 7:9, 13, Apg. 18:6 etc.), i sms med bröllops- (Matt. 22:11), med fära- (Matt. 7:15), med høgtids- (Upp. 7:14), med lin- (Upp. 15:6), krydder (Joh. 19:40, Mark. 16:1, Luk. 23:56, 24:1), i sms med käl- (Mark. 4:32), stycker (Matt. 21:44, Apg. 26:2, 2 Kor. 8:7, Luk. 1:4, 1 Pet. 1:12, 2 Pet. 1:8). Ovisst: inalver (Apg. 1:18), slakter (Upp. 13:7).

*1. Lindqvist ATS 20:7 s. 89 f., 183.

*2. A.a. s. 89 f., 183.

n-plur.: han hade ingen cladhen på (Luk. 8:22). Ovisst: for hwad skwll sörven i for cladhen (Matt. 6:28), all riken i werldenne (Matt. 4:8, liknande Luk. 4:5), Lindqvist (*1) bedömer n-formen som uppsvenskt talspråk, SAOB betecknar den som möjligen best. och Bergman (*2) tar den som exempel på att NT är mindre ålderdomlig än GVB, stycken (Apg. 15:28 efter dem. pron.), iach skall förtagha them tillfellen som tillfelle sökja (2 Kor. 11:12). Hade bisatsen kommit direkt efter korrelatet hade best. form varit mest sannolik. Bortsett från det sista belagget förekommer ovissa n-plur. bara i det parti av NT som trycktes i Uppsala före flyttningen till Stockholm i januari 1526 (*3). törnen (Mark. 4:18 namnt).

I 3 fall har NT:s Uppenbarelseboken Ø-plur. där Buddes Johannes uppenbarelse (*4) har n-plur. Detta indikerar att Sam. Henning (*4) har rätt, då han opponerar mot Lindqvists (*5) påstående att NT:s översättare haft medeltida bibelöversättningar framför sig och direkt överflyttat vissa formuleringar och ordformer.

Beträffande r-plur. i NT föreligger olika uppfattningar. Palmer (*6) sätter dem i samband med de danska sattare, som arbetade på Richoffs tryckeri före flyttningen, men stykker förekommer i Reg., som trycktes efter flyttningen (*7). Lindqvist (*8) uppfattar en del av Palmets danismer som svenska dialektformer men anger också (*9) att så gott som alla svenska författare i början av 1500-talet har rena danismer i sitt språk - speciellt Olaus Petri.

Tabell över plur. alternativ hos ord med novationer i NT

	Normalspråk		OP-påverkat			Matt.		Apg.	
	Allm. förspr.	Upp.	Mark.	Joh.	1 Kor.				
	Ø I	Ø I	Ø I	Ø I	Ø I	Ø I	Ø I	Ø I	Ø I
anlete		1 1							
bräde								1	
insigle		3 1							
kläde		7	4	5 1	1	11 7	1 9		
krydde			2	1		1			
stykke	2		4			1 1	1 1		
Summa	2	4 9	4 6	5 2	1	13 8	2 11		

*1. Lindqvist NT i GVB s. XXI.

*2. Bergman 1968 s. 90 f.

*3. Lindblad Nysv. stud. 51 s. 7.

*4. Sam. Henning Nysv. stud. 43 s. 93 f.

*5. Lindqvist Nysv. stud. 8 s. 204, 211.

*6. Palmer ANF 42 s. 22, 42.

*7. Reg. stämmer med normalspråkspartiet Sam. Henning Nysv. stud. 43 s. 102.

*8. Lindqvist ANF 43 s. 165.

*9. A.a. s. 173, jfr Fortellius s. 252

Galaterbrevet och Hebreerbrevet saknar hithörande plur.

Adell (*1) tror att Uppenbarelseboken har översatts av Vadstenabrodererna - bortsett från Apostlagarningarna - av Uppenbarelseboken den mest novationsbenägna av dem jag excerperat: den har enbart kläder och är ensam om r-plur. i anlete. Mitt material stöder alltså icke Adells tes. Möjligen stöder det Lindqvists tes (*2) så till vida att normalspråksområdet uppvisar enbart kläder, medan de OP-påverkade Bibelböckerna har 9 klade och 8 klader. Apostlagarningarna står i det avseendet nära normalspråksområdet och Matteus evangelium står nära de "OP-påverkade bibelböckerna".

*1. Adell s. 156.

*2. Lindqvist ATS 20:7 s. 89 f., 183.

GUSTAV VASAS BIBEL 1541.

Nya testamentet, vilket betecknas som en "i det väsentliga ny översättning" (*1). Jag har excerperat samma partier som i NT 1526, förtecknat ordboksbelägg samt jämfört med NT 1526:s ordboksbelägg. Då inget annat anges är ordboksbeläggen hämtade från SAOB.

Ø-plur.: altare (Rom. 11:3), anlete (Upp. 9:4, 14:1, 20:4, 22:4), ansikte (Upp. 5:14, 7:13, 9:7 /2 ex./, 11:16, Matt. 6:16), belate (Apg. 7:43) -döme i sms med fursien- (Rom. 8:39, Ef 1:21), med herra- (Ef. 1:21), guldbalte (Upp. 15:6), "hielperede" 'undanflykter' (1 Tim. 6:4 glossa (*2)), klade (Matt. 3:4, 28:3), karille (Heb. 9:21, Matt. 28:4), lofte (2 Kor. 7:1, 2 Pet. 1:4), naste (Matt 8:20, 13:32), rike (Upp. 11:15, Matt. 4:8, Luk. 4:5), sinne (Heb. 12:3, Apg. 12:15, 2 Kor. 3:14, 4:4, 11:3), skörte 'skynken' (Apg. 19:12), slakte (Upp. 1:7, 5:9, Matt. 19:28, 24:30), stykke (11 ex. Heb. 2:17, Mark. 6:20, 30, 7:23, 1 Kor. 1:5 etc.), sate (Matt. 19:28, 21:12), tidende (Apg. 11:22, Försp. 2 a), tillfalle (1 Tim. 5:14, 2 Kor. 11:12), törne (Mark. 4:7, 18, Matt. 7:16, 13:7, 22), vittne (17 ex. Heb. 10:28, 12:1, Upp. 17:6, Joh. 3:28 etc.), apple (Upp. 17:14), arende (Apg. 24:8). Ovisst: anlete (Upp. 7:3), klade (Matt. 9:21), lagre 'lager' (Upp. 20:9).

r-plur.: bräder (Apg. 27:44), klader (38 ex. Upp. 3:4 /2 ex./, 5, 18, 4:4 etc.), krydder (Mark. 4:32, 16:1, Joh. 19:40, Matt. 13:32, Luk. 23:56, 24:1), stycker (9 ex. Matt. 21:44, 27:51, Luk. 1:4, 11:53, 2 Kor. 8:7 etc.). Ovisst: slakter (Upp. 7:4, 13:7, Apg. 17:20, 26:2).

n-plur.: Ovisst: kladen (Apg. 18:6), sinnen (Heb. 5:14), stycken (Apg. 15:20 efter dem. pron.) tidenden (Luk. 1:19 (*3) efter dem. pron.), tillfallen (2 Kor. 11:12 namnt).

Den mest iögonenfallande skillnaden mellan NT 1526 och NT 1541 är behandlingen av klade: NT 1526 har 20 Ø-plur., 36 r-plur. och 1 n-plur. NT 1541 har 2 Ø-plur. och 38 r-plur.

Aven beträffande en del andra ord är NT 1541 mer r-benaget.

	NT 1526	NT 1541
Matt. 13:32	<u>kalkrydde</u>	<u>krydder</u>
Matt. 27:51	<u>stycke</u>	<u>stycker</u>
Upp. 7:4	<u>slakte</u>	<u>slakter</u> som kan vara fem

Men i ett fall har NT 1526 r-plur. där NT 1541 har Ø-plur.

Upp. 9:4	<u>anleter</u>	<u>anlete</u>
----------	----------------	---------------

Skillnaden beträffande n-former torde snarast spegla olika uppfattning om nar best. form skall användas:

Mark. 4:18	<u>törnen</u>	<u>törne</u>
Heb. 5:14	<u>i theres sinne</u>	<u>i sinnen</u>
Apg. 18:6	<u>sin kladher</u>	<u>kladhen</u>
Matt. 4:8	<u>all riken</u>	<u>all Rike</u>

*1. Adell s. 102.

*2. Dahlgren

*3. A.a.

Gamla testamentet. Jag har excerperat 1. Mos. 1-27, Höga visan, Jesu Syrachs bok, Esters bok, Ruts bok, Judits bok, 1 Mack, 2 Mack samt beträffande Jos. och Dom jämfört med Ragvaldis belagg (*1). Dessutom förtecknar jag belagg från ordböcker och Svenska språkets lagar. Då inget annat anges kommer dessa från SAOB.

Ø-plur.: altare (2 Mos. 29:12, 34:13, Dom. 2:2, 1 Mack. 1, 2 Mack. 10), anlete (2 Mos. 25:20), ansikte (Syrach s. 79, 3 Mos. 26:16), arbete (Syrach s. 60), beläte (Jes. 40:19, Hes. 8:10, Judit Förspr. II a), dike (Hes. 17:7, 10, 30:13), faste (1 Mack. 13, 14, 15, 16), granatapple (HV 4:13, 7:12, 8:2), hakte (2 Mos. 36:13), harlagre 'krydde' (2 Kon. 4:39), karille (1 Mack. 4, 11), landamare (Jos. 1:2) lager' (Jos. 10:5), rike (Syrach s. 69, Judit II a), 1 sms med kunga- (1 Mack. 1), skörte 'skynken' (1 Mos. 3:7) (*2) slakte (1 Mos. 25:13), smide 'smycken' (Hes. 16:11) (*2), snöre (Jos. 17:5), spanne (2 Mos. 28:6), stycke (11 ex. Syrach s. 37 / 2 ex. /, 1 Mos. 19:21, 2 Mack. 2, 9 etc.), tidende (Jer. 49:23 (2 Sam. 18:22) (*2), törne (HV 2:1), vittne (Rut 4:9, 11, Jos. 24:22, 1 Mack. 2, 10), ambele (1 Kron. 6:48 (*2)), ärende (Ps. 78:2 (*2), HV 7:9). Ovisst: löfte (2 Mack. 7), rike (1 Mack. 8), smide 'smycken' (Judit 10:3), törne (Dom. 8:7, 16), apple (HV 2:5, 7:8).

r-plur.: beläter (2 Mos. 34:13), bräder (4) (*3), insigler (2 Mos. 28:11), kläder (44 ex. 1 Mos. 24:53, Rut 3:3, 2 Mack. 11, Syrach s. 16 etc.), 1 sms med änke- (Judit V b, VIII a.), krydder (1 Mos. 37:25 (*4)), spanner (2 Mos. 35:22), stycker (11 ex. Dom. 14:6, 19:29, Syrach s. 33, 47, 63 etc.), sater (Hagg. 2:23 (*2)), ambeter (2 Mack. 31. Ovisst: inalver (2 Sam. 20:10 (*5)), horner (2 Mos. 37:3), slakter (1 Mos. 10:18, 20, 31, 32, 11:27, 12:3 etc.), spanger (Dom. 8:21, 26. Rydqvist (*8) redovisar belaggen under spang), "åthaffuor" (Syrach s. 29).

n-plur.: Ovisst: om wi inträdh blomstradhes / om Granatapien grönskadhes (HV 6:10), dreffuo the Judanar uthu Festen och leglighom byiom (2 Mack. 10:15) - i båda dessa fall kan meterskal orsaka, att bara hithörande ord sätts i best. form. - fasten (Judit 4:5, 2 Mack. 8, 10, 16), stycken (1 Mack. 8, 2 Mos. 21:11 (*9) efter dem. pron.), tidenden (2 Sam. 4:4 (*10)), ambeten (1 Mack. 13, 2 Krön. 34:13 (*11) efter all).

- *1. Se s. oo.
- *2. Dahlgren.
- *3. Allmänt också för 'bräden' enl. Rydqvist SSL II s. 314.
- *4. Rydqvist SSL II s. 127 f.
- *5. A.a.s. 129.
- *5. SSL II s. 127 f.
- *8. SSL II s. 157.
- *9. Dahlgren.
- *10. A.a.
- *11. A.a.

JÄMFÖRELSE MELLAN GT I GVB OCH MEDELTIDA ÖVERSÄTTNINGAR.

Jos. och Dom. d.v.s. Ragvaldi

GVB

10 Ø-plur. av klabe och
1 I-plur.

enbart I-plur.

stycke (14/2 ex./,16)

stycker

dyrner

"dörttraan"

gwI spanner

spenger

Ester, Rut, Judit, 1 Mack.,

2 Mack. d.v.s. Budde

10 Ø-plur. av klabe och
13 I-plur.

enbart I-plur.

harklaben /3 ex./

sack

enbart Ø-plur. av stycke

2 Ø-plur. av stycke och

4 I-plur.

vittnen (MB 213)

vittne (Rut 4:11)

insiglen (MB 340)

annat uttryck

riken (MB 275)

rike (1 Mack. 1)

ambeten (MB 202)

ambeten (2 Mack. 13)

2. ÖVRIG LITTERATUR.

Laurentius Andreae, född på 1470-talet antagligen i Västerås, kunglig sekreterare 1523-1531.

Een kort vnderwisning om troona och godha gerningar, tryckt 1528.

Ø-plur.: löfte (4 b, 5 a /2 ex./).

För övrigt finns av LA bara några kansliskrivelser, som Lindqvist (*1) identifierat och tryckt av.

Ø-plur.: "helperede" 'undanflykter' (2), insigle (10, 20), stycke (14 /2 ex./, 16), tillfalle (8), arende (3 /2 ex./, 18, 24). Ovisst: insigle (2), sinne (20), tillfalle (14, 18, 25), arende (3).

r-plur.: stycker (8, 13, 24 /2 ex./). Ovisst: stycker (8, 24).

n-plur.: Ovisst: som riken emellan är (26).

Enligt Svensson (*2) bytte LA ut kanslispråkligt inf. -e mot -a före c:a 1524. stycker-beläggen talar emot att han samtidigt tagit avstånd från r-plur.

Enligt Lindblad (*3) är LA huvudredaktör för NT 1526 och enligt Lindqvist (*4) står han för "normalspråksområdet" från Gal. till och med Allm. förspr. Henning (*5) noterar ökad frekvens av LA-former från Gal. och antar att LA rättat OP:s primäröversättning. Adell (*6) är benägen att tillskriva LA normaliseringen. Lindblad (*7) däremot anser att "normalspråksområdet" avviker från LA:s språk och tillskriver honom bara Allm. förspr. och Palmér (*8) delar hans uppfattning.

Mitt material är alltför sprött för att tillåta några slutsatser, men noteras kan att Allm. förspr. har enbart Ø-plur. på stycke, vilket möjligen talar emot att LA står för det.

Olaus Petri, född i Örebro 1493, Stockholms stads sekreterare 1524-1531.

Stockholms tänkebok 1524-1529 s. 1-159, d.v.s. 1524-1526.

*1. Lindqvist ATS 20:7 s. 92 f. Ett fjärde stycke-belagg finns i en mening tillagd av annan hand.

*2. Svensson s. 61.

*3. Lindblad Nysv. stud. 51 s. 5 f., dens. ANF 42 s. 191.

*4. Lindqvist ANF 43 s. 163, liknande dens. Nysv. stud. 8 s. 176.

*5. S. Henning Nysv. stud. 43 s. 137.

*6. Adell s. 201.

*7. Lindblad ANF 57 s. 160.

*8. Palmér OP:s språk III s. 150.

o-plur.: brade (99), lösöre (132), kläde (8, 10, 18), rykte (46), stycke (119, 142), i sms med run- (55), syskene (95), i sms med sam- (25), vittne (29 ex. 8, 11, 14, 17 etc.), ärende (124). ovisst: öre efter räkneord (passim).

r-plur.: innedömer (10, 71, 142, 143). Ovisst: byter (*1), kläder (72), krydder (126).

n-plur.: 10 ören penninga (85(*2)), hwar gyllene för 12 ören (89). Ovisst: braden (94), vittnen (30, 101, 142).

Det är möjligt att ören-belaggen hänger samman med osakerhet om genus på och dess sammansättningar. I gåår tomptören aff (86) måste ordet vara mask. men dessutom möter ett öre (59) och thet lösöre (61). Detta är anmärkningsvärt tidiga belägg på neutralt genus på öre: Hellqvists (*3) äldsta belägg är från 1682.

innedömer (143) lydde före ändring innedömerer. Båda formerna tyder på ett behov hos OP att explicit markera best. form, vilket indikerar att best. och obest. plur. inte varit lika i hans barndomsdialekt. Sannolikt är det möte med uppsvensk n-plur., som orsakar både innedömer och ören, vilka möjligen kan uppfattas som hypersvecism.

Flera författare är överens om att OP ändrar sitt språk, eventuellt på grund av Stockholms-påverkan (*4): enligt Svensson (*5) byter han kanslispråkligt inf.-e mot -a, före 1524, enligt Palmér (*6) övergår han 1526 från kanslispråk till mer litterärt språkbruk, enligt Lindqvist (*7) närmar han sig 1525-1526 "normalspråket" i NT. Neuman (*8) anser, att det bara är ortografin som ändras men innedömer och ören - från TB 1526 - tyder på att också ordböjningen påverkats.

Een nyttugh underwijsning utgavs 1526 anonymt. Enligt Palmér (*9) tyder mycket på att OP eller möjligen LP (*10) - skrivit den, och Westman (*11) tar utan tvekan med den bland OP:s samlade skrifter.

o-plur.: löfte (6), sinne (91), stycke (20 ex. 4, 13, 14, 32 etc.), vittne (20, 21). Ovisst: härklade (86), "Gudz oordh och lyffte" (64).

r-plur.: stycker (12 /2 ex./, 14, 15 /3 ex./, 16, 17, 18, 34, 119).

*1. (TB 1527 1:148)enl. SAOB, som noterar att ordet kan vara mask.

*2. Sjöbergs utg. av Stockholms Tb.

*3. Hellqvist Etymologisk ordbok.

*4. Palmér OP:s språk III s. 31.

*5. Svensson s. 61.

*6. Palmer OP:s språk III s. 31.

*7. Lindqvist ATS 20:7 s. 111, 118 f.

*8. Neuman ANF 44 s. 74.

*9. Palmér OP:s språk III s. 124, 140, där avvikande uppfattning redovisas.

*10. A.a. II s. 124.

*11. Westman OP:s samlade skrifter I s. XVII.

n-plur.: Ovisst: stycken (42 efter dem. pron.),
thå törnen mich inkrystes (99), weltras i törnen och
stingas aff henne (100). Dahlgren hänför OP:s törnebelagg till törn,
som han med tvekan ger fem.genus.

Swar påå tolf spørsmål om noghor stycke... och drifves til baka the swar
som doctor Pedher Galle om samma spørsmål giffuit hafwer trycktes 1527.

Q-plur.: herradöme (242), stycke (26 ex. 225 /2 ex./, 230, 231, 235 /4
ex./ etc.), ambete (263), arende (309).

r-plur.: klader (303), stycker (225, 235 /6 ex./, 236 /2 ex./, 256).

Det mest intressanta beträffande dessa två skrifter är att huvuddelen
av stycker-belaggen hopar sig på ett fåtal sidor. Detta kan bero på
påverkan utifrån. Palmér (*1) räknar beträffande
Een nyttugh underwijsning med att från OP:s språk avvikande former kan
ha orsakats av sekreteraren Jon Skrivare från Vasterås, och beträffande
Swar... menar han att OP språkligt påverkats av Galle (*2). Dessutom
anser han att man rent allmant sett inte kan bortse från danska satta-
res roll (*3), vilken dock Lindqvist (*4) är benägen att förringa.

Men det är också möjligt att OP själv tillfälligt kan ha tappat
koncentrationen och avvikit från gallande skrivnorm i det han låtit
eget uttal slå igenom; Lindqvist påstår både att så gott som alla
skribenter i början av 1500-talet har danismer i sitt språk (*5) och
att former som stycker är svensk dialekt (*6), vilket möjligen kan
tolkas som att dialektalt stycker beror på danskt inflytande man inte
längre uppfattas som danism.

Een Swensk Cröneka är påbörjad under 1530-talet och avslutad under
1540-talet (*7). Boken är tryckt efter en avskrift, som utförts av två
händer, A - äldre än B - och B från 1553 (*8). Av dessa står A nära sin
förlaga och B uppvisar uppsvenska drag (*9).

Q-plur.: fäste (5, 97, 198, 222), furstendöme (49), herremote (247,
251), herreskifte (30), harade (8, 240, 291), klade (37), lofte (87,
99, 214, 218, 223, 245, 258, 293), rike (12 ex. 4 /2ex./, 8 /3 ex./,
10, 13 /2 ex./ etc.), rykte (6 /2 ex./), rovarenaste (49), stycke (17
ex. 1, 8, 30, 38, 68 /2 ex./ etc.), tillfalle (82, 99, 248, 258, 268),
ambete (297 /2 ex./), arende (7, 260, 261, 272). Ovisst: öre (200 /2
ex./ efter räkneord).

*1. Palmér ANF 62 s. 108 f..

*2. Palmér OP:s språk II s. 115.

*3. Palmér ANF 42 s. 41 f.

*4. Lindqvist ANF 43 s. 194.

*5. A.a. s. 173.

*6. A.a. s. 165.

*7. Jöran Sahlgren OP:s samlade skrifter, IV s. IX.

*8. A.a. s. V f.

*9. Palmér OP:s språk III s. 116, 123.

r-plur.: bondeklader (270), ambeter (291).

n-plur.: Ovisst: tjdenden (118).

Tobie Commedia, tryckt 1550.

Ø-plur.: nyväre (409 R), sinne (427 R), tillfalle (397). Ovisst: sådana tjdendhe (409). I sing. förekommer Een hård tjdhende (410).

r-plur.: Ovisst: åthäffuor (398).

Ingenting tyder på att OP haft n-plur. i sin egen dialekt: ingedömener tyder tvärtom på att han inte haft det. Frågan är om han haft r-plur. eller tendens till det. I så fall kan de r-plur., som möter hos honom - sammanlagt 28 ex. - uppfattas som att hans dialekt slår igenom den Vadstena-norm han självklart söker följa.

Det finns olika uppfattningar om OP:s insats i NT 1526: Lindqvist (*1) tillskriver honom Joh. och i mindre grad Rom. och i Kor., Lindblad (*2) tillskriver honom Joh. och Rom. Sam. Henning (*3) menar att OP översatt NT, varefter LA har rättat samt att OP skrivit Allmänna Förspråket, speciellt dess förra del. Också Neuman (*4), Westman (*5) och Palmér (*6) ser OP som översättaren av NT.

I samtliga de skrifter av OP jag har excerperat har kläde 4 Ø-plur. och 2 r-plur., stycke 65 Ø-plur. och 21 r-plur. samt bräde Ø-plur. den enda gång ordet förekommer. Detta överensstämmer i någon mån med Joh. men inte med Allmänna Förspråket, som enbart har Ø-plur. Olikheter beträffande hithörande plur.alternativ mellan bibelböckerna talar mot att OP har översatt hela NT 1526.

Laurentius Petri, född 1499 i Örebro, 1530 professor i Uppsala och följande år ärkebiskop.

Svensk krönika fullbordades 1559.

Ø-plur.: fäste (13 /2 ex./, 102, 103, 104, 111, 113, 135), herremöte (108), huvudsäte (37), härade (92), löfte (80, 94, 101, 136, 146), rike (122), stycke (58, 118, 136), tillfalle (47, 74, 103), ambete (54), arende (8, 26, 45, 79).

*1. Lindqvist Nysv. stud. 43 s. 120.

*2. Lindblad ANF 57 s. 160.

*3. Henning S., Nysv. stud. 43 s. 137 f.

*4. Neuman ANF 44 s. 55, 73.

*5. Westman OP:s samlade skrifter I s. XIX.

*6. Palmér ANF 42 s. 191.

r-plur.: klader (13, 20), i sms med kvinnor (35), stycker (22 ex. 10, 16, 18, 19 etc.)(*1), ärender (10 ex. 71, 79, 96, 114 etc.)
Ovisst: Athavor (13).

n-plur.: fasten (127), riken (30, 106), tillfallen (13). Ovisst: fasten (127 efter samma), riken (104, 105 /2 ex./, 106 /4 ex./ efter dem. pron., 105 efter determ. pron.), tillfallen (9, 13), amnen (9).

Liksom sin bror Olaus synes Laurentius ha haft behov av att skilja mellan best. och obest. plur.: rikena (126), vilket är anmärkningsvärt, eftersom utvidgad best. plur. enligt Pamp (*2) möter först på 1600-talet.

Skillnaden mellan brödernas språk är iögonenfallande, trots att de bör ha haft samma barndomsdialekt och trots att LP till stor del har skrivit av OP:s krönika ordagrant beträffande Gustav Vasas senare tid (*3).

OP:s krönika 1540-tal

Ø-plur. 1-plur.

LP:s krönika 1559

Ø-plur. 1-plur.

<u>klade</u>	1	1	-	3
<u>stycke</u>	17	-	3	22
<u>ärende</u>	4	-	4	10

OP har inga säkra n-plur. belägg medan LP har 5 sådana.

LP hade 1559 varit bosatt i Uppsala i nästan trettio år, varför det ligger nära till hands att se hans n-plur. som påverkan från uppländskan (*4). Beträffande 1-plur. kan denna ändelse ha blivit mer allmänt accepterad i ord som klade, stycke och ärende. Eventuellt hörde den till brödernas egen dialekt.

I Valda stycken finns ett utdrag ur Een predican emoot mandröp från 1562. Där finns bara två belägg: allahanda tilfelle (40) och boffua stycker (41) (*5).

- *1. En skrift av LP heter Om någor stycker wärs Herras Jesu Christi Nattward anrörandes.
- *2. Pamp 1971 s. 138.
- *3. O. Hultman Svenska män ... Laurentius Petri.
- *4. Palmér 1917 s. 255 räknar med att LP påverkades av uppländskan.
- *5. Dahlgren anger: hielparedhe (Dial. om mess. 96 b, likn. Mandr. H6 a, (Vigv. C 4 a), kynde (2 Post. 111 b), minne 'skålar' (Dial. om mess. 71 b, Kyrkoordn. 45 b/2 ex./), misfelle (1 Post. U 1 a), okynde (3 Post. 115 a), oläte (Dryck. B 7 a), empne (2 Post. 197 a, Dryck. D 3 a, Sir. bok 14:11), ögnaläte (Jobs bok 15:12, Jes. proph. 3:16, likn. Sal. ord. 6:25) samt cläther (Dial. om mess. 125 b) och ärender (Mandr. B 1 a). SAOB har kärlle (2 Post. 323 a) och lyte (2 Post. 113 b), smykke (Sir. 45:8).

LP:s insats i NT inskränker sig till att han möjligen medverkat vid renskrivningen i Uppsala (*1), men som ärkebiskop stod han i ledningen för arbetet med GVB.

Som synes ger plur. av neutra på obet. g ingen ledning beträffande det av allt att döma olösliga (*2) problemet om vem som översatt vad i NT 1526.

Petrus Johannis Calle, troligen född på 1450-talet, 1476 inskriven som student i Rostock och senare verksam i bl. a. Uppsala (*3), besvarade på Gustav Vasas uppmaning tio teologiska frågor 1526. Svaren finns tryckta i samband med OP:s svar på samma frågor (*4). Sannolikt hade OP Calles egenhändiga manus framför sig och företog inga ändringar i det (*5).

Q-plur.: herradöme (266, 289), partekne (292 /2 ex./), klosterleverne (277), löfte (277 /4 ex./), stycke (11 ex. 288 /2 ex./, 230, 238, 276 etc.), ambete (229, 239 /2 ex./), arende (230, 238, 278, 306).

r-plur.: löfter (277), stycker (101, 239, 277 /2 ex./).

Peder Andersson Swart. Inget är känt om hans födelseår eller studier, men 1541 var han kanik i Västerås, där han senare blev biskop. Död 1562.

Konung Gustaf I:s krönika, påbörjad 1561 (*6), föreligger i två versioner. Den yngre, som går fram till 1533, är utgiven av Edén efter original, skrivet av tre händer, däribland Swarts egen (*7). Dess luckor är supplerade efter senare avskrift (*8).

Q-plur.: beläte (97), borglage (100), -klade i sms med bonde- (11), med mass- (91), lägre (35, 47, 62, 127), mynte 'myntverk' (47), smykke (80), tidende (11) (*9). Ovisst: fäste (67, 113).

r-plur.: biskopsmöter (114), kläder (11, 12, 105, 145), i sms med kvinn- (38), med "larffue" 'maskeradkläder' (102), krydder (71), riker (76, 148), stycker (*10) (12 ex. 84 /3 ex./, 99, 117 etc.), i sms med rund- (74), tidender (*11), ambeter (65), arender (7, 69). Ovisst: harader (28).

*1. Adell s. 174 f.

*2. 1963 Års bibelkommitté enl. Lindblad Nysv. stud. 51 s. 6.

*3. Kjellén NF Galle sp. 615.

*4. OP besvarar tolv frågor. Se Belfrage 1931 s. 55.

*5. Ljunggren 1936 s. 40, 48. Palmér OP:s språk II s. 87.

*6. Vendell 1905 s. 1 f.

*7. Edén K. Gustaf I:s krönika s. IV. Enligt Ejder 1945 s. 150. skriven under Swarts uppsikt.

*8. Edén K. Gustaf I:s krönika s. V.

*9. SAOB:s arkiv.

*10. Han skrev 1558 "Någer stycker aff Then Danske Cröneke".

*11. Vendell 1905 s. 47.

n-plur.: Ovisst: toge tesse predicanter sigh fore ... att fore kriegh
emoet beleten, bestormade them, och all orgowerck, taflor eller annadt
(88). Vendell (*1) uppfattar beleten som obest. eller best., tidenden
(30, efter samma 64 (*2)). Frekvensen av r-plur. är anmärkningsvärt
hög.

Peder Swart härstammar enligt Palmér (*3) "från nordvästra Västmanland,
alltså från ett gransområde mellan uppsvenska och medelsvenska
dialekter".

Rasmus Ludvigsson, född på 1510-talet i Stockholm och verksam inom
kansliet, skrev omkring 1580 (49) en fortsättning på Peder Swarts
krönika, tryckt efter original. Upplöst förkortning markeras inte.
Jag har excerperat s. 1-100.

Q-plur.: nybygge (50/2 ex./). Ovisst: löfte (53), vittne (50).

r-plur.: herremöter (46), insigler (43), riker (3, 24, 27, 28, 46, 74)
(*5).

*1. Vendell 1905 s. 185.

*2. SAOB:s arkiv.

*3. Palmér 1917 s. 255 f. Han kallar dock Swarts dialekt uppsvensk.

*4. Edén Hist. handl. 20 s. 1.

*5. SAOB:s förstagångsbelagg på sinner är från Ludvigsson (Norman 5).
Belägget avges ev. vara plur. av sinn.

3. OFFICIELLA SKRIVELSER

Gustav Vasas registratur 1524 (*1) s. 183-283.

Ø-plur.: haradshövdingedöme (283), rike (198), stycke (221, 222, 276, 279, 283), tillfalle (221, 249), ärende (183, 191, 193 /3 ex./, 203, 248, 278, 279, 280).

r-plur.: insigler (247), stycker (189, 190, 224, 256, 260, 280, 287)

n-plur.: Ovisst: riken (275), stycken (191 efter determ.pron.).

Gustav Vasas registratur 1540-1541 (*2) s. 1-250.

Ø-plur.: -döme i sms med haradshövdinge- (51), med målsmans- (57), härade (84, 120), rike (28 /2 ex./, 29 /2 ex./, 30, 31, 32, 33), skifte (114, 115), i sms med hävde- (40).

r-plur.: brader (193 /4 ex./, 194 /5 ex./, 211), dagsverker (247), -dömer i sms med fursten- (53, 145, 146, 202 /2 ex./, med haradshövdinge- (51), fabeter (244), faster (152 /2 ex./, 153 /2 ex./, 207 /2 ex./), herremöter (192), kläder (41, 231, 232), riker (15 ex./, 33, 35, 53, 79, 146 etc.), i sms med kunga- (24 ex. 53, 145 /2 ex./, 146 /2 ex./, 147 etc.) skifter (64), stycker (37, 43, 57, 98, 122, 202, 212, 231) i sms med skalk- (43, 51, 83), tidender (8, 36), vittner (117), ambeter (203), ärrender (12 ex. 53 /2 ex./, 60 /2 ex./, 79 /2 ex./).

n-plur.: braden (194), vittnen (242 i brev skrivet i Uppsala).

Av intresse är att samtliga Ø-belägg förekommer i ett brev från Nya Lödöse - här finns också ett riker. Endast 5 av registraturens 47 plur. av rike och konungrike stavas med k - samtliga dessa har Ø-plur. - medan resten stavas med g.

Gustav Vasas registratur 1560 (*3) s. 730-830.

Ø-plur.: lagmansdöme (817), löfte (783), syskene (733, 734 /2 ex./, 735 /4 ex./, 736, 742), ärende (767, 817). Ovisst: kläde (753, 761).

r-plur.: brader (812), i sms med såg- (768, 769, 771), dagsverker (761, 770, 777), kläder (755), riker (747), i sms med kunga- (739), tillfaller (743), ambeter (785, 786), ärrender (825). Ovisst: sakörer (754).

n-plur.: stycken (830), -ören i sms med lös- (793), med "stedzle"- (770). Ovisst: dagsverken (761, 762, 763, 769, 827, 828), -ören i sms med sak- (776), med "stedzle"- (777), then sackören (731) tyder på att öre alternativt fortfarande är mask.

*1. Förkortningar markeras inte.

*2. Förkortningar markeras inte.

*3. Förkortningar markeras inte.

Från ordböcker har jag noterat följande belägg. Då inget annat anges är de hämtade från SAOB.

Ø-plur.: borglage (7:492), bottnabrade (4:31), dagsverke (2:233), fiske (17:529) i sms med lax- (5:69) (*1), "hjälpere" 'undanflykter' (6:60) (*1), hvende (2:267), innedöme (6:226) (*1), kare 'klagan' (12:257) (*1), karile (18:311), marke (24:546), nymare 'nyheter' (10:23) (*1), omsyde 'omsorger' (4:350 (*1)), rike (1:51), rattaredöme (3:286 (*1)), tidende (2:188 (*2), 3:417 (*2), 4:400 (*2) 9:361 (*2)), amne (1:168 (*1)).

r-plur.: byter (28:64), dagsverker (3:184), diker (12:147), furstendömer (12:78), faster (9:256), harberger (27:157), insigler (3:111), laxfisker (28:7), riker (5:168 (*3)), skörter (6:192) (*1), smykker (16:487), stycker (1:39, 63, 9:129) (*2), stycker (1:39, 63, 9:129), tidender (3:182, 9:116 (*2), 11:299 (*2), 360 (*2), 10:23 (*1), 11:299 (*2)), ärender (*3). Ovisst: borglager (3:124), byter (18:723), -örer i sms med lös- (11:20), med sak- (2:113, 11:271, 16:243). Samtliga kan vara mask.

Utvidgad best. plur. förekommer: rikenen (6:216).

Frekvenstabell

	Ø-plur.	r-plur.	n-plur.
G I R 1524	19	8	-
G I R 1540-1541	15	95	2
G I R 1560	13	14	3

Skillnaden mellan r-plur.frekvensen i GIR 1524 och GIR 1540-1541 är markant. 1524 har bara 2 ord r-plur. - stycker och insigler - 1540-1541 har 17 ord r-plur.

Tabell över olika ords första r-belägg i egna excerpter och ordboksbelägg.

insigler, stycker 1524

dagsverker 1525

tidender 1526

riker 1528

faster 1534

fisker, furstendömer 1538

diker 1539

bräder, möter, skifter, vittner, ambeter, ärender 1540

byter 1547

hvender, harbarger 1557

tillfaller 1560

*1. Dahlgren.

*2. SAOB:s arkiv. Men en ganska behagelig tidende (9:50) 1534.

*3. I Brev från 1539 (Valda stycken s. 26).

Svenska riksdagsakter 1523-1531.

Ø-plur.: borgläge 'inkvarteringar' (25, 28, 79, 81), fäste (140 /2 ex./), herremöte (80), insigle (147), löfte (97), rykte (32, 84, 108), stycke (37, 53, 71, 102, 108, 142, 152), tidende (81), tillfalle (100), arende (23 ex. 17, 22, 31, 33 etc.).

r-plur.: insigler (13, 184), stycker (17 ex. 26, 36, 53, 57 etc.).

n-plur.: stycken (131 /2 ex./ 1529).

Svenska riksdagsakter 1543-1547.

Ø-plur.: dagsverke (462), faste (336, 476), harade (432), kungarike (489), skifte (479), ämbete (461, 487, 489), arende (461). Ovisst: 3 stycke leist (504 /2 ex./), sådana högt ämbethe (468).

r-plur.: furstendömer (444, 446), herremöter (394), insigler (408, 412, 442, 479), klader (496), kungariker (444, 446), rundstycker (315), tidender (436), vittner (315, 498), ambeter (493, 494), arender (317, 324, 403, 453, 457, 503). Ovisst: harader (402, 408, 504, 512 /2 ex./).

n-plur.: Ovisst: haranden (504 efter dem.pron.), stycken (462 efter dem.pron.).

Svenska riksdagsakter 1559-1560.

Ø-plur.: clenodier och smycke (711).

r-plur.: stycker (712), tidender (649), ämbeter (638), arender (636 /2 ex./, 637, 668, 671, 701). Ovisst: härader (648).

Frekvenstabell över svenska riksdagsakter.

	Ø-plur.	r-plur.	n-plur.
1523-1531	44	19	2
1543-1547	10	22	-
1559-1560	1	9	-

Skillnaden i r-plur.frekvens mellan 1520- och 1540-talen är markant.

Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer 1523-1535.

Ø-plur.: dagsverke (88), insigle (7 /2 ex./, 54, 79, 85), råmarke (86 /2 ex./), stycke (81), i sms med verk- (91 /3 ex./), tillfalle (85, 115), arende (56). Ovisst: rykte (87).

r-plur.: insigler (46, 105, 112), klader (88), stycker (71, 124), arender (54).

Privilegier 1535-1547.

Ø-plur.: härade (150).

r-plur.: bräder (259), dagsverker (208), lofter (200), råmarker (150, 151 /2 ex./), stycker (135, 136, 140), lidender (207), ambeter (249), arender (143, 188, 189, 203, 236 /2 ex./, 280).

n-plur.: Ovisst: ambeten (249).

Privilegier 1551-1560.

Ø-plur.: dagsverke (337), ämbete (354).

r-plur.: bräder (385), dagsverker (354, 378), klader (309), stycker (362), ambeter (354), arender (315, 325, 379 /2 ex./).

n-plur.: Ovisst: ambeten (354 efter alle).

Frekvenstabell för Privilegier

	Ø-plur.	r-plur.	n-plur.
1523-1535	15	7	-
1535-1547	1	18	-
1551-1560	1	10	-

Skillnaden i r-frekvens mellan 1523-1535 och 1535-1547 är markant.

4. SKRIFTER AV JURIDISK KARAKTÄR

K. Gustaf I:s privilegier för Skräddarne i Stockholm 1536. Tryckt i SO.

r-plur.: stycker (125).

Gryt- och Kann-gjutarnes skrå 1545, tryckt i SO.

Ø-plur.: vittne (232), ämbete (235, 236 /2 ex./), ärende (230).

r-plur.: stycker (229), ärender (230). Ovisst: ärender (229, 237).

n-plur.: Ovisst: ambeten (235 efter dem.pron.).

Embitz Boock vdj Stockholm Anno dominj 1546, tryckt i SO.

r-plur.: ambeter (310 /3 ex./).

Arboga stads tänkebok 1526 (*1) - 1533 s. 360-403.

Ø-plur.: blodvite (397), kläde (362), vittne (388), ämbete (402).

n-plur.: Ovisst: spänna (366).

Enköpings stads tänkebok 1540-1560 (*2). Siffrorna avser sida.

Vittne		Stycke		Övriga	
Ø-plur.	n-plur.	Ø-plur.		Ø-plur.	n-plur.
1540	3				<u>dagsverken</u> 124
1542		14(*3), 16(*3)		<u>-ärende</u> 18, 21	<u>hvender</u> 13
1543	25, 25(*3)			<u>kläder</u> 21	
				<u>blodvite</u> 26	
1552	66(*3)	66		<u>-spanner</u> 66	
1556	79, 81	81(*3)			
1559	100	95		<u>löfte</u> 102	

n-plur. ar anmärkningsvärt många, men en stor del av dem ar förkortade och således ovisst.

*1. Före 1526 se s. oo. 47

*2. Efter 1560 se s. oo. 75

*3. Forkortat d.v.s. ovisst.

SAMMANFATTNING AV PERIOD III

Tid.

Kronologisk tabell i % (*1). Laurentius Andreae och Peder Galle medräknas inte, eftersom de är födda på 1450-talet resp. c:a 1470 och således åldersmassigt hör till föregående period.

	Ø-plur.	I-plur.	n-plur.
1523-1535 (*2)	71	28	2 (506)
1535-1547	40	59	1 (430)
1547-1560 (*3)	31	66	3 (98)

Utvecklingen mot mer I-plur. är signifikant mellan 1523-1535 och 1535-1547.

Genre

Genretabell i % .

	Ø-plur	I-plur.	n-plur.
Reformationsbiblarna	59	41	- (403)
Officiella skrivelser	38	60	2 (307)
Övrig litteratur	68	30	2 (309)
d.v.s. OP, LP, Swart och Rasmusson			

Av intresse är att övrig litteratur är mindre novationsbenagen än reformationsbiblarna.

	Ø-plur.	I-plur.	n-plur.
NT 1526	67	32 (*4)	1 (151)
Officiella skrivelser			
1523-1535	68	30 (*5)	2 (92)
GVB 1541	54	46	- (252)
Officiella skrivelser			
1535-1547	16	83	1 (163)

Denna jämförelse visar att genreskillnaden beträffande I-plur. uppstår först på 1530-talet.

- *1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.
- *2. Här inräknas LP och OP.
- *3. Här inräknas Swart och Ludvigsson.
- *4. Huvudsakligen kläder.
- *5. Huvudsakligen ärender.

Dialekt

Tabell över plur.alternativ i tänkeböcker.

	Ø-plur.	ɪ-plur.	n-plur.
Enköping	9	4	2
Arboga	4	-	-
Stockholms ämbetsbok	-	3	-

Materialet är sprött, men Enköpings många n-plur. tyder på att dialektal n-plur. förekommer i Uppland under denna period.

Jämförelsematerial saknas i stort sett eftersom en övervägande del av periodens totala material härrör från Närke och angränsande del av Västmanland, - OP. LP. LA. Swart - vilket område har 62% Ø-plur., 37% ɪ-plur. och 1 % n-plur.

Det är tänkbart att ɪ-plur. där förekommit dialektalt: LP har 51 % ɪ-plur. och Swart har 76%. I så fall kan reformationsbiblarnas många ɪ-plur. åtminstone delvis vara dialektalt betingade.

Ord.

Tabell i % (*1) över några novationsbenägna ords plur.alternativ.

	Ø-plur.	ɪ-plur.	n-plur.
<u>klade</u>	18	82	1 (299)
<u>rike</u>	38	60	2 (84)
<u>stycke</u>	50	49	1 (273)
<u>arende</u>	55	45	- (200)

Beträffande ord i sms med -döme, dagsverke samt rike och stycke föreligger en klar genreskillnad: officiella skrifter har t.ex. hela 81% riker och 73% stycker. Bräder och krydder har praktiskt taget enbart ɪ-plur.

*1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.

IV. LITTERATUR FRÅN C:A 1560 TILL C:A 1650.

Vid excerpering av litteratur från denna och följande period har jag valt författare vars födelseort och ungefärliga födelseår är kända, eftersom jag presenterar materialet i första hand geografiskt, i andra hand kronologiskt.

Jag är medveten om att en person inte a priori behöver tala sin födelseorts dialekt, men vanligtvis torde så vara fallet.

Jag skiljer mellan:

A-område, som under föregående perioder uppvisar n-plur., d.v.s. östsvenska och uppsvenska områden.

B-område, som har Ø-plur. i nutida dialekt, d.v.s. Sydsverige och i stort sett Götaland.

C-område, d.v.s. områden mellan A- och B-området.

I område A innebär n-plur. att den egna dialekten accepteras i skrift.

I område B innebär n-plur. att en ny skrivnorm segrar över både en gammal skrivnorm och skrivarens egna dialekt.

I område C kan n-plur. betyda dels att en ny skrivnorm har segrat, dels att n-plur. har spritt sig dialektalt.

Inom resp. område presenterar jag författarna efter deras födelseår, eftersom jag bara i ett fåtal fall har kunnat påvisa, att en författare byter plur.alternativ som vuxen.

I min strävan efter kronologisk kontinuitet och efter underlag för jämförelse mellan olika genrer och olika dialekter har jag stundom använt Hansellis utgåvor, trots att deras tillförlitlighet är diskutabel: Hellqvist (*1) betecknar dem nämligen som rätt användbara beträffande formlära. kläder och tidender har jag lämnar därhan utom då en författare har Ø-plur. eller n-plur. I de fallen redovisas samtliga belagg av orden.

*1. Hellqvist 1902 s. 4.

1. A-område Enköpings stads tänkeböcker 1560-1595 *1. Siffrorna avser sida

vittne		dagsverke		stycke		övriga	
Ø-plur.	n-plur.	n-plur.	n-plur.	I-plur.	n-plur.	Ø-plur.	I-plur.
111				111 135 (*2), 136/ 5 ex. / (*2)		-klade 136	-klader 113
148							-klader 146
1570							-klader 175
1572	158, 159						
1576							
1577							
1582	205	179			204	-spanne 181	
1583	208	203(*2)					märken 208
			222(*2) 233, 228 224(*4), 229(*4)		236		klader 247 klader 258
	258				244(*3)	-märke 258	braden 278
		276		287	278		klader 284

hand XVI 1560
hand XVI 1561

1569
1570
1572
1576
1577
1582
1583

hand XXI 1587
hand XXI 1588

1589
1590
1591
1593
1595

- *1. Före 1560 se s. oo. 7/
*2. Förtat d.v.s. ovisst.
*3. I sms med run-
*4. Kan vara best., alltså ovisst.

Tänkeboken är förd av mer än 20 skrivare. Det enda signifikanta är att hand XVI med sina "goda skrivvanor och i stort sett konsekventa ortografi" (*1) saknar n-plur. - men har r-plur. på stycke - medan hand XXI som har ojämn stil, ofta glömmer diakritiska tecken och gör uppehåll inne i ord (*2) har enbart n-plur. Detta kan möjligen tolkas som att Ø-plur. är skrivnormen och n-plur. dialekt. En viss utveckling mot n-plur. kan spåras beträffande stycke.

Upplands lagmansdombok 1578-1579 kallas Hogenskild Bielkes, men den är förd av ett flertal okända händer (*3).

Ø-plur.: bomärke (23, 25), fiske (78), nöle (53), -stycke i sms med run- (61, 78 /2 ex./), med äng- (38), vittne (37, 60 /2 ex./, 74, 75, 84).

r-plur.: staller (12), ärender (8). Ovisst: harader (29, 33, 41, 50 etc.).

n-plur.: nils ... togh sinn klädenn (100).

Sigfrid Aron Forsius, född fä år efter 1550 i Helsingfors, studerade vid tyska universitet och arbetade 1608-1611 som professor i Uppsala. Enligt Belfrage (*4) och Dymling (*5) är det han som från lågtyskan översatt Reyncke Fosz, tryckt 1621. Jag har excerperat s. 1-105.

Ø-plur.: löfte (28 /2 ex./, 37), rike (A 2 b /2 ex./), sinne (68). Ovisst: sinne (4 a, 9).

r-plur.: krydder (3), kynner (445(*6)), stycker (42) Ovisst: gemoter 'sinnen' (467)(*6) kan vara mask. eller fem.

n-plur.: lyten (18), stycken (10 ex. 16, 23, 27, 35 etc.).

Johan Bure eller Johannes Thomae Agrivillensis Bureus, "den svenska grammatikens fader" föddes 1568 i Akerby i Uppland. Han var från 1590 anställd i kansliet och fungerade som lärare både för Stiernhielm (*7) och Gustav II Adolf (*8).

Grammatiska verk 1611-1651.

n-plur.: läten (113), i sms med "liuda"- (113), med ord- (113), marken (83, 113 /2 ex./, 116).

Anteckningar från 1602 och senare-Sumlen (*9).

Ø-plur.: stycke (IV 34).

r-plur.: stycker (IV 120, V 11:str).

*1. Ljung Enköpings Tb s. XXX f.

*2. A.a. s. XXXVII.

*3. Edling Upplands lagsmansbok s. 54

*4. Belfrage Nysv. stud. 4 s. 183 "med största sannolikhet".

*5. Dymling Nysv. stud. 4 s. 213 f.

*6. SAOB.

*7. Stähle 1975 s. 198

*8. Lewenhaupt s. 564. Gustav II Adolf Ø-plur.: efterdöme (Valda stycken 66), landmarke (179 enl. Dahlgren). r-plur.: stycker (37 enl. Dahlgren); n-plur.: kungariken (73 enl. Dahlgren).

*9. Otilfredsställande utgåva enl. Svensson s. 87. Nordlanders korrigeringar - S.o.s. 9 s. 29 f. - berör inte mina belägg.

n-plur.: belaten (66 (*1)), balten (78 (*2)), kladen (IV 80, 105 (*3)),
stycken (IV 34). Ovisst: kladen (IV 121).

Dikter, som Stähle (*4) med viss tvekan tillskriver Bureus.

n-plur.: minnen 'kärlekssånger' i sms med sola- (*5).

Bureus har tydligen inte av skrivnorm hindrats från att bruka den uppsvenska n-plur.

Gävle stads tänkebok 1573-1658 (*6) är förd av 7 skrivare, varav alla utom Benjamin Schepperus saknade nämnvärd bildning (*7).

1. SAOB.

2. A.a.

3. förkladde ... honom i gamle gubbens kladhen (535 v) är enligt Stähle 1975 s. 37 utelämnat i Klemmings utgåve.

4. Stähle 1975 s. 215 f.

5. A.a. s. 215 f.

6. Upplöst förkortning markeras inte.

7. Elfstrand Gävle Tb s. IX.

Någon skillnad mellan Schepperus och övriga skrivare går inte att belägga. Signifikant är hur vittne från 1605 ersatts av vittnen.

Axel Oxenstierna, född 1583 på Fånö, Löts socken i Uppland, chef för kansliet. Jag har excerperat egenhändiga skrivelser i andra bandet av hans skrifter (*1) s. 1-365. d.v.s. från 1606.

Ø-plur.: faste (121), löfte (149, 277, 279), ärende (226, 241, 263, 266).

r-plur.: ärender (4, 5, 39, 59, 182, 211, 261 /2 ex./). Ovisst: harader (212)(*2).

n-plur.: löften (263), stycken 'kanoner' (70, 73, 121), i sms med metall- (228), ärenden (300). Ovisst: furstendömen (263) (*3).

Dubbelformer som löfte/löften ser jag som diskrepans mellan skrivnorm och dialektal n-plur. Anmärkningsvärt är att ärende har alla tre plur. alternativen.

Georg Stiernhielm, före adlandet Lilja, född 1598 i Vika socken i Dalarna. Föga är bekant om hans uppväxt och första studietid, men han studerade vid Greifswalds universitet och arbetade i Livland, innan han fick förbindelse med drottning Kristinas hov (*4).

Brev och inlagor 1624-1672, ställda bl.a. till hovrätten och sonen.

Ø-plur.: falle 'tillfallen' (157), syskone (246), tillmale (280), vittne (42), ärende (175).

r-plur.: råmarker (214), ärender (165, 174, 223 /3 ex./, 270).

n-plur.: arbeten (161), möten (158), riken (152), råmärken (213), stycken (232), ställen (232), tillfallen (220), tillmalen (272), vittnen (175 /2 ex./), äpplen (240). Ovisst: märken (260), tillmalen (240).

*1. Upplösta förkortningar markeras inte.

*2. gemöter (1:51) enl. SAOB.

*3. Best. plur. furstendömena (213, 265).

*4. Lindroth Sv. man ...

Herkules, skriven 1647.

Ø-plur.: lynne (9), løje (12), sinne (23), årende (13). Ovisst: Wett och Sinne gå bort (26), tistlar och törne (19).

Övriga dikter.

Ø-plur.: altare (129 prosa), bröste (61 R), rike (105 R, 125), sinne (53 R, 77 prosa), smykke (44 R), törne (116 R). Ovisst: skön Jungfrurs Belate (75), Gyllen stycke (44 R).

r-plur.: gemöter 'sinnen' (123 prosa)(*1), arender (270).

n-plur.: altaren (127 prosa), riken (84, 118, 123 prosa), sinnen (70, 78), stycken (67, 69), stycken 'kanoner' (86). Ovisst: riken (93 efter dem.pron., 123 prosa, 134 prosa efter dem.pron.), sinnen (94 efter dem.pron.), stycken (125 i determ.ställning).

Svenska riksrådets protokoll 1621-1628.

r-plur.: stycker (185).

Av allt att döma har Stiernhielms val av plur.alternativ i hög grad varit stilistiskt betingat. Ø-plur. förekommer i inlagorna - men inte i privatbrevet till sonen - och dessutom i arkaiserande (*2) sammanhang: Herkules och belägg s. 44 och 75, vilka av andra skäl betecknats som ovisst. 5 Ø-plur.belägg står i rimställning - men 2 förekommer i prosa. Stycke har n-plur. överallt utom i protokollen /! ex./! Sannolikt hade Stiernhielm n-plur. i egen dialekt.

Bröllops Beswärs ihugkommelse är anonym men tillskrivs sedan gammalt Stiernhielm (*3). Johan Nordström betvivlade denna attribution liksom Stähle (*4). Dikten förekommer i 12 hss.

Ø-plur.: Ovisst: tre Runstücke (21:FL runstycken).

r-plur.: Konstige Stycker af Vtzensk Art (8:KELDGHC stycken), klader (9:FDGHC klade, 27:D klade).

n-plur.: smørslen 'smörtrissor' (22), snören (2), stycken (15 A: stycke).

Stycker (8) kan ha brukats för att markera det utländska. Smørslen - utan handskriftsdiskrepans - talar för att n-plur. är genuin för författaren.

*1. Enl. Dahlgren gemöter (Lycks. är. cartel).

*2. Hellqvist 1902 s. 2.

*3. Schück och Warburg II s. 339 f.

*4. Stähle 1975 s. 329, som ger forskningshistorik, s. 326.

Dikten uppvisar inte samma konsekventa arkaisering som Herkules (*1), men så avser den inte heller att vara ett heroiskt epos utan snarare en parodi på ett sådant. Om Stiernhielm har skrivit dikten, kan han ha markerat det löjligt vardagliga genom att i en hexameterdikt använda den dialektala n-plur.

1. Stähle 1975 s. 338 påpekar detta.

Vadstena stads tänkebok (Siffra anger sida)

vittne	dagsverke		stycke		övriga	
	Ø-plur.	Ø-plur.	Ø-plur.	I-plur.	Ø-plur.	I-plur.
1577-1579	18. 19	12, 18, 19 24, 25	22 (*1)			
1579-1583			85 / 5 ex. /		bomärke 83 byte 83 hyende 85 spanne 85	spanner 83
1584-1585	101.103 3 ex. /					arender 100
1586				109 /4 ex. /	balte 109/2 ex. /	blodviter 110
1592				169		brader 168
1608-1610	437.440		416	438	arende 429	ambeter 155 spanner 415 arender 430(*2)
					blodvite 437/2 ex. /, (*2), smide 435, (*2) -spanne 415. 427	

*1. Iunstycke

*2. Ovisst.

2. B-OMRADE.

Området - upp till nordligaste Östergötland och Västergötland - är stort och folkrikt, men under denna period sparsamt representerat i litteraturen, eftersom författare från Sydsverige först i slutet av 1600-talet skrev på svenska.

Vadstena stads äldsta tänkeböcker, d.v.s. Domdoken, anses spegla sin tids talade språk. Boken är skriven av olika händer med olika bildningsgrad (*1) men jag har inte kunnat belägga någon skillnad beträffande hithörande plur.

Andelen r-plur. är anmärkningsvärt stor och också ett så konkret ord som blodvite påverkas.

Nya Lödöse tänkebok 1586-1621. Jag har excerperat s. 1-161, 215-250, 490-514, 541-540.

1586-1591.

A. Kistoffer Andersson, sedermera rådman.

Ø-plur.: klade (5), vittne (10, 11, 92, 93, 94, 95), arende (4, 10, 22, 91, 93). Ovisst: the sagöre (9 -öre är i övrigt mask.), vittne (95).

r-plur.: stycker (10 /2 ex.).

B. Jakob Skrivare.

Ø-plur.: borgmarke (61), guldskinnshvende (42), klade (59), skälmstycke (76 /2 ex.), vittne (29, 31, 33, 34, 36, 37, 46, 61, 75, 76), arende (48, 57, 83). Ovisst: en tunne eple (86), 4 öre (58, 60), vittne (31, 34).

r-plur.: hvender (41), kläder (42 /3 ex., 78), käpespanner (80, 82), stycker (49, 53 /3 ex., 54 /2 ex., 83), vittner (31). Ovisst: sakörer (78).

n-plur. : Ovisst: 8 ören (58).

*1. Ericsson Vadstena Tb s. IX.

C. Erich Månsson, rådman.

Q-plur.: blåmarke (138), handklade (97), signete (112), stycke (113 /2 ex./), syskene (65), vittne (20 ex. 64 /3 ex./, 66, 72 /2 ex./ etc.), ärende (135, 143).

r-plur.: "spenngier" i sms med fram (149), med rygg- (149), stycker (72).

n-plur.: Ovisst: stycken (145).

D.

Q-plur.: signete (217), stycke (232), syskene (218), vittne (219, 232, 235 /2 ex./, 237 /3 ex./, 245), ärende (215, 241, 248). Ovisst: nokion otillborligie omgienghie (225).

r-plur.: klader (229, 245 /2 ex./).

1603-1604.

1. Eventuellt Hakon Larsson.

Q-plur.: silverbalte (500), vittne (490, 496, 499, 514). Ovisst: enn tunna epple (514).

1619-1621.

Jöran Jönsson.

Q-plur.: blodvite (546 /2 ex./, 576), stycke (547, 559), vittne (545, 546 /2 ex./, 558, 560, 569, 573 /2 ex./, 584), ärende (561, 572, 583). Ovisst: 2 ore (545), vittne (561).

r-plur.: klader (541, 557), i sms med lin- (586).

n-plur.: skalkstycken (562), ärenden (558).

Petrus Pauli Gothus Sudercopensis, född 1536 i Norrköping, lat 1590 trycka Een rett Christeligh vnderwijsningh..., varav jag har excerperat s. 1-100.

Q-plur.: belate (D 5 a), linklade (D 2 a), lofte (B 7 b), råmarke (D 4 a), sinne (A 3 a, 2), stycke (E 1 b), i sms med huvud- (E 5 b). Ovisst: anlete (D 1 a).

r-plur.: klader (B 3 a), stycker (A 1 b).

n-plur.: Ovisst: prästambeten (E 5 b). Ordet ingår i en skildring av en gudstjänst, där prästambeten kan vara implicit kända.

Johannes Messenius, född antagligen 1579 i V. Stenby socken i norra Östergötland. Han lämnade redan vid 16 års ålder Sverige för studier i Braunsberg etc. och återkom först vid 30 års ålder (*1), då han blev professor i Uppsala. Från 1616 satt han fången i Kajaneborg.

Gustavus (*2).

Ø-plur.: rike (48 R, 68 R), stycke (24 R).

r-plur.: stycker (23).

n-plur.: belåten (29), furstendömen (70), riken (6, 9, 46 /2 ex./, 68), stallen (62), ambeten (56 R). Ovisst: löften (45), riken tre (46 namnt).

Disa, uppfört och tryckt 1611.

Ø-plur.: sinne (23). Ovisst: sinne (11 R), stor wälde och mycken macht (29).

r-plur.: guldsmycker (23 R), sinner (16).

Signill, tryckt 1612.

Ø-plur.: rike (50).

r-plur.: stycker (72 R).

Swanhuita, tryckt 1613.

Ø-plur.: stycke (85).

r-plur.: furstendömer (107).

*1. Stähle 1975 s. 175.

Sonen Arnold Johan har gjort ändringar men de berör ej mitt område.

*2. i hs F.

Blanckamäreta. tryckt 1614 (*1).

Ø-plur.: ärende (203).

n-plur.: riken (196), stycken (182).

Christmannus (*2), skriven under fängelsetiden är det enda drama som föreligger i Messenius eget manuskript.

Ø-plur.: -döme i sms med biskops- (252), med kanike- (253), klade (220: kläde och föda (*3)).

n-plur.: beläten (211), riken (227, 228, 229, 230). Ovisst: sinnen (211).

- *1. Lidells korrigeringar s. 83 f. av Schücks utgåva beror inte mitt material.
- *2. Lidells korrigeringar s. 83 av Schücks utgåva berör inte mitt material.
- *3. Gammal fast förbindelse enligt Hellqvist 1902 s. 129.

Alternativformerna än anmärkningsvärt många: -döme har 2 Ø-, 1 r- och 1 n-plur., stycke 2 Ø-plur., 1 r- och 1 n-plur. samt rike 3 Ø- och 10 n-plur.. Detta kan möjligen bero på utgivningsomständigheter, men lika sannolikt är att dubbelformerna hör till Messenius eget språk. Om detta finns delvis olika uppgifter, Hellqvist (*1) anger det som vardat talspråk, Ståhle (*2) betecknar det - åtminstone i Disa - som passande för högre stånd i Uppsala och Stockholm, men anger också att Messenius huvudspråk alltid var latin och att hans svenska under Åren i Kajaneborg blev alltmer besynnerlig (*3), bl.a. på grund av arkaisering och latinisering. Någon skillnad mellan fängelseverken och tidigare dramer har jag inte kunnat belägga beträffande hithörande plur. Det mest sannolika är att dialektblandning föreligger mellan det götamål - med Ø-plur. och ev. r-plur. även i icke r-benägna ord - som Messenius lärt sig som barn och den uppsvenska han senare kom i kontakt med.

Carl Bonde, född 1581 i Säckestad i Skaraborgs län, blev kammarjunkare hos Gustav II Adolf 1607 och senare ståthållare i "Dalarna med Koppar- och Järnbergslagen". Hans brev till Axel Oxenstierna - från 1611 och senare - är tryckta i elfte delen av dennes skrifter.

Ø-plur.: dagsverke (49).

r-plur.: löfter (76), stycker (135), sågbrader (60).

n-plur.: dagsverken (27), stycken 'kanoner' (76), stallen (100), ambeten (65). Ovisst: dagsverken (12 /2 ex./), stallen (100, 138).

Bröms Olofsson Gyllenmärs, född omkring 1600 i Daltorp i Västergötland, skrev sannolikt egenhändigt en visbok 1615-1625 (*4).

Ø-plur.: kläde (130, 134, 151), i sms med hov- (108), kungarike (273 /2 ex./), lyte (271), löfte (229), samvete (207), sinne (207), stycke (181, 197, 235, 282 R), stycke 'kanoner' (150).

r-plur.: klader (217, 249), i sms med hov- (217), "riger" (274), stycker (223, 262).

r-plur. möter först i Ebbe Skammelsson, som stammar från Danmark (*5). Möjligt är att Gyllenmärs i samband med den övergått till en dansk förlaga; riger tyder på det (*6).

*1. Hellqvist 1902 s. 2.

*2. Ståhle 1975 s. 72.

*3. A.a. s. 175.

*4. Blomqvist Sv.män ...

*5. A.a.

*6. Jmf Haskå s. 71.

Sveno Brynolphi Dalius, född 1604 i Urs pastorat, Dalsland, hade någon tid anställning i Kammarkollegium. Hanselli (IX) har tryckt av längre kväden och smärre dikter av honom. Jag har excerperat s. 1-189.

Ø-plur.: "misfalle" 'fel' (121 R, rike (70 R), stycke (17 R, 110 R, 123 R, 128, 163 R/lyckan), stycke 'kanoner' i sms med falt- (122), tillfalle (117). Ovisst: löfte (60).

r-plur.: stycker (81 R/lycka), ambeter (89).

n-plur.: stycken (119 R). Ovisst: Fem christendoms stycken aro (88).

Rimmet stycke/lyckan indikerar att n-plur. inte var särskilt naturlig för Dalius. Märkligt är att han inte s. 81 rimmar lycka med stycke utan med stycker. I nutida dialekter försvagas slutljudande -a till -e bara nordligaste Dalsland (*1), men Bergman (*2) raknar med att dialektgränserna i Dalsland förskjutits västerut. Rimmen tyder på att Ur på Dalius tid haft -e-mål.

Samuel Petri Brask, född 1613 i Veta socken i Östergötland, lat 1645 sina elever i Linköping uppföra Den förlorade sonen.

Ø-plur.: Jus Canonicum Förbettrat i mång stycke (46).

r-plur.: stycker (36, 48, 68).

n-plur.: någre stycken Guld (65) i en replik sagd av en odalman från Västra Husby nära Söderköping.

Valet av plur.alternativ synes vara stilistiskt betingat: Ø-plur. föranleds i så fall av anknytning till konservativt lagspråk - Jus Canonicum - och n-plur. betecknar dialekt. Det var inte ovanligt att i 1600-talsdramer de uppträdande personernas samhällsställning illustrerades genom olika grad av talspråklighet (*3). Därför är det möjligt att Brask låtit odalmannen använda ett plur.alternativ som han uppfattat som dialektalt, eftersom det varken hörde till skrivnormen eller hans eget uttal. I nutida dialekt har Västra Husby inte n-plur. och hade det knappast heller på Brasks tid, men dialekterna längre norrut kan ha haft det. Stycker skulle i så fall vara det normala för Brask.

*1. Pamp Sv. dialekter s. 86.

*2. Bergman ANF 49 s. 130.

*3. Hellqvist 1902 s. 2.

Hanselli har dessutom tryckt av Acta et martyria apostolarum, uppförd 1648 och Mars Germanicus victus, uppförd 1649.

Ø-plur.: beläte (197 R/vpratta), rike (148 R/predika).

r-plur.: stycker (157, 159 R/tyckia, 188 R/lycka, 252 R/lycke).

Numera har Veta -e-mål (*1) och rimmen - samt någre i Den förlorade sonen - tyder på att Veta haft det också på Brasks tid. Dessutom indikerar rimmen att Ø-plur. på stycke i vart fall inte varit frammande för Brask.

*1. Törnqvist s. 2.

3. C-OMRADE.

Per Brahe d.ä. född 1520 på Lindholm, antagligen det som ligger i Södermanland (*1), riksdrots. På 1580-talet tillkom Per Brahes krönika, som en fortsättning å Peder Swarts krönika om Gustav Vasa enligt Rasmus Ludvigssons anteckningar (*2). Krönikan föreligger endast i avskrift.

Ö-plur.: löfte (17, 84), rike (5). Ovisst: 200 stycke boskap (13), kläde (85).

r-plur.: "byar-marcker" (37), furstendomer (57), herremoter (17), klader (63), riker (58), stycker (3, 5), stycker 'kanoner' (24), arender (17, 35, 51, 59, 66). Ovisst: "borgeleiger" (35, liknande 51).

Oeconomia eller Huuszholdz-book för ungt adelsfolck, skriven 1581-1585, förligger också bara i avskrift.

Bok I, tryckt efter hs tillhörig Lunds UB med gammalt signum E 1 från c:a 1590 (*3) = L hos G. Holm.

Ö-plur.: bete (65), bohagsrede (57 /T sing.), dagsverke (82 /V -en, 84 /St, U 2, V, N 2, Sk -en, 90 /N 2, Sk -en, 110 /St, U 2, T -er, F, V, N 2, Sk -en), herresäte (115 /Sk -er, V, N 2 -en), innedome (74), klade (124 /F, V, N 2, Sk -er, 125 /N 2 -er), i sms med bank- (107 /F -er), löfte (46 /V, N 2 -en), "miölcke" (65), sinne (34), smykke (12), tillfalle (44 /F -er, 65, 67), amne (24 /V sing.).

r-plur.: dagsverker (62 /F, T -e, V, N 2, Sk -en), hyender (108), stycker (90 /T -en), sågbrader (65 /U 2, V -en), ambeter (25, 60 /F, V, N 2, Sk -e, 60/F-e, V -en, 64 /U 2, V, Sk, F, N 2 -e, 124 /F -e), arender (19, 29, 35, 79, 100 /V -e, 107, 111, 128) (*4).

n-plur.: Ovisst: fiskeverken (145 /T, V, N 2 -erne), stycken (28 /efter determ.pron.), ärenden (128 /St, F -er, U 3 -erne).

Bok II, tryckt efter cod. Uppsala UB Nordinska samlingen Juridica Svecana nr 313 från c:a 1660-1686 (*5).

Ö-plur.: ärende (196).

r-plur.: stycker (183, 184, 189), ambeter (183, 185), arender (183, 196). Ovisst: herresäter (188 kan gå tillbaka till herresa(t)ter i SAOB).

Bok III, tryckt efter KB i Stockholm X 388, från c:a 1600 (c6).

Ö-plur.: hundra 'enheter om trettio skylar' (207), innedome (212).

r-plur.: dagsverker (224), stycker (202, 204, 205, 208), torsksnörer (210), arender (211).

*1. T. Dahl Sv. män ... enligt Lewenhaupt 561 i Uppland.

*2. Ahnfelt Per Brahes krönika s. 1 f.

*3. G. Holm Oeconomia s. 4.

*4. A.a. s. y egenhändig Brahepapper från 1568 stycker

s. CLIX och tillfelle s. CLIX.

*5. Oeconomia s. LXXVII f.

*6. A.a. s. LIX f.

De anmärkningsvärt många *l*-plur. hos Brahe kan ha flera orsaker. Palmér (*1) betecknar krönikan som enastående rik på danismer *k>g*, *t>d*, *p>b* och förklarar detta antingen med att Brahe som barn bortfördes i dansk fångenskap tillsammans med sin mor eller att en skrivare, som varit förtrogen med det dansk-svenska kanslispråket har påverkat utformningen. G. Holm (*2) anger att avskrivaren av textcodex till Oeconomia Bok I varit dansk-påverkad. Men dessutom föreligger möjligheten att *l*-plur. beror varken på dansk- eller kanslipåverkan utan speglar sörmåländsk dialekt; Palmér (*3) menar, att krönikan "i stort sett" speglar "språket i det inre av Södermanland".

Det är av intresse att titta närmare på handskriftdiskrepanserna. Jag har därvid tagit hansyn till enbart hss, som är skrivna av en enda hand. Handskrifterna, vilkas ålder anges enligt G. Holm (*4), redovisas i kronologisk ordning.

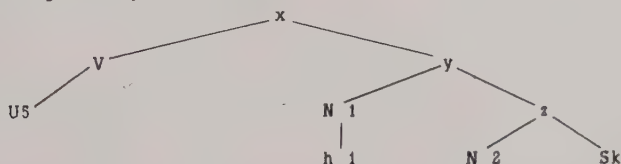
L har *Ø*-plur.

L har *l*-plur.

St c:a 1600	1 <i>l</i> -plur., 1 <i>n</i> -plur	
T c:a 1635	1 <i>l</i> -plur.	1 <i>Ø</i> -plur. 1 <i>n</i> -plur.
U 2 c:a 1650-1670	1 <i>l</i> -plur., 1 <i>n</i> -plur	1 <i>Ø</i> -plur. 1 <i>n</i> -plur.
V 1677	1 <i>l</i> -plur., 6 <i>n</i> -plur.	3 <i>Ø</i> -plur. 3 <i>n</i> -plur.
Sk Sannolikt 1660-1680	2 <i>l</i> -plur., 3 <i>n</i> -plur.	2 <i>Ø</i> -plur. 1 <i>n</i> -plur.
F c:a 1690-1700	3 <i>l</i> -plur., 2 <i>n</i> -plur.	5 <i>Ø</i> -plur.
N 2 c:a 1700	2 <i>l</i> -plur., 5 <i>n</i> -plur.	2 <i>Ø</i> -plur. 1 <i>n</i> -plur.

Förskjutningen mot färre *Ø*-plur. och *l*-plur och mer *n*-plur. är tydlig. Avvikande därvidlag är F, som enligt G. Holm (*5) har många luckor och fel. Den återgår "direkt eller indirekt på en viktig version av den utvidgade och omarbetade hushållsboken och den bevarar vissa lasarter som är förvanskade i de övriga handskrifterna".

G. Holm (*6) ger följande stemma.

Då såväl Sk och V som N2 har ambete i stället för ambeter torde det bero på att x i detta avseende avviker från L.

- *1. Palmér 1917 s. 264.
- *2. G. Holm Oeconomia s. CXLIII.
- *3. Palmér 1917 s. 6.
- *4. G. Holm Oeconomia s. 4
- *5. A.a. s. LI.
- *6. G. Holm Oeconomia s. C.

Benedictus Olai, född i Urebro omkring 1523. Erik XIV:s livmedicus, utgav 1578 Een nyttigh läkare-book.

Ø-plur. linklade (44 b), sinne (11 a), stycke (40 a). Ovisst: marke (29 b, 59 a), apple (66 a), i sms med ek- (8 b, 21 b, 31 a, 70 b), med gall- (66 a), med granat- (6 a, 89 b), med sur- (38 b); i samtliga belägg är apple ingrediens i medicin.

r-plur. kläder (39 b, 94 a), i sms med lin- (5 a), krydder (70 ex (*1) 1 a, 3 a, 6 b /3 ex/, 9 b etc.), stycker (16 ex. 12 a, 34 a, 37 a, 41 a, 54 a etc.), äppler (75 a, 85 a), i sms med "citrinat" (28 a), med granat- (98 a), ärender (9 b).

n-plur. stycken (41 a). Ovisst: krydden (48 b /2 ex/), ostadigh både medh sinnen och alla äthaffuor (9 a).

Stockholms tänkebok 1589, förd av stadsskrivaren Lars Henriksson, s. 1-100.

Ø-plur. "kåpe spänne" (34), sinne (35), syskene (2, 63), vittne (12 ex 2, 4 /2 ex./, 11, 28 etc.), ämbete (48), ärende (13). Ovisst: rundstycke (52 efter räkneord).

r-plur. spänner (34), i sms med kiortel- (34), stycker (46 /2 ex./, 58, 75), i sms med fråge- (22), med rund- (15, 82). Ovisst: inälver (4).

Tänkeböcker från Strängnäs 1590-1599, förda av Per Hansson.

Ø-plur. bälte (33 /2 ex./), hyende (17), vittne (7, 8, 14, 15, 43, 83, 84, 85, 86, 88), apple (76). Ovisst: hafuer brade för fonstret (33).

r-plur. borgeläger (*2) (59), brader (64 tw st:n bradhr), skälbalter (32, 33), spänner (34), stycker (79 st:r), ärender (16).

n-plur. byten (68 bythn), stycken (64 st:n), vittnen (55, 75).

*1. Jag exkluderar vid jämförelser samtliga krydder-belägg som orsakade av ämnesval.

*2. I samma brev förekommer borge lage i sing.

Lars Wivallius, född 1605 på Wivalla gård nära Örebro, Langbro församling.

Inlagor och brev.

Ø-plur.: kejsardöme (159), konungarike (159), kopparrunstykke (161), sinne (167 R), vittne (73 i bibelsammanhang).

n-plur.: fältstycken 'kanoner' (184), stycken (202), 1 sms med konst- (153), arenden (201).

Sveriges Rijkens ringmur, fullbordad 1637 i Kajaneborg (*1).

Ø-plur.: "bolwercke" (112), furstendöme (41), fäste (104), rike (111), sate (46).

r-plur.: stycker (43), arenden (58, 87, 112). Ovisst: inalvor (116), slakter (94), Athavor (91, 106).

n-plur.: belaten (109), riken (58), stycken (112). Ovisst: riken (50 efter dem.pron.).

Enligt Johannisson (*2) är inkonsekvenserna avsiktliga i det att Wivallius ibland griper tillbaka på äldre språkformer för att ge framställningen en from prägel.

Dikter

Ø-plur.: kungarike (80 R/bswyka). Ovisst: för sorg all min sinne för-går (86). Av verbformen att döma är det fråga om sing.

r-plur.: törner (85 R)(*3). Ovisst: Een hiort ... medh två förgylta hörner (85 R). Det bör vara fråga om hörne 'horn', som enligt SAOB eventuellt är mask.

n-plur.: kungariken (85 R/för fattig och för ryka, 102 R/wijken). stycken (91), äpplen (105). Ovisst: sinnen min (90).

Materialet är sprött och motsägande och någon skillnad mellan stilarter kan inte påvisas.

Mest intressanta är rimmen konunga riiken/ryka och konungariike/bswijka. Möjligen kan de tolkas som att -en i Wivallius' dialekt övergått till -a. Anmärkningsvärt är att ett så r-benaget ord som arende i brev har n-plur.

I Hansellis (IX)(*4) urval möter dessutom: Ø-plur. Jagh ehr till vitne taar (208), n-plur. stycken 'kanoner' (249), gyllende stycken (228 R/mit. tycke), Rimmet s. 228 förstärker uppfattningen att Wivallius har anammat n-novationen.

*1. Johannisson Sveriges rikens ... s. 8.

*2. A.a. s. 36.

*3. I ett brev på danska förekommer tistel och törner (69).

*4. Enl. Schück Wivallius saml. skr. I s. 5 dåligt utg.

Skogekär Bergbo är en pseudonym. Det har diskuterats huruvida Schering Rosenhane, född 1609 på Torp i Södermanland, eller den yngre brodern Gustaf Rosenhane, född 1619 på samma ställe, döljer sig bakom pseudonymen (*1). För min frågeställning betyder valet mellan bröderna föga, eftersom de bör ha haft samma barndomsdialekt.

Thet svenska språkets klagemål trycktes 1658.

Ø-plur.: belate (267), faste (256 slätt och faste R (*2)), rike (273), ställe (269 R/gälla). Ovisst: säte (267 R), i höga warde stå (277). Källqvist översätter uttrycket med 'inneha höga värdigheter' och anger att varde bör fattas som plur. (*3).

n-plur.: arbeten (261). Ovisst: riken (272 efter dem.pron.).

Fyratijo små wijsor, tryckt 1682, "för 30 Åhr sadan skrifvin", saknar hithörande plur.

Venerid, tryckt 1680.

Ø-plur.: sinne (207). Ovisst: dhet öden migh vil ärna (206) (*4).

n-plur.: man skulle stycken leta ... att giöra eld dher medh (239). Ovisst: sinnen (199, 255).

Mest anmärkningsvärt är frånvaron av l-plur. Också stycke får -n. Möjligen kan det ha betydelse att stycken i detta sammanhang inte betecknar antal utan har konkret innebörd.

*1. Ståhle 1975 s. 206 f., jmf. Källqvist s. 9, 90.

*2. Enl. Källqvist s. 292 en vanlig förbindelse.

*3. Källqvist s. 310.

*4. Enl. Sundström s. 75 f. annat genus än neutr.

4. OFFICIELLA SKRIVELSER

Riksdagsakter 1560-1574

Ø-plur.: dagsverke (369, 1061 /3 ex./), furstendöme (177, 347). kungarike (177, 369), löfte (290, 297, 320, 341, 360, 1013), råmarke (370), syskene (327), vittne (113 /2 ex./, 173, 174, 177 /2 ex./, 329).

r-plur.: bomarker (223), dagsverker (373, 377, 383 /2 ex./, 1061 /6 ex./), furstendömer (343, 369), faster (1068), insigler (15 ex. 183, 188, 190, 200 etc.), löfter (135, 320), riker (10 ex. 323, 344 /3 ex./, 345, 346 /2 ex./), i sms med kunga- (343, 347, 371, 380, 389, 427, 470), stycker (245, 254, 334), i sms med rund- (245), med 2-öres- (245), vittner (94), ambeter (330, 356, 366), ärender (24 ex. 36, 53, 82, 108 etc.). Ovisst: halvörer (245), härader (190 etc. häräd förekommer i sing. passim), liveböter (54 kan vara plur. av bot eller böte).

n-plur.: Ovisst: kyrkharbärgen (109 /2 ex./), riken (347 efter dem.pron.), vittnen (112 efter determ.pron.), till messoklader och altaren (502 altaren kan vara antingen best. mask. sing. eller best. eller obest.neutr.plur.).

Riksdagsakter 1576-1587.

Ø-plur.: borgläge (594), dagsverke (594), -döme i sms med fursten- (625), med häradshövdinge- (630, 1017), "kyrkio redhe" (610), tillfalle (702) vittne (622), valde (625). Ovisst: arbete (728 försume deres arbete och sysler), faste (696 hus och faste).

r-plur.: bräder (611), i sms med såg- (593), dagsverker (570, 599, 601 /2 ex./, 602, 612, 613 /2 ex./), i sms med hjälp- (570), furstendömer (587, 617), krydder (671, 678), löfter (1090), -riker i sms med kunga- (627, 665, 1013), -stycker i sms med järn- (676), med rund- (539), ambeter (575, 579, 669, 671), ärender (20 ex. 538 /2 ex./, 542, 570, 571 etc.). Ovisst: härader (531 etc. i sing. förekommer bara häräd).

n-plur.: dagsverken (599, 607 /2 ex./, 613). Ovisst: dagsverken /593 efter determ.pron.), i sms med hjälp- (11 ex. 604 /2 ex./ efter determ.pron., 606 /2 ex./ efter determ.pron., 607 /5 ex./ efter determ.pron.), -dömen i sms med fursten- (11 ex. 628, 630 /7 ex./, 632 /3 ex./), med lagmans- (658, 679, 683), -riken i sms med kunga- (664), råmarken (630), verken (603 efter samma).

Riksdagsakter 1593.

Ø-plur.: arvrike (156), borglägre (176, 207 /3 ex./), insigle (127), löfte (89, 182 /2 ex./), signete (120). Ovisst: furstendöme (151, 163), insigle (118), löfte (183), prästmöte (207), tolf öre (16).

r-plur.: beläter (57), dagsverker (176), kungariker (86, 156, 221), signeter (122), stycker (62) i sms med mark- (16), med iva öres (16), ambeter (176 /3 ex./, 224), i sms med skol- (204), arender (12 ex. 11, 24, 150 /2 ex./, 154 / 2 ex./etc.).

n-plur.: löften(201), markstycken (16). Ovisst: riken (229 efter dem. pron.) prästämbeten (201), ämnen (198).

Riksdagsakter 1597 s. 1-200.

Ø-plur.: kungarike (38, 73, 165), löfte (29 /2 ex./), möte (100), rykte (32, 38), tillmäle (136), amne (164). Ovisst: löfte (192), sinne (165).

r-plur.: riker (93), i sms med kunga- (75, 102, 122, 123, 134, 164), ambeter (108, 115 /2 ex./), arender (19 ex 104, /3 ex./, 110, 113 /2 ex./, 116 /2 ex./ etc.).

n-plur.: bomärken (12), möten (130).

Frekvensundersökning för Riksdagsakter i % (*1).

	Ø-plur.	r-plur.	n-plur.	
1560-1574	22	78	-	(104)
1576-1587	16	78	7	(58)
1593	26	68	5	(93)
1597	24	71	5	(41)

Också här dyker de första enstaka n-belaggen upp på 1580-talet.

*1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.

Privilegier, resolutioner och förordningar III 1560-1592.

(Endast avtryck av original.)

Ø-plur.: "bodhe ställe" (592), dagsverke (396), fiskelage (724), hårbarge (222), rykte (56, 147, 222), syskene (540), utrymme (527, 562), amne (462), arende (129). Ovisst: borgelagre (617), fiske (82), i sms med strömmings- (724, /3 ex./), smide (617, 618), arende (151).

r-plur.: brader (148, 422 /2 ex./, 701, 702), i sms med såg- (592), dagsverker (19 ex. 50, 52, 55, 80 etc.), garder (202), riker (179), råmärker (131, 228, 229), stycker (52, 109, 135, 139, 169, 607, 673, 674), i sms med run- (668 /2 ex./, 669 /2 ex./ 670, 671), med tvåöres- (254), ambeter (247, 372, 539, 660, 679), arender (14 ex. 15 /2 ex./, 18, 50, 81 etc.). Ovisst: håradar (473 etc. hårad förekommer i sing.), halvörer (254), tomtörer (216).

n-plur.: -fisker i sms med båt- (724), med strömmings- (724), råmarken (606 /2 ex./), hangsmacken (663), tillfallen (448, 731). Ovisst: hårbargen (218).

Saker n-plur. möter först 1583.

Privilegier, resolutioner och förordningar IV 1592-1611.

(Endast avtryck av original.)

Ø-plur.: arbete (178, 199 /2 ex./), i sms med silver- (198), dike (276), fiske (210), måsterstycke (62), rådsmarke (276), utrymme (210, 430), ambete (87), arende (15).

r-plur.: arbeter (64), dagsverker (78, 79, 307 /2 ex./, 345, 497), hårbarger (161), kvarnstaller (276), råmärker (555, 558), stycker (78, 94), ambeter (215, 291), arender (77, 139, 142, 157, 161, 307, 542, 582, 598).

n-plur.: "bolverken" (555), råmarken (549), stycken (49), i sms med måster- (62).

Privilegier, resolutioner och förordningar V 1611-1620.

(Endast avtryck av original.)

Ø-plur.: gille (279 /2 ex./, 390), -marke i sms med hårad- (54), med rå- (390), "travärke" (73), vittne (312), ambete (279, 327), amne (78, 313, 396), arende (312, 314, 329). Ovisst: allehanda järnsmide (344), mulbete (61), vittne (387).

r-plur.: riker (29, 136), stycker (313, 388), ambeter (61, 277, 381, 398, 407, 411, 452), arender (220, 387, 389, 408).

n-plur.: kladen (388 stofferade ... medh kladen och wapen), stycken 'kanoner' (143), stallen (147, 148), i sms med torp- (224) "Alefisken" (317), ambeten (207, 308, 315, 320, 381, 390), arenden (381, 385). Ovisst: ambeten (206 efter determ., 308 efter dem.pron.), arenden (311 /2 ex./, 314, 384, 403 samtliga efter determ.pron., 389 efter samma, 389 efter alla).

Frekvensundersökning för Privilegier etc. i % (*1).

	Ø-plur.	r-plur.	n-plur.	
1560-1592	14	77	8	(83)
1592-1611	30	60	10	(40)
1611-1620	34	34	32	(44)

Omkring 1600 avtar andelen r-plur. och andelen n-plur. ökar

Sveriges traktater med främmande magter V.

(Endast avtryck av original eller samtida avskrift.)

1. 1560-1590.

r-plur.: riker (37, 39), i sms med kunga- (16), "riker" (5, 26 /2 ex./, 29), i sms med kunga- (26), arender (13, 30).

2. 1590-1620.

Ø-plur.: fäste (216 slott och fäste), marke (96 /2 ex./, 97), i sms med kors- (100), med rå- (95).

r-plur.: herredömer (165), jarnstycker (130), riker (112, 118, 128, 212, 214, 215, 219 /2 ex./), samveter (139), arender (64, 144, 146, 255, 262). Ovisst: harader (221, 222 harad förekommer i sing.).

n-plur.: herradömen (159), märken (96 /2 ex./, 97 /3 ex./), i sms med landa- (249, 251), med rå- (86/2 ex./, 96/2 ex./, 971/2 ex./, 253 /3 ex./), riken (113, 141), i sms med kunga- (159), stycken 'kanoner' (246, 247 /2 ex./, 250, 269). Ovisst: landamarken (251), riken (70 efter dem.pron., 254, 257), i sms med kunga- (218), stycken 'kanoner' (251 efter determ.pron., 268).

3. 1620-1650.

Ø-plur.: Ovisst: till råmerke på tran gjorde cronor (292, liknande 293 /2 ex./, 297, 298).

n-plur.: råmarken (285), stycken 'kanoner' (783, 784), stallen (285, 288). Ovisst: märken (285), riken (322, 329).

*1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.

Frekvensundersökning för traktater i %. (*1)

	0-plur.	r-plur.	n-plur.	
1560-1590	-	100	-	(10)
1590-1620	13	34	53	(47)
1620-1650	-	-	100	(5)

Samtliga 0-plur. härrör från 1598; Slott och fäste är en stående fras och de fem -märke-beläggen förekommer i samma brev utfardat i Koitzelax. Utvecklingen från r-plur. til n-plur. är tydlig.

Svenska synodalakter efter 1500-talets ingång fram till 1650.

0-plur.: gifte (19), lönskeläge (21 synder, lönskeläge och laster), vittne (80). Ovisst: "bolkladhe" (91).

r-plur.: snörer (32), stycker (14, 20, 21, 32). Ovisst: harader (31 herade förekommer i sing.).

n-plur.: kristendomsstycken (44), möten (53).

Frekvensundersökning för Synodalakter i % (*1).

0-plur.	r-plur.	n-plur.	
30	50	20	(10)

Svenska riksrådets protokoll.

Instruktioner 1621-1630 (*2).

0-plur.: ärende (IV, VII, X /2 ex./, XII, XIII i sms med special - XXIV).

r-plur.: stycker (XXXV), ärender (13 ex. IX, XIII, XIV etc.), i sms med special- (XXX, XXXII).

n-plur.: stycken 'kanoner' (XXXI, XLVI), ställen (XX, XXIV), saten (XVII), ärenden (VI, XVII, XXXVII, XLI). Ovisst: ärenden (III, XVI, XXII, XXXIV, XXXVII, XLIV alla efter detem.pron.).

*1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.

*2. Enl. Kullberg tryckta efter avskrifter, som uppvisar en del fel, Sv. riksrådets protokoll s. 13.

Protokoll exklusive sådana i vilka flera sekreterare samverkar (*1).

Johan Larsson, adlad Ridderhusen.

Ø-plur.: stycke 'kanoner' (103).

r-plur.: stycker (103). Ovisst: harader (37, 55).

n-plur.: stycken (12), i sms med rund- (11, 12 /5 ex./, 18, 19).
Ovisst: vittnen (113 efter determ.pron.).

Johan Adler Salvius, född 1590, son till stadsskrivaren Per Hansson (*2).

r-plur.: stycker 'kanoner' (168, 219).

n-plur.: ärenden (133).

Lars Nilsson, adlad Tungel, född 1582.

Ø-plur.: vittne (207).

n-plur.: löften (163), stycken 'kanoner' (183).

Johan Fegaeus, adlad Strömfelt, född 1587 i Skaraborgs län.

r-plur.: ärender (121).

Endast 1 Ø-plur. förekommer. r-plur. - enbart i r-benägna ord - står för 40% av beläggen.

Prästeståndets riksdagsprotokoll I s. 1-95, d.v.s. 1642, 1643, 1644.

Ø-plur.: kungarike (25), nybygge (23, 55), tilfalle (51), utfiske (58), vittne (5).

r-plur.: bräder (23 /2 ex./), dagsverker (87), ambeter (87), ärender (62, 88), i sms med riksdags- (79).

n-plur.: domarämbeten (80), löften (49), möten (79), -stycken i sms med kristendoms- (31), med lättfardighets- (36), stycken 'kanoner' (47), ställen (84, 91), vittnen (66). Ovisst: landamaren (55), riken (78 efter dem.pron.), stycken (14, 19 båda efter dem.pron., 19 efter determ.pron.).

*1. Göran Lilja, adlad Stiernhielm, redovisas s. oo. 77 f.

*2. Se s. oo. 92

5. SKRIFTER AV JURIDISK KARAKTÄR.

Skråordningar efter 1560, tryckta i SO.

K.Johan III:s privilegier för skräddarne i Stockholm 1571.

r-plur.: stycker (129).

Ordinantz på alle Embeters i Stockholm köp 1576.

r-plur.: snörer (329), ambeter (333).

K. Johan III:s stadsfästelse 1578 på snickarnes skråordning.

r-plur.: ambeter (259).

Skinrnarnes skrå 1589, givet av Johan III, tryckt efter samtida avskrift.

Ø-plur.: ärende (274).

r-plur.: stycker (272 /2 ex./), i sms med run- (264 /2 ex./, 265, 266, 269), arender (265).

n-plur.: runstycken (266).

K.Sigismunds bekräftelse 1594 på skräddarnes skrå.

r-plur.: stycker (131).

Ordning för Guldsmeder, given av Sigismund 1594.

n-plur.: mästerstycken (173).

Skomakarnes skrå, förnyat 1596 av borgmastare och råd i Stockholm.

Ø-plur.: ärende (35, 36). Sannolikt är det fråga om avskrift av en äldre handling.

Confirmation av guldsmedsprivilegier, given av Karl IX 1596.

r-plur.: stycker (179).

n-plur.: mästerstycken (180).

Kopparsmedernes skrå 1603 utfärdat av Karl IX.

r-plur.: stycker (284, 285 /3 ex./), ambeter (281).

n-plur.: Ovisst: desse tre stycken (284).

Bekräftelse på Murare-Skrået 1603 givet av Karl IX.

r-plur.: ambeter (90).

r-plur. dominerar kraftigt men från och med 1580-talet förekommer en och annan n-plur.

SAMMANFATTNING AV PERIOD IV.

Tid.

Kronologisk tabell i procent (*1).

	0-plur.	I-plur.	n-plur.	
1560-1590 (*2)	28	69	3	(499)
1590-1620 (*3)	18	55	27	(440)
1620-1650 (*4)	37	29	34	(282)

En fortgående förskjutning från I-plur. till n-plur. kan noteras.

Genre.

Genretabell i procent (*1).

	0-plur.	I-plur.	n-plur.	
Officiella skrivelser	21	62	17	(579)
Övrig litteratur	49	31	20	(642)

En allmän felkälla är att t.ex. Axel Oxenstiernas brev bitvis ar skrivna på kanslispråk. Totalt har officiella skrifter c:a dubbelt så mycket I-plur., men skillnaden mellan genrerna blir mindre under perioden, vilket följande visar.

	0-plur.	I-plur.	n-plur.	
Officiella skrivelser 1590-1620	20	64	16	(263)
Övrig litteratur 1590-1620 (*5)	44	25	31	(177)
Officiella skrivelser 1620-1650	24	35	41	(127)
Övrig litteratur 1620-1650 (*6)	40	27	33	(150)

Tydligt blir officiella skrivelser efter 1620 mer benägna att använda n-plur. i stället för I-plur.

*1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.

*2. Inklusive Forsius, Gothus, Brahe, Olai.

*3. Inklusive Bureus, Oxenstierna, Messenius, Carl Bonde.

*4. Inklusive Stiernhielm, Cyllenmärs, Dalius, S.P. Brask, Wivallius, Skogekär Bergbo.

*5. Se not. *3.

*6. Se not. *4.

DIALEKT.

Dialekttabell i procent (*1).

	Ø-plur.	ɪ-plur.	n-plur.	
A-området	39	18	43	(194)
B-området	66	25	9	(263)
C-området	40	48	11	(185)

Felkällor i denna tabell (*2) diskuteras senare. Även om hänsyn togs till dessa har A-området mest n-plur., B-området mest Ø-plur. och C-området mest ɪ-plur. Detsamma blir förhållandet om enbart de tre områdenas tankeböcker jämförs med varandra. Därvidlag föreligger en felkälla i det att tankeböckerna omspänner olika perioder. Upplands lagmansdombok slutar t.ex. på 1570-talet, medan Gavle tankebok går fram till 1650-talet.

Ord.

Tabell över procenten ɪ-plur. hos några vanliga ord (*1).

	Officiella skrivelser	Övrig litteratur
<u>ärender</u>	94 (143)	58 (64)
<u>stycker</u>	72 (82)	50 (147)
<u>riker</u>	88 (58)	8 (35)
<u>dagsverker</u>	82 (56)	10 (18)
<u>ambeter</u>	77 (43)	73 (*3) (11)

Dessa 5 ord får 79% av de officiella skrivelsernas totala antal ɪ-plur. och 66% av övrig litteraturs totala antal ɪ-plur.

En jämförelse med föregående period visar att dagsverke ökat kraftigt i officiella skrivelser och att riker praktiskt taget försvunnit i övrig litteratur. bräde, krydde och inälve har ɪ-plur. i praktiskt taget alla belägg.

För att mäta de lika variablernas styrka har jag gjort upp ett Platzack-schema (*4). Tyvärr kan inte genre mätas mot dialekt, därför att de officiella skrivelserna inte uppvisar dialektskillnader och övrig litteratur inte genreskillnader.

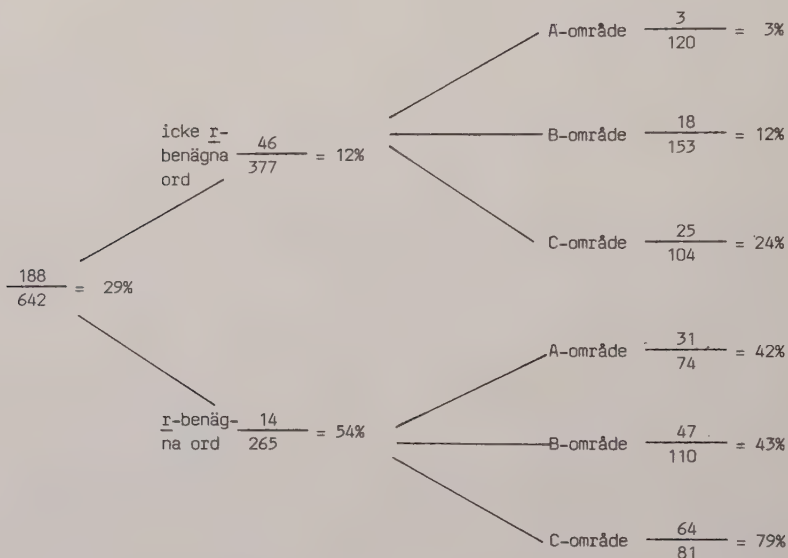
- *1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.
- *2. Se s. oo.
- *3. Huvudsakligen Brahe.
- *4. Platzack s. 115.

Den enda jämförelse som återstår är dialekt kontra ord. Då jag gjorde den första uppdelningen efter dialekt och den andra efter ord blev procentserien ingalunda kontinuerlig. Det blev den emellertid då jag gjorde tvärtom d.v.s gjorde den första uppdelningen i r-benägna ord och icke r-benägna ord och den andra i A-område, B-område och C-område.

r-belägg fördelade på r-benägna resp. icke r-benägna ord inom A-, B- och C-område.

Övre siffra = antal r-belägg

Nedre siffra = totalt antal plur.belägg.

När som här lexikaliska faktorer är den primära indelningsgrunden och dialektala faktorer den sekundära ökar frekvensens kontinuerligt. Om område C, som är mest r-benäget, har mindre r-frekvens i icke r-benägna ord än område A, som är minst r-benäget, har i r-benägna ord, innebär detta apriori att den lexikaliska faktorn betyder mer för ett verks allmänna r-frekvens än dess dialektala tillhörighet.

A andra sidan är den dialektala spridningen mera signifikant beträffande icke r-benägna ord än beträffande r-benägna, vilket knappast är ägnat att förvåna, eftersom de senare förmodligen inte spredds dialektalt utan närmast var vad vi skulle modeord.

V. LITTERATUR FRÅN C:A 1650 TILL C:A 1750.

Under denna period konsolideras hithörande ord som en särskild kategori med plur. på n (*1).

1. A-område.

Agneta Horn föddes 1629 i Riga och växte upp huvudsakligen i Stockholm och hos morfadern Axel Oxenstierna på Tidö i Västeråstrakten. Hennes språk betecknas som "representativt för talspråket i Mälardalens aristokratiska kretsar vid 1600-talet mitt" (*2) Hennes dagbok Beskrifning öfver min elända och mycket vedervärdiga vandringes tid innehåller såväl bibelcitater som vardagliga vändningar.

Ø-plur.: suräpple (25). Ovisst: intet dansa på roser utan fast mycket mer på hvasa tistel och törne som mig ... stunge (31). G. Holm (*3) betecknar törnes numerus som ovisst.

r-plur.: Ovisst: förklarar (24), sista r otydligt "?" (*4).

n-plur.: stycken (94), äpplen (93).

Nils Mattsson Kiöping, född 1629 i Köping i Västmanland (*5).

Postumt utgavs 1667 Reesa, som genom Asia, Africa och många andra Hedniska Konungarikken, samt Oijar, med flit är förrättat. Johannisson har tryckt av dess andra utgåva 1674.

Ø-plur.: arbete (120). Ovisst: någon Beete eller Metekrook (16, bete kan vara mask. (*6)).

n-plur.: granatäpplen (74), kungariket (2, 68), stycken (34, 44, 48, 78, 86 /2 ex./, 104), stycken 'kanoner' (32, 38, 52, 68, 110), -tacken i sms med sadel- (44), med ylle- (38).

Olof Rudbeck d.ä. föddes 1630 i Vasterås men kom redan 1648 till Uppsala där han blev universitetets rektor. Hesselman (*7) betecknar honom som praktiskt taget uppslagsare. Jag har excerperat hans egenhändiga brev angående Uppsala universitet s. 1-200 d.v.s. från 1660 till 1685.

Ø-plur.: migh falla ... människors oförtiente omdöme så svåra (73) (*8).

r-plur.: bräder (147), ärender (100, 169, 185).

n-plur.: arbeten (144, 174, 184), biskopssäten (168), braden (92, 98, 100 /2 ex./, 108), dagsverken (163), sinnen (25), stycken (40, 117, 122, 126, 190), i sms med manufaktur- 'maskiner i manufakturverk' (51), tillfällen (150), vittnen (150, 195) (*9).
bräder-belägget har mer karaktär av "material" än braden-belaggen.

*1. Lindblad 1919 s. 218.

*6. SAOB.

*2. Bergman 1968 s. 99, jmf G. Holm 1959 s. XI.

*7. Hesselman Uppland II s. 524.

*3. G. Holm 1959 s. XXIII not.

*8. Enl. SAOB dessutom ansikte (Atl. 3:12).

*4. A.a. s. 24 not.

*9. Enl. SAOB dessutom ansikten (Atl. 3:38 belaten (Atl. 3:468)).

*5. Johannisson Nils Matson

Kiöpings resa s. 125, jmf Jacobowsky Sv. män ... som anger 1630.

Dikter utgivna av Hanselli (XII).

n-plur.: stucken 'kanoner' (28), äpplen (19, 20). Ovisst: äpplen (18/2 ex./efter dem. pron.).

Werner von Rosenfeldt, sjöofficer, född 1639 på Müntenhof i Estland, efterlämnade vid sin död en samling psalmer och bibelparafraser, som Hanselli gett ut (XVI). Jag har excerperat 100 sidor.

Ø-plur.: förtällia hvad iag vet / Om gammal ahrende (128).

n-plur.: riken (103), sinnen (86), vittnen (80).

Det i detta sammanhang intressanta är att Bibel-anknytning i sig inte är tillräcklig för att orsaka Ø-plur.; det måste vara arkaisering också.

Urban Hiärne, född 1641 i Skworitz i Ingermanland, studerade först i Dorpat och senare i Uppsala som lärjunge till Olof Rudbeck d.a. Där skrev han 1665 tragedien Rosimunda för teaterintresserade studenter, bl.a. Columbus och bröderna Wollimhaus (*1).

Ø-plur.: Åtråå till hög' Embete, Godz, Rikedom (61). Ovisst: haffwa de mächtige sellan Någon növe eller frögd (167). Mest sannolikt är att pronominets form orsakas av frögd och att növe är sing., valden (139 /2 ex./, 180, 199) synes i samtliga fall vara utrum sing. (*2).

n-plur.: fästen (13, 68), kynnen (6), sinnen (5, 6, 47, 69), smucken (90), stucken (70, 89, 92), vittnen (96).

Dramat anses vara starkt Herkules-påverkat (*3), men detta har inte påverkat plur.böjningen av hithörande ord.

Stratonice, en "självbiografisk herderoman" skrevs också 1665 och föreligger också i original.

Ø-plur.: gafs Celadon godh tillfalle (25).

r-plur.: beläter (58), sinner (34), ärender (25)(*4).

n-plur.: ansikten (7), stucken (34)(*5).

Skillnaden mellan den heroiska Rosimunda och den pastoral Stratonice är markant. Möjligt är att den är stilistiskt betingad (*6).

Erik Larsson Wennaesius, född 1641 i Gävle, hörde till kretsen runt Hiärne i Uppsala och var klart Stiernhielm-påverkad (*7).

*1. Stähle 1975 s. 310 f.

*2. Söderwall anger med tvekan fem.

*3. Stähle 1975 s. 311.

*4. Enligt SAOB dessutom lynner (2 Anl. 185 1706), vilket ord är utrum (2 Anl. 97 1702) och gemöter (Vitt. 63).

*5. Enl. SAOB dessutom gemöten (Förb. 1 1706) och enl. Dahlgren nymären (Vatt. 9) och tillfällen 'sjukdomsfall' (Surbr. 97).

*6. Jfr Stähle 1975 s. 310 f.

*7. Nordin-Grip s. 63 f.

Etthundraide Kling-dichter föreligger i original.

r-plur.: her galeni stycker (24 R).

n-plur.: dömen 'exempel' (44), häkten (8)(*1), löften (9), lösören (31), smycken (51), snören (8)(*2), stycken 'klenoder' (51), tillfällen (1), vittnen (29).

r-plur. är sannolikt stilistiskt betingad och markerar något utländskt.

Samuel Columbus, född 1642 i Husby i Dala-Bergslagen, från 1668 amanuens hos Stiernhielm (*3).

Mål-roo eller Roo-mål, tryckt efter avskrifter (*4).

n-plur.: märken (36), runstycken (21, 47), vittnen (5).

En swensk ordeskötsel, skriven 1678, tryckt efter avskrifter.

n-plur.: arbeten (12), beläten (84), bräden (22 en tolfte bräden) (5), härbärgen (21), lyten (11), ordmärken (79), sinnen (12, 27, 63, 78)(*6), stycken (45, 51 /2 ex./, 70), säten (97), tycken (17). Ovisst: kärlekens lösöron (83).

Dikter utgivna av Hanselli (11).

r-plur.: hynder (134, 162 prosa), smycker (61 R), stycker (55 R, 61 R i tusend stycker). Av allt att döma har uttrycket "gå i stycker" varit så fast, att det har orsakat r-plur. på både stycke och smycke (*7).

n-plur.: beläten (124), bräden (163 prosa om en kista), kopparstycken 'kopparstick' (124), sinnen (50, 54, 127 prosa, 162), tillfällen (122), vittnen (173), ämbeten (160 prosa).

Att n-plur. speglar Columbus' Dala-Bergslagsfärgade dialekt (*8) framgår av att hans mest talspråkspåverkade (*9) verk - Mål-roo - har enbart n-plur. också i r-benägna ord som stycke och tidende.

- *1. Den bibeltext förf. utgår från hechter, enligt Nordin-Grip.
- *2. Den bibeltext förf. utgår från snöre, enligt Nordin-Grip.
- *3. Stähle 1975 s. 346.
- *4. Hesselman S.o.S. 11 s. 85 f., hs A trognare mot koncept än hs K.
- *5. hs K. har Ø-plur.
- *6. I best. form sinnerne (41, 42, 90), vilket påpekas av Linder s 8.
- *7. arenden enl. Hellqvist 1902 s. 129.
- *8. Danielsson s. 35, Bergman 1968 s. 99 f.
- *9. Danielsson s. 41.

Anders Wollimhaus, adlad Leijonstedt, född 1649 i Uppsala, verksam i kansliet och hovråd hos Hedvig Eleonora (*1). Hanselli (V) har tryckt av persondikter skrivna 1667-1672.

Ø-plur.: nöie (11 R).

r-plur.: fäster (10 R), stycker 'kanoner' (16).

n-plur.: stycken (17), törnen (32, 34 "Tören").

Dido, enligt Warburg (*2) skriven av Wollimhaus, avtryckt i Samlaren I.

n-plur.: fränfallen (115), fästen (115), sinnen (114, 117, 121, 126), tillfallen (111), amnen (115). Ovisst: sinnen (124).

Jesper Swedberg, biskop, född 1653 på gården Sveden nära Falun, skrev på sin ålderdom Lefwernes beskrifning. Jag har excerperat s. 1-100.

Ø-plur.: stycke (76).

r-plur.: stycker (76), ärender (64).

n-plur.: avgudabeläten (32), löften (16), sinnen (76), skospannen (83), -ställen i sms med grifte- (94), med heders- (61), tillfallen (44, 54), ambeten (74 (*3)).

Swedberg har anmärkningsvärt få Ø-plur. med tanke på att han i Schibboleth, Svenska språkets rucht och richtigkeit vill uppliva fornspråkets böjningsformer (*4) och hade Bibeln som förebild (*5).

*1. Hanselli V s. XI.

*2. Warburg Samlaren I s. 106 f.

*3. Enligt SAOB dessutom infällen 'infall' (Schibb. 107, Sabb. Ro. 1:197).

*4. Heliqvist 1902 s. 2.

*5. Ejder 1945 s. 167, arkaiserande efter Bibeln.

Dikter utgivna av Hanselli (XV).

n-plur.: sinnen (39 R/vinna, 40). Ovisst: stycken (22 R efter alla).

Rimmet sinnen/vinna kan antyda -en > -a i uttalet av ordet.

Olof Rudbeck d.y., läkare och filolog, född i Uppsala 1660 som son till Olof Rudbeck d.ä. (*1). Hanselli (XII) har givit ut ett urval av hans dikter.

r-plur.: i stycker (34).

n-plur.: fästen (114), riken (98, 120), sinnen (62), smacken (118 R), stycken (118 R). Ovisst: hela fästen svarat (68).

Samuel Bark, född 1662 i Söderbärke sydost om Ludvika, var hovråd hos Ulrika Eleonora, senare riksråd (*2). Jag har excerperat s. 1-160 av hans brev till Olof Hermelin 1702-1708.

r-plur.: ärender (21) (*3).

n-plur.: stycken (8, 23), ställen (51), ärenden (21).

Skillnaden mellan Consistorii ärender (21) och somliga ärenden (21) torde vara genrebetingad: konsistorium förknippas med kanslispråk.

Olof Kolmodin d.ä., präst, född 1690 i Nysätra i Uppland, gav 1732 ut Biblisk Öwinnospegel I. Jag har excerperat s. 1-137.

Ø-plur.: stycke (69), apple (6). Ovisst: apple (10).

r-plur.: stycker (Förtal 8, 111).

n-plur.: bylten (29, 43), infällen 'infall' (Förtal 8), lyten (Förtal 2, 58), löften (22), märken (56), purpurtäcken (120), smacken (8), ställen (Förtal 8), amnen (Förtal 1). Ovisst: sinnen (85, 109), applen (7, 8, 82).

*1. Se s. oo.

*2. Stavenow N.F.

*3. Enl. SAOB omdömer (2:143).

Jakob Frese, född omkring 1690 (*1) i Viborg, studerade i Åbo och blev e.o. kanslist i Stockholm. Jag har excerperat Hanselli (XX) urval av hans religiösa poesi s. 1-100.

0-plur.: fäste (53 R).

n-plur.: läten (53), möten (22), nasten (28, 84), riken (44), sinnen (40, 58), skiften (96), smacken (74 R), stycken (42, 58, 79 R, 80), stycken 'kanoner' (78), tillfallen (85), vittnen (37, 88). Ovisst: sinnen (54, 57 efter determ.pron.).

Jakob Fabricius, född 1703 i Lindesberg, Västmanland, gift med Hedvig Charlotta Nordenflycht. Efter hans död utgav änkan hans "vittra qvarlätenskap" - Amaranther - som Hanselli (XXII) tryckt av. Möjligt är att änkan gjort språkliga korrigeringar.

n-plur.: nöjen (366 /2 ex./, 367, 371, 372, 380), sinnen (366), samtliga i prosa. Ovisst: konststycken (366 efter dem.pron.).

Gustaf Filip Creutz, född 1731 på Anjala gård i Nyland, studerade i Åbo och blev tjänsteman i kansliet och sedermera kavaljer hos hertig Fredrik Adolf (*2). Jag har excerperat hans bidrag till Våra försök II och III.

n-plur.: läten (II:89 R), nöjen (III:64), sinnen (II:23, 24, 85), spöken (II:93 R), ställen (III:58), salen (II:89 R), tacken (II:21), Åldersskiften (III:66). Ovisst: nöjen (58, 66 båda efter determ.pron.)(*3).

*1. G.R. G:son Berg NF 1690 eller 1691.

*2. A.a.

*3. Anna Maria Lenngren, född 1755 i Uppsala faller utanför mina tidsramar. Hennes Skalde försök har enbart n-plur.

2. B-OMRADE

Petrus Magni Gyllenius, född 1622 i Ulme harad i södra Värmland, studerade i Åbo. Jag har excerperat s. 1-165 i *Diarium Gyllenianum* eller Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622-1667.

Ø-plur.: arbete (13), ställe (10, 16, 23, 35, 62, 139), apple (55).

r-plur.: belater (121 /2 ex./, 131 /4 ex./, 142, 160), stycker 'kanoner' (75, 111), ärender (128, 129).

n-plur.: belaten (157), stycken (35), stallen (12, 25, 62), vittnen (2 /2 ex./), äpplen (55). Ovisst: belaten (112).

Dessutom förekommer styckon efter rakneord (27 /2 ex./, 127, 149). Möjligen föreligger en hypersvecism: som varmlanning har Gyllenius en benägenhet att försvaga ändelsevokalen. Hans många n-plur. kan möjligen tillskrivas hans tid i Finland, vilken enligt Fortelius (*1) har påverkat hans språk.

Johan Ekeblad, född 1629 i Sparlösa socken i Västergötland, var hovjunkare hos drottning Kristina. Jag har excerperat Alléns utgåva av hans brev till brodern Claes 1649-1655.

Ø-plur.: stycke (26, 28), ställe (133), ärende (103).

n-plur.: ansikten (154), sinnen (55), stycken (44, 48, 72, 101, 104, 109, 111, 123, 149).

Dessutom har jag excerperat Sjöbergs utgåva (*2) av hans 'brev till huvudsakligen fadern I s. 1-100 från 1649 till 1651 och II s. 1-100 från 1656 till och med 1658.

Ø-plur.: vittne (I 42). Ovisst: runstycke (II 12 efter rakneord).

r-plur.: stycker 'kanoner' (I 95)(*3), ärender (I 15).

n-plur.: märken (II 24), stycken (19 ex. I 11, 55, 58, 59, etc.), stycken 'kanoner' (II 8 /2 ex./, 34, 44, 48, 71, 72), stallen (I 28), äpplen (I 65).

*1. Fortelius s. 254.

*2. Utgåvan är enligt Svensson s. 87 otillfredsställande.

*3. I best.form både stycken (II 8), styckonen (II 47), styckorna (I 28).

Erik Lindschöld, född 1634 i Lindevad nära Skänninge, sekreterare i kansliet. Han hade sannolikt S.P. Brask som lärare i Linköping (*1). Jag har excerperat Hanselli (IV) urval av baletter, tillfällighetsdikter, visor och psalmer s. 101-200.

Ø-plur.: faste (128 R/basta, 167 R/paste), rike (112 R/ tillika), sinne (125 R/finna), stycke (105 R/lycka, 116 R/lycka), i sms med skalm- (125 R/lycke), amne (152 R/namna), apple (113).

r-plur.: ärender (102).

n-plur.: ansikten (119 prosa), fasten (102, 138, 148), lyten (122), sinnen (125, 160), stycken (133 prosa, 199), tillfallen (113 prosa). Ovisst: marken (106).

Intressant är att Lindschöld i inte mindre än 6 fall rimmar Ø-plur. med ord på -a, vilket antyder -e- eller -a-mål (*2). Hans många Ø-plur. beror säkerligen på hans dialekt - Hellqvist (*3) betecknar hans språk som talspråkligt och dialektalt - medan n-plur. kan bero på att han i samband med sin kanslistjänst påverkats av den nya skrivnormen.

Haqvin Spegel, född i Ronneby 1645, uppfostrad hos släkt i Småland (*4) och student i Lund, sedermera hovpredikant hos Hedvig Eleonora.

Guds Verck och Hvila, utgiven 1685. Jag har excerperat de första hundra sidorna i en utgåva från 1745.

Ø-plur.: högmödsinne (21 R), nymäre (33), nänne 'tilltagsenhet' (Förtal 3 a R). Ovisst: Med spöke, skrock och slikt (14), vti sin macht och amne (68).

r-plur.: brader (69 R).

n-plur.: silversaten (1 R), stycken (Förtal 1 b prosa, 21, 28, 45, 48, 66), stallen (44 R).

Petrus Samuelis Brask, född c:a 1650, antagligen i Ekeby i Östergötland (*5), son till S.P. Brask (*6). Levnadsomständigheterna är okända enligt Hanselli (*7). Hanselli (VII) har tryckt av hans religiösa dikter.

Ø-plur.: stycke (242 R/lycka).

n-plur.: sinnen (246 R, 271, 294, 302).

Också denne östgöte rimmar Ø-plur. med ord på -a.

*1. Stähle 1975 s. 344, 447.

*2. Jfr. Törnqvist s. 2.

*3. Hellqvist 1902 s. 2.

*4. K.B. Westman N.F. Enligt Stähle 1970 s. 50, skulle han emellertid lärt sig svenska genom att studera den svenska bibeln.

*5. T. Dahl Sv. man... Enligt J.P. Helander N.F. i Linköping. Enligt Hanselli VII s. 217 i Linköping 1649.

*6. Se s. 88.

*7. Hanselli VII s. 217.

Petrus Törnevall, präst, född omkring 1650 i Törnevall, Östergötland (*1), gav 1694 ut Dygds och odygds spegel ..., som Hanselli (XV) tryckt av.

0-plur.: sängtäcke (222 R).

n-plur.: hyllbraden (259), kläden 'kläder' (251 R), ryggstycken (231), lacken (222).

Gunno Dahlstierna, förut Eurelius, född 1661 i Urs socken, Dalsland. Jag har excerperat de första 200 sidorna i hans samlade dikter samt ordlista.

0-plur.: "kneppe" (283 R/weppa), rike (116), sinne (48 R, 329 R/hinner), stycke (171 R), i sms med hand- (190 prosa), stycke 'kanoner' (70, 176), tycke (360 R/lycke), vapenskitte (199 R), apple (250). Ovisst: grifteställe (120 R).

r-plur.: riker (112 R, 129 R/"wijker" subst.).

n-plur.: marken (198 R), riken (22, 58, 146, 198), stycken (170 R). Ovisst: riken (54, 63), sinnen (2).

Dahlstierna hade bl.a. Bibeln och Stiernhielm som språkmönster (*2) men han utnyttjade också sin dialekt, speciellt i rimställning. stycke 'kanoner' är ett av de indicier som får Hesselman (*3) att tillskriva Dahlstierna Göta kämpavisa.

Andreas Rydelius, född 1671 i Linköping, professor, sedermera biskop i Lund, har skrivit personverser, som Hanselli (XI) tryckt av.

0-plur.: sinne (75) (*4).

r-plur.: bräder (89 R), stycker (76).

n-plur.: löften (27), sinnen (116), stycken (54 R, 107), tycken (109 R), vittnen (45) (*5). Ovisst: lutstycken (109 R efter dem.pron.).

Intressant är diskrepansen mellan twanne sinne (75) och (gå sönder) i twanne stycker (76). Sannolikt har Rydelius upplevt det senare som en fast fras.

*1. NF.

*2. Bergman ANF 49 s. 128.

*3. Hesselman S. o. S. 8 s. 230.

*4. Enligt SAOB dessutom ansikte (Förn. 96).

*5. Enligt SAOB dessutom lynnen (Förn. 337).

Johan Runius, född 1679 i Larvs socken i Västergötland, gick i skola i Göteborg (*1) och bosatte sig sedermera i Stockholm, vilket enligt Hesselman (*2) har påverkat hans språk. Jag har excerperat hans samlade skrifter I s. 1-100, 121-223 och II s. 1-118.

Ø-plur.: Näste å Faste (*3) (II 9), stycke 'kanoner' (II 10), stycke i sms med mäster- (II 188 R).

n-plur.: fasten (II 11), marken (I 168), riken (II 11, 139 /2 ex./), sinnen (I 174, 177), ställen (II 24, 105), tacken (II 15, 24 R).
Ovisst: löften sin (I 199), tagit Ojjara in wida kring jorden å Rijken (II 12) - om Rijken är objekt samordnat med Ojjara är det sannolikt obest. - man tror the femb Sinnen mer an the fyra Evangelister (I 143) - det mest förvånande är att Evangelister inte står i best. form.

I Hansellis (XIV) urval finns ett prosaavsnitt skrivet 1709.

Ø-plur.: fäste (81), all rike på jordena (85), vittne (82).
Ovisst: törne och tistlar (77).

n-plur.: ansikten (87), törnen (87).

Möjligen skall Ø-plur. uppfattas som arkaisering: jordena och tu ast (75) tyder på detta. Akerblom (*4) pekar på bibelpåverkan.

Johan Risell, född 1697 i Kils härad i södra Värmland, har skrivit bl.a. persondikter, som Hanselli (XVI) tryckt av.

Ø-plur.: kungarike (461 R), minne (467), omdöme (470).

r-plur.: i stycker (158).

n-plur.: riken (451), sinnen (454, 461, 473, 474), i stycken (457).

*1. Stähle 1975 s. 239.

*2. Hesselman S. o. S. II s. 109.

*3. Fast fras enligt Nordin-Grip s. 292.

*4. Akerblom s. 97.

Carl von Linné, född 1707 i Stenbrohult i Småland, student i Lund och Uppsala, sedermera professor. Jag har excerperat de första hundra sidorna i Carl Linnaei Skånska resa.

n-plur.: arbeten (2 a), avtraden (72), diken (XIV, 73), i sms med tvar- (52, 53 /2 ex./), hövdingadömen (11), masknasten (72), nöjen (45), silverbälten (44), sinnen (48), skiften (59), stycken (IX, 9, 49), ställen (29 ex. 3 b, IV, VI /2 ex./etc.), applen (X), i sms med "Borstörpare-" (X, liknande 61), med druv- (61), med sur- (59), öden (46). Ovisst: ställen (3 efter determ.pron., 53 efter dem.pron.), Akerstycken (52 /2 ex./ efter dem.pron.).

Sahlgren (*1) betecknar Linnes språk som i hög grad dialektalt och anger att sättare rättar hans provinsialismer och Sigurd Fries (*2) ger exempel på detta från hans Skånska resa. Dike woro här lagde (ark. 63 s. 2) blir sålunda Diken woro här lagde och Aple hade conserweradts (ark 103 s.4) blir Applen hade blifwit bewarade (*3).

Olof von Dalin, född 1708 i Vinberg i Halland, student i Lund, kanslist. Jag har excerperat s. 1-100 i Then Swånska Argus.

r-plur.: arender (67, 85).

n-plur.: anleten (74, 90), ansikten (74), laten (90), löften (72), löjen (90), nöjen (45), omdömen (34, 37, 39, 48, 62, 96), samveten (37), sinnen (2, 27, 45, 88), i sms med vader- (48), spöken (45, 96), vaderskiften (44). Ovisst: markattsansikten (97 efter dem.pron.), omdömen (37 efter dem. pron.), stycken (12 efter dem.pron.).

Gustaf Fredrik Gyllenborg (*4), född 1731 i Svinstads församling nära Linköping, student i Uppsala och Lund, kavaljer hos kronprins Gustav och sedermera kansliråd. Jag har excerperat hans bidrag till Våra försök II och III.

n-plur.: kväden (II 82), löjen (III 22 R), nöjen (24 ex. II 61, 82, III 4, 6 etc.), riken (II 48), sinnen (III 6, 29), smycken (III 25), spannen (III 68), spöken (III 23), lacken (II 82), amnen (II 55, 58, III 23, 97, 101), i sms med hushålls- (II 54), med snille- (II 56), ören (III 91). Ovisst: nöjen (II 83 efter dem.pron.).

För kontrollis skull har jag excerperat följande verk, som faller utanför mina tidsramar.

Jakob Wallenberg, född 1746 i Viby i Östergötland, Min som på galejan, s. 1-100.

J.H. Kellgren, född 1751 i Flöby i Västergötland, Samlade skrifter VI, s. 1-100.

Bengt Lidner, född 1757 i Göteborg, Samlade skrifter II, s. 1-100.

Thomas Thorild, född 1759 i Svarteberg i Bohuslän, Samlade skrifter 1777.

I dessa skrifter möter enbart n-plur.

*1. Sahlgren, Linnes språk och stil, s. 13.

*2. Fries s. 126 f.

*3. Enligt SAOB dessutom rike (Bref I 2:255) 1762 och pörter (Skr. S:184) 1732.

*4. Jfr farbröder: Olof s. 108, Carl s. 108 och farfars bror Anders Wollimhausen s. 117.

3. C-OMRADE.

Christer Bonde, landshövding i Nora och Lindes bergslager, född 1621 i Rinkaby socken, Narke som son till Karl Bonde (*1). Jag har excerperat brev skrivna till Axel Oxenstierna, vilka finns tryckta i elfte bandet av dennes skrifter.

r-plur.: ärender (164, 168, 172 /2 ex./, 186, 189, 192, 193).

n-plur.: stycken (192), ämbeten (172).

Erik Dahlbergh, föddes 1625 i Stockholm men flyttade redan vid fyra års ålder till Simtuna i Västmanland. Han gick i skola i Vasterås, Uppsala, Norrköping, Söderköping och Hamburg (*2), varför det är svårt att veta vilken dialekt han talade. Jag har excerperat s. 1-153 i hans dagbok 1625-1699, som föreligger i original, d.v.s. fram till 1667. Förkortningar, vilka "ej/ar/sardeles många" (*3), markeras inte

0-plur.: äpple (43, 50). Ovisst: kring om sigh spåttade medh stycke och mussqwete kuhlor (95)- jag uppfattar stycke som första led i en sms.

r-plur.: krydder (61 f.), stycker (39), stycker 'kanoner' (14 ex. 15 /2 ex./, 28 /2 ex./, 77, 78 etc.), ärender (13 ex. 9, 20, 42, 44, 50 etc.). Ovisst: harader (143).

n-plur.: altären (66), sinnen (83), stycken (16, 67, 83, 106 /2 ex./), stycken 'kanoner' (15, 16, 107, 109, 114, 129, 136), i sms med metall- (127) (*4).

Lars Johansson Lucidor föddes i Stockholm 1638 men uppfostrades hos morfadern i Pommern och studerade i Uppsala (*5), varför det är svårt att veta vilken dialekt han talade. Jag har excerperat första delen av hans Samlade skrifter - Helicons Blomster - utgiven 1689 (*6).

r-plur.: stycker (127, 184 R).

n-plur.: belaten (241 /2 ex./), herradomen (163), omdomen (241 R), sinnen (277, 319, 325), törnen (198 R, 256, 295 R, 338, 459), vittnen (26), äpplen (238). Ovisst: sinnen (5, 36 R, 161, 192, 311, 349). Sinnen kan beteckna sing. och betyda karaktär (*7).

*1. Se s. 87.

*2. Lundström Erik Dahlberghs dagbok s. XXI f.

*3. A.a. s. XXIII.

*4. I best. form förekommer sinnerne (40), styckerne 'kanonerna' (12, 43 etc.), i sms med metall- (135).

*5. Hesselman S. o. S. II s. 105.

*6. Tryckåret är enligt NF 1688.

*7. Sandwall Saml. dikter av Lucidor II s. 49, 269, 289, 318, 322.

Sophia Elisabeth Brenner, född 1659 i Stockholm, gav 1713 och 1732 ut Poetiske Dikter I resp. II, vilka Hanselli (XVII) tryckt av. Jag har excerperat s. 1-100.

n-plur.: infällen 'infall' (IX), löften (11), lönsmiden (24 R), riken (34), skiften (11 R), smvcken (78 R), stycken (8, 25 R), i sms med "bofve"- (58 R/sina nycken), tillfällen (VIII, IX, XI, samtliga prosa), vittnen (23). Ovisst: plågstycken (45 efter determ.pron.).

Torsten Rudeen, född 1661 i Frykdals härad i norra Värmland, blev professor i Åbo och gav där 1704 ut Finska Helicons underdånige fägningsånger, som Hanselli (VIII) tryckt av tillsammans med lyriska dikter från 1680- och 90-talen. Jag har excerperat s. 135-241.

Ø-plur.: brade (200 R), gemöte (200 R), lynne (240), rike (158 R), sinne (158 R, 174 R), spöke (223, 223 R/söker), stycke 'kanoner' (173 R),

n-plur.: minnen (150), marken (154), nasten (233), riken (164), sinnen (150, 214, 226, 227 R), i sms med dygde- (218), -stycken i sms med silver- (156 R), stycken 'kanoner' (172), stallen (221), vittnen (191), varden (205). Ovisst: sinnen (237).

Av 9 Ø-plur. står 7 i rimställning, vilket bara 2 av 14 n-plur. gör. Detta tyder på att n-plur. varit det naturliga för Rudeen i skrift.

Olof Gyllenberg, ämbetsman, född 1676 i Stockholm, hade nära kontakt med hovet. Han skrev bl.a. fabler och persondikter, som Hanselli (V) tryckt av.

Ø-plur.: Ovisst: at visa, at des Naturliga snille voro långt mera at skatta än allt... förstånd (96 prosa).

r-plur.: stycker (70 R).

n-plur.: arbeten (104 prosa), löften (52, 79), omdömen (102 prosa), samkvamen (*1) (92), sinnen (92 /2 ex./, 93 /2 ex./, 102 samtliga prosa), spegelansikten (94 prosa), tillfällen (92, 95, 101, 104, 105 samtliga prosa), tycken (94 prosa). Ovisst: sinnen (91 prosa).

Carl Gyllenberg, den föregående bror, född 1679 i Stockholm, hovkansler och riksråd. Hans skådespel Svenska sprätthöken uppfördes 1737.

r-plur.: ärender (32, 109).

n-plur.: giften (59), nöien (58, 65), ombyten (37), omdömen (21), omskiften (36), sinnen (29), skospannen (28), stycken (104), tillfällen (85, 104), ämbeten (95),

*1. SAOB har samkväme 1616-1754.

Hanselli (V) har tryckt av En battrad Will-Hierna och en Trogen Wänskap, uppförd 1721.

n-plur.: laten (276 R), löften (365), nöjen (298), riken (343), sinnen (250 prosa), snören (312 prosa), stycken (299 prosa, 319 prosa), i sms med van- (325 prosa), vittnen (333 prosa). Ovisst: ansikten (271 prosa efter determ.pron.).

Johan Tobias Geisler, född 1683 i Stockholm (*1), skrev huvudsakligen persondikter av vilka Hanselli (IV) tryckt av en del.

n-plur.: fästen (346 R, 383), gruvskiften (367 R), masterstycken (386), nästen (346 R), stycken 'kanoner' (349), ämnena (379).

Att n-plur. varit det för honom korrekta antyds av att han sätter ut elisionstecken, då han rimmar hans adla sinne med kynne (344).

Anders Wallenius, präst, född omkring 1690 i Viby socken i Narke (*2), gav 1733 ut Et kort innehåld af alla sön- och högtidsdagars Epistlar, som Hanselli (XIII) tryckt av.

n-plur.: nådelöften (76), smycken (76 R), stycken (76 R), vittnen (47).

Johan Gustaf Hallman, präst, född 1701 i Sköldinge socken i Södermanland, har bl.a. skrivit en tragedi på alexandriner - Erik och Waldemar, fullbordad troligen 1756 (*3), vilken Hanselli (XIX) tryckt.

n-plur.: ansikten (16 prosa), dagsverken (3 prosa), efterdomen (6, 12 båda prosa), löften (15 prosa, 36), nöjen (9 prosa, 63, 64) i sms med högtids- (11 prosa), riken (9 prosa), rykten (15 prosa), sinnen (9 prosa, 63), skiften (9 prosa), i sms med lycko- (11 prosa), stycken (99 prosa), öden (2 prosa, 15 prosa, 18). Ovisst: nöjen (10 prosa efter dem.pron.).

Ulric Rudenschöld, född 1704 i Stockholm, son till Torsten Rudeen (*4). Som yngre - student i Åbo - skrev han lyriska dikter, som äldre - ämbetsman - retoriska tal. Hanselli (VIII) har tryckt av bådadera.

n-plur.: kungaämnena (358), nöjen (379), operastycken (378 R), sinnen (364), skiften (365, 371), tycken (378 R).

*1. Ragnar Amenius Sv. män ... Enligt NF i Uppsala.

*2. Hanselli XIII s. 7.

*3. Höjer Sv. män ...

*4. Se s. 117.

Lars Salvius, född 1706 i Stigtomta i Södermanland, studerade i Uppsala och Åbo (*1) och blev kanslist och sedermera boktryckare. 1757 gav han ut *Samling af brud- och graf-skrifter*, som Hanselli (XVI) tryckt av.

Q-plur.: Ovisst: Man för dina valde må falla omkull (526). Söderwall anger med tvekan fem. för valde.

n-plur.: fåsten (528 R), "infällen" 'infall' (488 prosa), kladen (517), nästan (528 R), riken (504, 526), smacken (515 R, 515), stycken (515 R). Ovisst: skiften (528 efter determ. pron.), karnstycken (507 efter determ.pron.).

Hedvig Charlotta Nordenflycht, född 1718 i Stockholm, har medverkat i *Våra försök II* och *III*.

Q-plur.: altare (III 136 prosa).

n-plur.: arbeten (III 136 prosa, 152 prosa), löfften (III 55), nöjen (III 50, 57, 133, 138), omdömen (III 135 prosa), rykten (III 128), sinnen (III 56), snillen (III 53, 135 /2 ex./ prosa, 136 /2 ex./prosa, 137 prosa, 152 prosa). Ovisst: nöjen (III 164 /2 ex./(*2), 166).

Dessutom har hon skrivit företal till mannens - Jakob Fabricius (*3) - *Amaranther* dikter 1744, som Hanselli (XXII) tryckt av.

n-plur.: nöjen (329), sinnen (329, 331), tillfällen (327 prosa). Ovisst: ämnena (329 efter dem.pron.) (*4).

*1. Geete N.F.

*2. Det är tveksamt om hon har skrivit detta, Stålmarck *Våra försök III* s. VI f.

*3. Se s. 110.

*4. Karl Mikael Bellman, född 1740 i Stockholm faller utanför mina tidsramar. Hans *Fredmans epistlar* 1790 har enbart n-plur.

4. OFFICIÉLLA SKRIVELSER.

Svenska synodalakter 1650-1750 (*1).

r-plur.: stycker (14 ex., 160, 163, /2 ex./, 169 etc.), i sms med kristendoms- (168, 175, 339), arend (17 ex. 127, 149 /2 ex./, 181 etc.).

n-plur.: arbeten (163), boställen (235, 358), dagsverken (155, 164 /2 ex./, 303), efterdomen (180), häraden (96), möten (331), i sms med präst- (250), stycken (181 /2 ex./, 285), i sms med kristendoms- (146, 308), med run- (133), ställen (201, 206, 291, 339, 357), tillfallen (216, 221, 229, 293, 338, 345, 358), vittnen (115, 119 /2 ex./, 177), ambeten (206, 248, 313), arenden (190, 214). Ovisst: kyrkoharbargen (221), prästmöten (279, 351), stycken (122, 298).

Prästeståndets riksdagsprotokoll 2 1660. Jag har excerperat s. 1-300.

ö-plur.: ämbete (43, 257). Ovisst: kyrkohärbärge (212).

r-plur.: stycker (296), i sms med gudstjänst- (296), med kristendoms- (295), ambeter (170, 200, 270), arend (11 ex. 44, 92, 134, 151 etc.). Ovisst: böter (*2) (98), i sms med penning- (131).

n-plur.: dagsverken (227), -dömen i sms med biskops- (133), med landshövdinge- (9), kyrkoharbargen (276), möten (248, 250), sat (88, 138), i sms med biskops- (133), stycken (70, 245, 259), tillfallen (29, 245), vittnen (232 /2 ex./), ambeten (10 ex. 99, 112, 145, 261, /2 ex./ etc.), arenden (142), överställen (251). Ovisst: domämbeten (100), domsat (262), kyrkoharbargen (48, 146, 276), provinsialmöten (275), stycken (96, 135, 277 efter determ.pron.), tillfallen (29), tillmalen (157 efter dem.pron.), ambeten (244 efter dem.pron.), arenden (143 efter determ.pron.).

Någon skillnad mellan Johannes Arhusius' protokoll s. 1-172 och Jacob Waldius' protokoll s. 173-239 har jag inte kunnat notera, men anmärkas bör att samtliga r-plur. av stycke förekommer i samma version av ärkebiskopens förslag.

*1. För perioden före 1650 se s. 99.

*2. Där förekommer böte (5) i sing. och Dahlgren har böte neutr.

Prästeståndets riksdagsprotokoll 4 1680. Jag har excerperat s. 1-158.

Ø-plur.: altare (89), vittne (93). Ovisst: skälmsstycke (91), öre (70, 88, några öre s:m:t 89, 9 öre s:m:t), och i sms med half- (7).

r-plur.: ärender (79, 102 /2 ex./, 108, 142). Ovisst: böter (19, 31), bötor (8).

n-plur.: grundfästen (143), kyrkoharbärgen (132, 150), provinsialmöten (146), samveten (70), skälmsstycken (91, 92), stycken 'kanoner' (24), tillfallen (23), ämbeten (137, 150 /2 ex./). Ovisst: -härbärgen i sms med korn- (64, 144), med kyrko- (62, 144), vittnen (106, 110).

Prästeståndets riksdagsprotokoll, Stockholm 1697. Jag har excerperat s. 460-542.

r-plur. ärender (467, 515).

n-plur.: arbeten (478), boställen (479), löften (515), omdömen (490), stycken (490, 516), ställen (481 /2 ex./), tillfallen (505, 519), ämbeten (472, 535). Ovisst: kungariken (532 efter dem.pron.), stycken (519, 525 efter determ.pron.).

Borgarståndets riksdagsprotokoll 1719, i regel skrivna av stadssekreterare Johan Borgström.

Ø-plur.: hyende (106), ambete (268), i sms med råds- (163). Ovisst: arbete (239), öre (131, 137). Ordet synes fortfarande vara mask.: en öre (137).

r-plur.: bräder (182, 233), stycker (112), ärender (34 ex 21, 22 /2 ex./, 44 etc).

n-plur.: arbeten (270), i sms med "comiss-" (271), byten (240), gillen (243 /2 ex./), i sms med köpmans- (245 /2 ex./), "giärningzören" (200), härbärgen (269), kläden 'tyder' (206 /2 ex./, 207), riken (30, 247, 271), stycken (76, 109, 169), i sms med master- (271 /2 ex./, 272), med run- (137), med sexöres- (137), med tolvöres- (137), med 15 öres- (258), stycken 'kanoner' (55), i sms med metall- (116, 117), ställen (162, 276), säten (56, 104, 119), tillfallen (142, 188, 244), ämbeten (*1) (112, /2 ex./, 225, 267, 270, 271 /3 ex./), amnen (219). Ovisst: metallstycken 'mynt' (32), tillfalle(n) (47), ämbeten (115 efter determ.pron.).

Protokollen har anmärkningsvärt mycket r-plur. av neutr. på kons.

*1. Men ämbeters (152), ämbeterna (271).

Bondeståndets riksdagsprotokoll 1731. Sekreterare ar Jacob Troilius och biträdande Karl Axel Rungren.

Ø-plur.: till sin uppehålle bruka (74). Ovisst: öre (37, 100, 117, 218, 221).

r-plur.: bräder (233), i sms med byggnings- (245), arender (14 ex. 32, 38, 49, 83, 101 etc.), i sms med bergslags- (84). Ovisst: harader (passim; i sing. förekommer harad).

n-plur.: arbeten (31), boställen (185), byten (62, 119), i sms med om- (191), diken (215), "giarningsören" (229 /2 ex./), omdomen (56), regementsmöten (213), riken (120), rykten (56), skogshyggen (249), stycken (53), i sms med o- (125), stallen (24 ex. 43, 64, 81, 122 etc.), tillfällen (14, 53, 122, 145, 151, 166, 224 /2 ex./), vittnen (163 /2 ex./), ännen (57). Ovisst: desse sakören (181).

Enstaka r-plur. av neutr. på kons. förekommer.

Sveriges Rikes lag gillad och antagen på riksdagen åhr 1734.

Ø-plur.: Ovisst: Om skifte (Reg. 2 b, liknande 4 a), barn, som aflas i fästom, eller i twegifte (Reg. 1 a), med twaggia manna witne (60, 66), som thes stånd, wilkor och ämne kräfva (63).

r-plur.: ärender (Förtal 1 b).

n-plur.: arvskiften (48, 50), diken (Reg. 3 a, b 85), domsaten (stadsfästelse 2 b), fisken (85), lyten (8), lösören (23 ex. 7, 11 /2 ex./, 14, 15, /4 ex./etc.), riken (Förtal 2 b), skillemarken (86 /2 ex./, 87), stenrösen (84), vittnen (5, 13, 47, 54, 80), valden (Förtal 2 b). Ovisst: lösören (19 /2 ex./, 27, 28, 63 efter determ.pron.), stycken (stadsfästelse 2 b efter determ.pron.).

SAMMANFATTNING AV PERIOD V.

Tid.

Kronologisk tabell i % (*1).

	Ø-plur.	ɹ-plur.	ŋ-plur.	
Litteratur (*2) före 1700.	12	22	66	(518)
Litteratur efter 1700.	3	15	82	(545)

I förhållande till föregående period är det främst Ø-plur., som minskar och ŋ-plur. som ökar.

Genre.

Genretabell i % (*1).

	Ø-plur.	ɹ-plur.	ŋ-plur.	
Officiella skrivelser	2	32	66	(346)
Övrig litteratur	10	12	78	(717)

En felkälla är att Rudbeck d.ä.:s brev om Uppsala universitet står kanslispråket nära.

Det föreligger en genreskillnad, men denna beror främst på att det ɹ-benägna arende är mera frekvent i officiella skrivelser.

Dialekt.

Dialekttabell i % (*1).

	Ø-plur.	ɹ-plur.	ŋ-plur.	
A-området	5	11	84	(206)
B-området	17	8	75	(290)
C-området	6	20	75	(219)

Felkällorna diskuteras nedan (*3). Också om man tar hänsyn till dem har A-området mest ŋ-plur. och B-området mest Ø-plur., medan det är mera tveksamt beträffande C-området. En jämförelse med föregående period ger vid handen att dialektskillnaderna minskats (*4) främst beträffande ŋ-plur.

*1. Siffra inom () anger totala antalet belägg.

*2. Till och med Barck, Dahlstierna och Rudeen.

*3. Se s. 00.

*4. Se s. 00

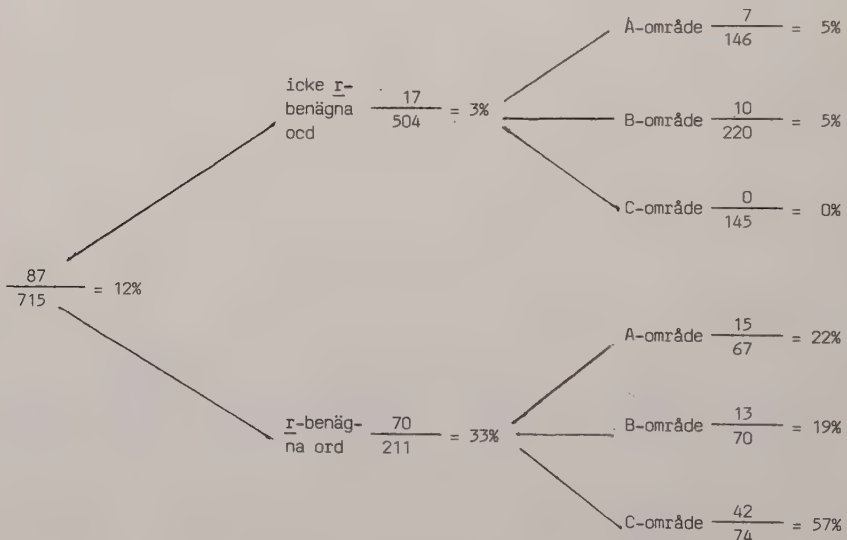
Ord.

Tabell över några frekventa ords plur. i riksdagsprotokoll.

	ärende		ämbete		dagsverke		stycke	
	I-pl.	n-pl.	I-pl.	n-pl.	I-pl.	n-pl.	I-pl.	n-pl.
1660	11	1	3	9	-	1	3	3
1680	5	-	-	3	-	-	-	4
1697	2	-	-	2	-	-	-	2
1719	34	-	-	9	-	-	1	13
1731	15	-	-	-	-	-	-	2

Tabellen illustrerar om den jämförs med tabellen för ord i sammanfattningen av period IV (*1) hur I-plur. i allt högre grad koncentreras på ärende, som står för mer än halften av periodens I-plur. riker har försvunnit och i Övrig litteratur fortlever stycker huvudsakligen som "kanoner" /18 ex./, i den fasta frasen ".....stycker /3 ex./ och i rimställning /4 ex./. I ett fåtal fall har ord som idag har I-plur. n-plur. hos författare inom A-området.

Jag har gjort Platzack-beräkningar också för denna period. Även har blir serien procent mest kontinuerlig om man utgår från hypotesen att de I-benägna orden har påverkat hela materialets benagenhet för I-plur. mer än dialektala faktorer.

Intressant är att område C har i särklass mest I-plur. av I-benägna ord, samtidigt som det saknar I-plur. av icke I-benägna ord (*2)

*1. Se s. 104.

C. ANALYS.

I. De fyra variablerna.

1. Tid.

	Ø-plur.	I-plur	n-plur.
I. Till c:a 1450	passim	5 kläper	30 ex. (*1)
II. Till 1523	passim	106 ex. varav 83 kläper	88 ex. varav 60 av Budde
III. 1523-1535	71 (*2)	28	2
1535-1547	40	59	1
1547-1560	31	66	3
IV. 1560-1590	28	69	3
1590-1620	18	55	27
1620-1650	37	29	34
V. 1650-1700	12	22	66
1700-1750	3	15	82

Utvecklingen från Ø-plur. via I-plur. till n-plur. är tydlig.

Vid två tillfällen sker förskjutningen synnerligen snabbt. I-plur. ökar sålunda markant på 1530-talet i det totala materialet och än mer i de officiella skrivelserna.

	Ø-plur.	I-plur	n-plur.
Officiella skrivelser 1523-1535	68	30	2
Officiella skrivelser 1535-1547	16	83	1

Sannolikt skall denna kraftiga förskjutning tillskrivas det faktum (*3) att prästerna i kansliet på 1530-talet fick ge plats åt borgarsöner från Stockholm, vilket orsakade en motsvarande förskjutning från inf. på -a till inf. på -e. Givetvis har Vadstena-normen fått prästerna att favorisera den konservativa Ø-plur. framför talspråkets novationer.

*1. Inklusive "övergångsformer".

*2. Samtliga sifferuppgifter för III, IV och V avser %. För absoluta siffror hänvisas till tidigare sammanfattningar, sidorna 72 f, 102 f, 123

*3. Svensson s. 4 f., 30 f.

Frågan är i vad mån borgarsönernas språk speglar den tidens stockholmska. Deras benägenhet för inf. -e tillskriver Svensson återanknytning till kanslitradition från unionstiden. Han noterar nämligen övergång från inf. -e i samband med Gustav Vasas trontillträde. Men någon motsvarighet beträffande hithörande plur.alternativ - d.v.s. förskjutning från r-plur. till ø-plur. - kan inte beläggas vid denna tid.

Det andra - mindre kraftiga - språnget i utvecklingen kan noteras mellan 1560-1590 och 1590-1620, då det sker en markant förskjutning från r-plur. mot n-plur. också i officiella skrivelser.

	<u>ø</u> -plur.	<u>r</u> -plur.	<u>n</u> -plur.
Officiella skrivelser	19 (*1)	79	2
1560-1590			
Officiella skrivelser	20	64	16
1590-1620			

Eftersom utvecklingen beträffande officiella skrivelser är ungefär densamma som i materialet i sin helhet synes det inte finnas speciellt skäl att tillskriva detta språng i utvecklingen den förändring i kansliet i samband med Gustav II Adolfs trontillträde, som betydde en övergång från huvudsakligen inf. på -e till huvudsakligen inf. på -a (*2) orsakad av aversion mot danismer.

ø-plur. går tillbaka först efter 1650. Detta kan tolkas antingen som dialektal spridning av n-plur. på tidigare ø-plur.-områden eller som ett begynnande skifte av skrivnorm.

2. Genre.

	<u>ø</u> -plur.	<u>r</u> -plur.	<u>n</u> -plur.
I. Lagar	passim	1 ex	16 ex (*3)
Vadstenahandskrifter	enbart		
Ovr. religiös litt.	passim	4 ex	14 ex (*3)
II. Vadstenahandskrifter	enbart		
Ovr. religiös litt.	passim	25 ex varav 17 av Budde	61 ex varav 60 av Budde
Krönike- och riddardiktning	passim	29 ex samt <u>kläder</u>	5 ex.
Skrift. av juridisk karakt.	passim	14 ex	20 ex.
Ovrig litteratur	passim	18 ex	3 ex.
III. Reformationsbiblarna	59 (*4)	41	-
Officiella skrivelser	38	60	2
Ovrig litteratur	68	30	2
IV. Officiella skrivelser	21	62	17
Ovrig litteratur	49	31	20
V. Officiella skrivelser	2	32	66
Ovrig litteratur	10	12	78

*1. Siffrorna avser procent.

*2. Svensson s. 66, 95.

*3. Inklusive "övergångsformer".

*4. Siffrorna för III, IV och V avser %. För absoluta siffror hänvisas till tidigare sammanfattningar s. 72 f, 102 f, 123 f.

Religiös litteratur är genomgående konservativ bortsett från Budde.

Riddar- och krönikediktning är öppen för främst $\mathcal{L}$ -novation.

Officiella skrivelser har mer $\mathcal{L}$ -plur. än övrig litteratur först efter 1530-talet.

	Ø-plur.	$\mathcal{L}$ -plur.	n-plur.
NT 1526	67 (*1)	32	1
Officiella skrivelser 1523-1535	68	30	2
GVB 1541	54	46	-
Officiella skrivelser 1536-1547	16	83	1

Skillnaden i $\mathcal{L}$ -plur.-frekvens mellan officiella skrivelser och övrig litteratur beror under period V i huvudsak på att arenden, som är ungefär lika $\mathcal{L}$ -benäget i båda genrerna, är mera frekvent i officiella skrivelser (*2). Efter allt att döma är $\mathcal{L}$ -plur. ett genretecken mellan 1530-talet och c:a 1650.

Materialet tillåter knappast några andra slutsatser om skillnader mellan olika genrer under period IV och V på grund av de flytande gränserna mellan genrerna. Men i enstaka fall har det kunnat påvisas att val av hithörande plur.alternativ varit stilistiskt betingat under 1600-talet. Därvid har Ø-plur. förknippats med något gammalt, eventuellt religiöst (*3); $\mathcal{L}$ -plur. med något frammande, galant (*4) och n-plur. i ett verk av en götisk författare med något bondskt (*5).

*1. Siffrorna avser procent

*2. Se s. 124.

*3. Se s. 106.

*4. Se s. 106

*5. Se s. 88

3. DIALEKT.

I. Övergångsformer och *n*-plur. förekommer i skrifter med dialektdrag som har anknytning till Uppland, Södermanland, norra Östergötland, Stockholm och framförallt Finland.

II. *n*-plur. förekommer enbart i skrifter med uppsvenska och speciellt östsvenska dialektdrag. Östgöten Ragvaldi har anmärkningsvärt många *i*-plur., bl.a. dyrner.

III. Den övervägande delen av materialet härstammar från C-området d.v.s. främst från Närke och angränsande delar av Västmanland. För dessa områden blir frekvensen - jag inkluderar NT 1526 och GVB - 62% Ø-plur., 37% *i*-plur., 1% *n*-plur. *i*-plur. står för en anmärkningsvärt hög procent.

IV. Tabell över plur.alternativ hos skönlitterära författare under period IV.

Siffrorna inom parentes anger hur många av *i*-plur. som hör till icke *i*-benägna ord.

Födelse- decennium	A-område			B-område			C-område		
	Ø-pl.	<i>i</i> -pl.	<i>n</i> -pl.	Ø-pl.	<i>i</i> -pl.	<i>n</i> -pl.	Ø-pl.	<i>i</i> -pl.	<i>n</i> -pl.
1520 Brahe Olai							24 3	43(14) 24(4)	- 1
1530 Gothus				8	2	-			
1550 Forsius	6	3(1)	11						
1560 Bureus	1	2	13						
1570 Messenius				11	7(1)	16			
1580 Oxenstierna Carl Bonde	8	8	6	1	2(1)	4			
1590 Stiernhielm	17	9(1)	20						
1600 Gyllenmärs Dalius Wivallius				15 9	6(1) 2(1)	- 1			
							12	6(1)	13
1610 S.P.Brasck Skogekär Bergbo				5	7	1	5	-	

Detta resulterar i procent (*1).

	Ø-plur.	I-plur.	n-plur.
A-området	31	21	48
B-området	56	30	14
C-området	33	55	16

Exkluderas Brahe som danskpåverkad blir siffrorna för C-området 30% Ø-plur., 45% I-plur. och 24% n-plur.

Ofrånkomligt är att A-området har mest n-plur., B-området mest Ø-plur. och C-området mest I-plur.

V. Tabell över plur.alternativ hos skönlitterära författare under period V.

Siffrorna inom parentes anger hur många av I-plur. som hör till icke I-benägna ord.

Födelse- decennium	A-område			B-område			C-område		
	Ø-pl.	I-pl.	n-pl.	Ø-pl.	I-pl.	n-pl.	Ø-pl.	I-pl.	n-pl.
1620-tal									
Christer Bonde							-	8	2
Dahlbergh							2	29	15
A. Horn	1	-	2						
Kiöping	1	-	17						
Ekeblad				5	2	40			
Gyllenius				8	12(8)	8			
1630-tal									
Rudbeck d.a.	1	4	20						
Rosenfeldt	1	-	3						
Lindschöld				9	1	10			
Lucidor							-	2	14
1640-tal									
Hiärne	2	3(2)	14						
Wennaesius	-	1	9						
Columbus	-	5(3)	30						
Wollimhaus	1	2(1)	11						
Spegel				3	1	8			

*1. Skillnaden mellan denna tabell och föregående på s.103 orsakas av att tänkeböcker medräknas i den föregående.

	Födelse- decennium	A-område			B-område			C-område		
		Ø-pl.	1-pl.	n-pl.	Ø-pl.	1-pl.	n-pl.	Ø-pl.	1-pl.	n-pl.
1650-tal	Svedberg	1	2	9						
	P.Brask				1	-	4			
	Törnevall				1	-	4			
	Brenner							-	-	13
1660-tal	Rudbeck d.y.	-	1	6						
	Barck	-	2(1)	4						
	Dahlstierna				11	2(2)	6			
	Rudeen							9	-	14
1670-tal	Rydellius				1	2	6			
	Runius				6	-	13			
	O. Gyllenborg							-	1	17
	C. Gyllenborg							-	2	22
1680-tal	Geisler							-	-	7
1690-tal	Kolmodin	2	2	11						
	Frese	1	-	17						
	Risell				3	1	6			
	Wallenius							-	-	4
1700-tal	Fabricius	-	-	7						
	Linné				-	-	51			
	Dalín				-	2	22			
	Salvius							-	-	9
	Hallman							-	-	20
	Rudenschöld							-	-	7
1710-tal	Nordenflycht							1	-	21
1730-tal	Creutz	-	-	10						
	G.F.Gyllenborg				-	-	41			

Detta resulterar i procent Ø-plur. 1-plur. n-plur.

A-område	5	11	84
B-område	17	8	76
C-område	5	19	75

Exkluderas Dahlbergh och Lucidor, vilkas dialekt är oviss blir siffrorna för C-området 6% Ø-plur., 7% 1-plur. och 87% n-plur. Att A-området också under denna period har mest n-plur. och B-området mest Ø-plur. är signifikant. Mera tveksamt är förhållandet inom C-området.

Tänkeböckerna anses i ovanligt hög grad spegla sin tillkomstorts dialekt. Det finns därför skäl att jämföra deras plur.alternativ.

I.	A-område			B-område			C-område		
	Ø-pl.	I-pl.	n-pl.	Ø-pl.	I-pl.	n-pl.	Ø-pl.	I-pl.	n-pl.
I. Abo Svartbok	passim	-	6						
Kalmar Tb				2	-	-			
Stockholms jordebok							16	-	3
II. Brasks kopiebok				passim	-	-			
Upplands lagmans-									
dombok	passim	-	-						
Arboga Tb	passim	-	-						
Abo Svartbok	passim	-	3(a/a)						
Stockholms ämbetsbok							11	-	5
III. (*1) Arboga Tb	4	-	(1 a)						
Enköpings Tb	9	4	2						
IV. 1560-1590									
Vadstena Tb				23	7	-			
Nya Lödöse Tb				94	26	2			
Strängnäs Tb							14	7	4
Stockholms Tb							18	9	-
Gävle Tb	1	-	-						
Upplands lagmanbok	14	2	1						
Enköpings Tb	11	7	10						
1590-1620									
Gävle Tb	13	1	10						
Vadstena Tb				8	6	-			
Nya Lödöse Tb				22	3	2			
1620-1650									
Gävle Tb	7	2	12						

Detta resulterar i procent för period IV:

	Ø-plur.	I-plur.	n-plur.
A-område	51	13	36
B-område	76	22	2
C-område	62	31	8

En väsentlig felfaktor är att tänkeböckerna omspannar olika tidsrymd.

*1. OP:s Tb exkluderas, eftersom den medräknas bland OP:s belägg..

Aven om man tar hänsyn till detta, föreligger en klar dialektal skillnad mellan områdena under period IV.

Här kan vara platsen att redogöra för nutida dialektförhållanden. Där inget annat anges följer jag Ahlbäck(*1). Jag finner en detaljerad redovisning föga meningsfull, eftersom jag är medveten om nutida motvilja mot att dra slutsatser om äldre förhållanden med utgångspunkt från nutida dialekter (*2).

A-området.

n-plur. i Uppland, Västmanland, Gästrikland, södra Hälsingland och i öst-svenska dialekter. Plur. på -a i norra Hälsingland, västra och norra Medelpad, Härjedalen, inre Jämtland, Angermanland, Västerbotten (*3) samt Runö (*4) och alternativt Gamla Karleby (*5). Plur. på -a i inre Medelpad.

ɪ-plur. i Vätö, Väddö, Nedan-Siljan, Västerdalarna, Pedersöre (*6), Sjundeå, Pargas, alternativt Finnby, Estland (*7) och Gammalsvenskby (*8). Apokoperad plur. i norra Jämtland (*9), Västerbotten, Norrbotten (*10), Österbotten (*11), Estland (*12). Speciellt komplicerade är förhållandena i Dalarna som Neuman (*13) detaljstuderat.

B-området (*14) med nutida Ø-plur. sträcker sig norrut till norra Västergötland, norra Östergötland och mellersta Bohuslän, samt omfattar Färö, alternativt södra Värmland (*15) och åtminstone Amål i Dalsland samt Ovan-Siljan.

- *1. Ahlbäck 1946 s. 79 f.
- *2. G. Holm ANF 73 s. 213 f., Svensson s. 92.
- *3. Enligt Kristensen s. 12 Ø-plur.
- *4. Vendell 1882 s. 39.
- *5. Hagfors s. 91.
- *6. Sen analogi i Pedersöre-Purmo enligt Vendell 1882 s. 179.
- *7. Danell s. 24
- *8. Karlgren s. 21.
- *9. Waltman s. 25, 86. Båda i språkprov.
- *10. Rutberg s. 132. Enligt Ahlbäck 1946 s. 81 f. har hela övre Norrland dika men han talar om sydgränsen för apokoperade former.
- *11. Vendell 1892 s. 179.
- *12. Ahlbäck 1946 s. 21.
- *13. Neuman Nysv. stud. 5 s. 209.
- *14. Bergman ANF 56 s. 127 f.
- *15. Geijer s. 53, 68.

C-OMRADET:

Alternativ n-plur. i norra Östergötland och norra Västergötland, Närke och Södermanland (*1).

Alternativ plur., på -a i norra Värmland.

Plur. på -ar på Gotland och alternativt i norra Bohuslän.

Alternativ ɪ-plur. i norra Östergötland, norra Bohuslän, norra Värmland, Närke och delar av Södermanland.

Apokoperad plur. på Uland, i sydöstra Småland och Värmland.

Av allt att döma är Ø-plur. på återtag (*2) - 1878 upptecknade Adolf Noreen enbart Ø-plur. (*3) i norra Värmland - och n-plur. på frammarsch - i slutet av 1800-talet upptecknade Djurklou (*4) enbart ɪ-plur. från Närke.

Dialektskillnad mellan västgötisk Ø-plur. och uppsvensk ɪ-plur. påpekar redan Hof (*5).

*1. Kristensen s. 12 anger Ø-plur. samt här och där äppler.

*2. Bergman ANF 56 s. 127.

*3. A. Noreen Sv Lm. 1:3 s. 203 men med olika vokal.

*4. Djurklou s. 3.

*5. Beckman ANF 11 s. 248 f.

- Lodräta strecken = apokope
 Vågräta strecken = -a
 Snedstrecken = plur. på r
 Lodräta heldraget = Ø-plur.
 Vågräta heldraget = n-plur.

Ingenting tyder på att områden, som i fsv. och i nutida dialekter har Ø-plur. däremellan har haft något annat.

Redan under fsv tid hade uppsvenska och östsvenska dialekter n-plur. och sannolikt spred denna sig, varvid eventuellt -en> -a/-ä. Att i detalj följa denna utveckling låter sig inte göra. Att Gavle Tb före 1602 har enbart vittne /14 ex./ och efter 1603 har enbart vittnen /10 ex./ tyder på att Gästrikland hade n-plur. i början av 1600-talet. Stiernhielms och Columbus' många n-plur. tyder på att Dala-berglagen haft n-plur. vid samma tid. Agneta Horn, Kiöping och Rudbeck d.ä. är födda i Västmanland praktiskt taget samtidigt. De bör språkligt sett haft synnerligen olika referensramar - aristokraten, den upptäcktsresande prästsonen och den lärde - men hos dem alla dominerar n-plur. tydligt, vilket kan tolkas som att n-plur. har nått Västmanland senast på 1630-talet.

Svårare är att ta ställning till ɪ-plur.:s betydelse inom C-området, bland annat för att detta är så disparat

Det finns skäl att titta närmare på vissa landskap.

NARKE OCH ANGRANSANDE DELAR AV VÄSTMANLAND.

	Ø-plur.	<u>ɪ</u> -plur.	<u>n</u> -plur.
Laurentius Andreae 1470-tal	14	4	-
Olaus Petri 1493	160	28(5)(1)	2
Laurentius Petri 1499	32	36	5
Swart c:a 1510	11	26(4)	-
Olai c:a 1523	3	24(4)	1
Wivallius 1605	7	2(1)	10
Christer Bonde 1621	-	8	2
Wallenius c:a 1690	-	-	4

Artalen avser födelsetid.

Andelen ɪ-plur. är så pass stor - 34% - att det finns skäl att anta att Narke-dialekten haft ɪ-plur., möjligen redan från Laurentius Andreaes tid; Djurklou känner från 1800-talet enbart ɪ-plur. och i dag är ɪ-plur. alternativ.

*1. Inom parentes anges hur många av ɪ-plur. som berör icke ɪ-benägna ord.

SÖDERMANLAND

	Ø-plur.	I-plur.	n-plur.
Brahe 1520	24	43(14)	-
Strängnäs Tb 1590-99	14	7(4)	4
Skogekar Bergbo 1609 el. 1619	5	-	2
Hallman 1701	-	-	20
Salvius 1706	-	-	9

Artalen avser födelsetid.

Brahes I-plur. är dubiösa på grund av hans danska anknytning, men att Strängnäs Tb har I-plur. inte enbart på I-benägna ord kan möjligen tolkas som att åtminstone inre Södermanland haft I-plur.; landskapet har det alternativt i dag.

NORRA VÄRMLAND

Från norra Värmland har jag endast Rudeen född 1661 med 9 Ø-plur. och 14 n-plur.

Området har i dag alternativt plur. på -a eller -I. I den mån materialet över huvud taget tillåter några slutsatser kan möjligen hans många Ø-plur. tillskrivas hans dialekt - i så fall tyder detta på att Ø-plur. området på 1600-talet gått längre norrut än det gör i dag - och hans n-plur. anpassning efter en ny skrivnorm; han hör till mina senare författare.

STOCKHOLM.

	Ø-plur.	I-plur.	n-plur.
Ludvigsson 1510	1	8(*8)	-
Ambetsbok 1546	-	3(*3)	-
Tänkebok 1589	18	9(*2)	-
Brenner 1659	-	-	13
Olof Gyllenborg 1676	-	1	17
Carl Gyllenborg 1679	-	2	22
Geisler 1683	-	-	7
Rudenschöld 1704	-	-	7
Nordenflycht 1718	1	-	21

Artalen avser födelsetid.

Om Stockholms medeltida språk vet man föga (*1), och uppgifterna om äldre nsv stockholmska är svårtolkade. Hesselman (*2) pekar på inflyttningen från framst norra Södertörn, sydvästra Uppland och svenska Finland, men också från de inre Mälarestäderna - Örebro, Arboga, Köping - eftersom Stockholm på 1500-talet var stapelstad för Västmanlands och Narkes bergslag. Han (*3) kan tänka sig att Närke- och Västmanlandspåverkad stockholmska varit bestämmande för språket i GVB. Varken han (*4) eller Rydqvist (*5) tillmäter inflyttade utlänningar någon större roll, men båda anser att skriftspråket och det bildade talspråket spelat större roll i huvudstaden än annorstädes. Tiällman (*6) karakteriserar sin tids- 1600-talets - stockholmska som inte "alldeles rent utan snarare en blandning af Åtskillige inländske Dialecter åller frammande flickord ... särdeles hos Köpmännerna och Handtvarkarena". Urban Hiarne (*7) ansåg att förändringar inom ordböjningen berodde på "de Stockholmske blandningar". Sannolikt avsåg han i första hand kasusförenklingen, men det är tänkbart att han också har tänkt på *I*-plur.; *I*-plur. i hans galanta Stratonice kan möjligen tillskrivas anpassning efter "de stockholmska bländningarna" (*8).

Om man antar att *I*-plur. har varit vanlig i Stockholm på 1500-talet - eventuellt på grund av inflyttning från Närke och Västmanland - skulle det förklara varför kanslispråket på 1530-talet plötsligt får så mycket mer *I*-plur. i samband med att stockholmska borgarsöner avlöser prästerna i kansliet (*9).

NORRA ÖSTERGÖTLAND

har en del intressanta belegg: Ragvaldi har guldsmykker och dyrner, belater och ärender, Messenius furstendömer, sinner, snörer och gullsmykker och Vadstena Tb spänner, blodviter och ambeter. Framförallt tillmäter jag dyrner betydelse, eftersom det är så pass dialektalt och sällsynt - Söderwall och Rydqvist (*10) förtecknar bara detta enda belegg. Det hör inte hemma i någon skrivnorm eller något genrespråk utan bör spegla Ragvaldis östgötska dialekt.

Det är tänkbart att det på 1500-talet existerat ett mellansvenskt bälte med *I*-plur. eller tendens till *I*-plur. Det bör i så fall ha omfattat åtminstone norra Östergötland, södra Södermanland, Närke och angränsande delar av Västmanland samt Stockholm. Bortsett från Stockholm finns i dag *I*-plur. i samtliga dessa områden - åtminstone alternativt.

*1. Henning 1960 s. 160, Wessén 1967 s. 40.

*2. Hesselman NF Stockholmska.

*3. Hesselman Uppland II s. 31 f.

*4. Hesselman NF Stockholmska.

*5. Rydqvist SSL II s. 290.

*6. Citerat efter Tiällmanstudier s. 178.

*7. Citerat efter Wessén Sv. spr. hist. I s. 185 f.

*8. Se s. 106.

*9. Se s. 72.

*10. Rydqvist SSL II s. 358.

Under 1600-talet har i så fall n-plur. dialektalt spritts till C-området. Under period V, d.v.s. efter 1650, uppvisar detta ingen l-plur. på icke l-benägna ord, men 57% l-plur. av l-benägna ord. Detta kan möjligen tolkas som ett övergångsskede, under vilket l-plur. bjuder mer motstånd mot den framträngande n-plur. i l-benägna ord än i icke l-benägna ord.

Mera tveksamt är om Ovan-Siljan, Vatö och Vaddö, Sjundeå, Pargas, alternativt Finnby, Estland och Gammalsvenskby, som har l-plur., skall betraktas som reliktområden; i så fall har l-plur. dialektalt varit spridd över ett väsentligt mycket större område än mitt material ger skäl att förmoda.

4. ORD.

Ingenting tyder på att benägenhet för n-plur. på något vis är beroende av vilket ord det gäller. Däremot betyder ordvalet enligt Platzackberäkningen mer för l-plur. än den geografiska proveniensens.

I. Enbart kläber (*1) får l-plur.

II. Dessutom förekommer krydder, stycker, arender, brader, tidender samt insigler, ingedömer, -spanner och dyrner.

III. Vad gäller orden stycke och arende består ungefär halften av plur.beläggen av l-plur. Beträffande klade och rike är andelen l-plur. ännu större. 25 olika ord uppvisar l-plur.

IV. En genre-skilnad uppstår i det att riker står för 81 % av plur.beläggen av detta ord i officiella skrivelser men bara för 6 % i övrig litteratur. Motsvarande siffror för dagsverker är 87 och 25. Genrerna är lika l-benägna beträffande arende, stycke och ambete. 32 olika ord uppvisar l-plur.

V. Benägenheten för l-plur. koncentreras till arende. Bara 13 olika ord uppvisar plur. på -l.

Där så har varit möjligt har jag anvant SAOB:s första- och sistagångsuppgifter. För övrigt har jag kompletterat med eget material.

Av ursprungligen hithörande ord har idag följande plur. på l: klader, tidender, brader/bräddor, kryddor, inalvor, åthavor.

*1. Såvida inte stykker (1410) skall medräknas.

Tabell över först- och sistagångsbelägg av I-plur.

kläder	I 1450	II 1523	III 1560	IV 1650	V 1750	1800	1850	1900
krydder								
arender								
stycker								
dyner								
spänner								
tidender								
bräder								
ingedömer								
insigler								
inalver								
-dömer								
ambeter								
riker								
dagsverker								
släkter								
löfter								
härader								
anleter								
fäster								
diker								
märker								
vittner								
möter								
fabeter								
beläter								
skifter								
smycker								
snörer								
hyender								
bälter								
samveter								
fisker								
förkläder								
harbarger								
byter								
tillfaller								
-böter								
appler								
blodviter								
staller								

1 anmärkningsvärt hög grad bevarar de ord som tidigare får I-plur. denna längst.

*1. Linder s. 74.

*2. Jfr Lindblad 1919 s. 240 f.

*3. Rydqvist SSL II s. 313: för icke länge sedan.

*4. Ovisst från när det är plur. av släkt resp. harad.

*5. Jag har ej belägg efter resp. period.

*6. Dahlgren.

För att om möjligt besvara frågan varifrån l-morfemet kommer skall jag titta närmare på de ord som tidigast och mest frekvent uppvisar l-plur.

kläde lånades in från frisiskan redan före vikingatiden (*1). Brøndum-Nielsen (*2) betecknar kleder som ett slags nytt lån - från mit - med betydelsen "tildannet (syet) Klaede, Klaededragt". Den utländska härstamningen märks ännu i dag på att kläder har akut accent (*3) medan kladen har grav accent, vilket är det normala för hithörande ursprungligen tvåstaviga ord. Att vi idag har både l-plur. och n-plur. på ordet beror på att det har skett en differentiering mellan kollektiv betydelse - sängkläder - och plur. - förkladen. Annu Bureus använder kläden i sammanhang där nutida språkkansla fordrar kläder.

bräde har samma utveckling som kläde. Det kommer sannolikt från lågtyskt bret, bred- (*4). Rydqvist (*5) säger: "Der pl.-er är en frammande utväxt, såsom i... de uti köpenskap brukade brader ... användes icke den för Svenskan egendomliga grava accenten". SAOB (*6) raknar med att akut accent kommer från lågtyskan men tillägger "(o. dan?)". Differentieringen mellan kollektiv betydelse och plur. har konserverat både l-plur. och n-plur. Annu Bureus använder braden, där nutida språkkansla fordrar bräder. Brada, som är en nybildning till l-plur., blir vanlig först under 1800-talets senare hälft (*7).

krydde är lånat från lågtyskt krut, krude (*8), nytyskt Kraut. -er +. Sing. på -a - sannolikt föranledd av l-plur. - uppträder enligt Rydqvist (*9) först på 1700-talet, men i mitt material finns den redan hos Columbus. (En svensk orde-skötsel s. 7) och plur. på -or moter hos fru Brenner (Hanselli XVII s. 64).

Att dessa tre ord fått sin l-plur. från lågtyskan - eventuellt via danskan - synes uppenbart. Det är möjligt att också stycker hör till denna grupp hanseatiska låneord (*10). Enligt A. Noreen (*11) är de utgångspunkten för l-plur. stycke är diminutiv till stock (*12).

- *1. Hellqvist Etymologisk ordbok.
- *2. Brøndum-Nielsen III s. 62 f.
- *3. Rydqvist SSL II s. 140 not. Wessén 1967 s. 17.
- *4. Hellqvist Etymologisk ordbok krydda.
- *5. Rydqvist SSL II s. 4 D not.
- *6. SAOB bräde.
- *7. Hellqvist Etymologisk ordbok bräde.
- *8. Hellqvist Etymologisk ordbok krydda.
- *9. Rydqvist SSL II s. 128.
- *10. Wessén 1967 s. 6.
- *11. Noreen Altschwed. Gram. Paragraf 396.
- *12. Wessén Sv. spr. hist. II s. 39.

Tyskans motsvarighet Stück har plur. på -e, mindre vanligt på -en och efter rakneord 0-plur. (*1). I det lågtyska originalet till Namnlös och Valentin förekommer bara stucken, vilket har föranlett en svensk n-plur. (*2), men "seit dem. 15. jh. treten, zuerst in md. quellen ... analogische pluralformen auf -er auf: stucker ... stucker ... im 18. jh. verlieren sich diese formen in der schriftsprache, während sie in vielen mundarten erhalten sind" (*3). Tysk påverkan är alltså möjlig men eventuellt föreligger danskt inflytande. Det äldsta belägg på støcker som Skautrup (*4) redovisar är från 1503, men Söderwall har stykker-belägg från 1494 och i mitt material möter stykker i Skara biskopskrönika skriven av Brynolf Gerlaksson, född 1505. Utvecklingen mot l-plur. åtminstone i detta ord synes alltså vara ungefär samtidig i Sverige och Danmark, fast Söderwall (*5) uppger att l-plur. använts tidigare i Danmark.

Sin specialbetydelse 'kanon' har stykke från tyskan (*6). Av intresse är att det äldsta belägget på denna användning i SAOB:s arkiv - från 1534 - har l-plur. I mitt material är l-plur. ibland mera frekvent då stykke betyder 'kanon' än annars. Detta gäller framst Dahlbergh (*7).

ingedömer 'inventarier' betecknas av Höfler (*8) som en kanslispråklig germanism. l-plur. har orsakat att ordet alternativt kan vara mask., vilket förvånar honom, eftersom -döme alltid är neutrum i svenskan.

furstendömer synes vara "kalkerat" på Fürstentum, -er +.

marker motsvaras i tyskt talspråk och dialekt av Marker (*9).

slakter är ett tyskt lånord (*10) och Geschlecht har l-plur. sedan 1500-talet (*11).

Rydvqvist (*12) och andra ser över huvudtaget l-plur. som resultat av utländskt inflytande - i vissa fall direkt från Tyskland, i andra via Danmark - och betecknar den som "språkvidrig" och oförenlig med svensk språkkynne.

*1. Hoppe Tysk-svensk ordbok.

*2. Se s. oo.

*3. Grimm X sp. 197. Jfr Duden s. 189.

*4. Skautrup II s. 52.

*5. Söderwall Hufvudepokerna s. 85.

*6. Hellqvist Etymologisk ordbok.

*7. Se s. 116.

*8. Höfler ANF 48 s. 22.

*9. Die deutsche Sprache I s. 268.

*10. Hellqvist Etymologisk ordbok.

*11. Grimm IV sp. 3904.

*12. Rydvqvist SSL II s. 308, 313 f., Vendell 1905 s. 47.

Häremot opponerar Linder (*1), eftersom ett av de första ord som har l-plur. - härader, enligt Söderwall 1510 - saknar motsvarighet i tyskan och "den ojämförligen största mängden af våra neutrala lånord med -er (r) i plur. icke hafva denna ändelse i tyskan.

Tabell som anger danska (*2) motsvarigheter till hithörande ord.

<u>beläte</u>	fda. belæte, billede, -r
<u>blodvite</u>	blodvide
<u>bräde</u>	bräd(d)e, -r, i best. sing. -n
<u>bälte</u>	baelte, -r
<u>dagsverke</u>	dagsvaerk(e), -
<u>dike</u>	dige, -r
<u>-döme</u>	-döme, -r
<u>faste</u>	faeste, -r
<u>hyende</u>	hynde, -r, i best. sing. -t eller -n
<u>harbärge</u>	herberg(e), -r
<u>inälve</u>	invold, -e, dialektalt best. sing. -en och plur. -er.
<u>insigle</u>	insigle
<u>kläde</u>	klaeder
<u>löfte</u>	løfte, -r
<u>märke</u>	maerke, -r
<u>möte</u>	møde, -r
<u>rike</u>	rige, -r
<u>samvete</u>	samvid
<u>sinne</u>	sind, -
<u>släkte</u>	slægt, -er
<u>smykke</u>	stykke, -r, undantagsvis -n. Hos Kingo Ø-plur.
<u>snöre</u>	snöre, -r, best. sing. -en, dialektalt -et och Ø-plur.
<u>spänne</u>	spænde, -r, best. sing. -en i Cykelspænde
<u>stycke</u>	stykke, -r
<u>säte</u>	saede, -r
<u>tillfälle</u>	tilfaelde,
<u>tidende</u>	tidende, -r best. sing. -en. Dialektalt Ø-plur.
<u>vittne</u>	vedne, -r
<u>ämbete</u>	aembede, -r, best. sing. -en
<u>ärende</u>	aerinde, -r. Dialektalt Ø-plur.
<u>äpple</u>	aeble, -r

*1. Linder s. 95 f.

*2. Uppgifterna är hämtade från Ordbog over det danske Sprog. Genus anges bara då det inte är neutr.

Tabellen visar god överensstämmelse. Om ī-plur. i flertalet av hithörande ord huvudsakligen beror på utländskt inflytande bör detta därför närmast ha kommit från Danmark, vilket stämmer med många författares uppfattning (*1). Skrivningar som īiger antyder att den har introducerats i kansliet genom danska skrivare under unionstiden. För att danskan har betytt mer än tyskan talar också det faktum att ī-plur. är så föga utbredd i nutida tyska (*2) medan den är praktiskt taget genomförd i danskan.

Ingenting tyder på att 1500-talets människor uppfattade ī-plur. som en danism, vilket inte i och för sig hindrar att den kan ha varit det (*3). GVB som verkar vara resultat av "ett teoretiskt resonemang om språkriktighet och funktionsduglighet" (*4) och konsekvent rensar ut ortografiska danismer har 41 % ī-plur. och Bureus, som är motståndare till danismer, (*5) använder själv stvycker.

1600-talets författare däremot förknippar ibland (*6) ī-plur. med något utländskt.

Söderwall (*7) menar dock att grammatiska förändringar "äro, om dock understödda af främmande inverkan, dock i allmanhet grundade i språkets egen natur", och Linder (*8) anser att ī-plur. naturenligt skulle ha uppstått i svenskan även om vare sig tyska eller danska hade varit föredöme, vilket Lindblad (*9) betvivlar. Drivkraften skulle i så fall vara den naturliggående analogin med mask. och fem., vilka i plur. slutar på -ī, särskilt då genusosakerhet föreligger eller hithörande ord har en sidoform med annat genus.

Cederschiöld (*10) pekar på en serie ordpar av karaktären ansikt fem. - ansikte neutr., hakt fem. - hakte neutr., slakt fem. - slakte neutr., rykt fem. - rykte neutr., lyft fem. - lyfte neutr. Enligt hans uppfattning ansluter sig tyska lånord mellan 1350 och 1450 till fem. på -ti, -iba. Därefter utvecklas de neutr. ia-stammarna kraftigt och erövrar ord från bl.a. fem -in-stammar. Ofta är det fråga om dubbla inlåningar, varvid t.ex. slakte skulle vara c:a hundra år yngre än slakt.

- *1. Söderwall, Hufvudepokerna s. 52, Wessén Sv. spr. hist. I s. 199, Rydqvist SSL II s. 313.
- *2. Jfr Duden s. 189 f., Jung s. 284, Schulz-Griesbach s. 110.
- *3. Jfr Loman s. 30: "Främmande inflytande kan ha stimulerat utvecklingen hos ett inhemskt suffix/galler -else EK/ på ett sätt som varit mer eller mindre omärkligt för de talande själva".
- *4. Sjögren s. 146.
- *5. Svensson s. 100.
- *6. Se s. 146.
- *7. Söderwall Hufvudepokerna s. 52, liknande Wessén Sv. spr. hist. I s. 201.
- *8. Linder s. 95 f.
- *9. Lindblad 1919 s. 219.
- *10. Cederschiöld 1913 s. 63, 68 f.

Ett studium av Söderwall visar på flera liknande ordpar: fast fem. - faste neutr., snor ev. fem. - snöre neutr., gulspang fem. - gulspanne neutr., inalvar fem.plur., inalvir fem.plur. och mask. plur.? - inalve neutr. plur.

Alternativt genus har hos Söderwall: altare mask. och neutr., athave fem. och neutr., insighle "n. och f. el. m?", spille fem. och neutr.

Dahlgren har böte neutr., vars i-plur. kan sammanfalla med plur. av bot. Genusosäkerhet har varit särskilt besvarande beträffande tidende, en avledning till fsv tidher 'som hander el. timar' (*1). Vid grundexcerperingen utgick jag nämligen självklart från att ordet var utrum, vilket det är i danskan. Senare upptäckte jag att det är neutr hos Dahlgren, Rydqvist (*2) och Hellqvist (*3).

Söderwall anger med tvekan fem. och i Supplementet mask. med anledning av en ond tinde i Stockholms Tb 1493. En genomgång av SAOB:s arkivmaterial gav mig inget sing.-belagg, som antydde neutr. men åtskilliga, som visade på utrum t. ex. en hugnesam tiende hos Bark (Bref 1:31) och en hård tidhende i Tobiae comedia (C 1 b). Vanligen står ordet i plur. - med i- och det går inte att avgöra dess genus. SAOL 1973 anger det som tidender plur. utan genusangivelse.

Johannisson (*4) finner skal att förknippa arende med tidende; ofta används båda orden i likartade sammanhang. Han raknar med att arende, vars utsprung är omstritt (*5) har knutit an till mask. nd-stammar. Dessa är visserligen frekventa - bonde, frande, fiende - men gruppen är så pass liten att det efter mitt förmenande finns större skal att hänföra i-benägenheten hos arende till anknytning till det frekventa tidende. Det är möjligt att också hyende kan ha påverkats av i-benägenheten hos tidende, vars i-benägenhet kan orsakas av genusosäkerhet.

Många fler exempel skulle kunna ges på genusövergångar, genusosäkerhet och sidoformer med annat genus, men det må racka med detta för att belysa att i-plur. tvivelsutan också hade inhemska förutsättningar.

I enstaka fall kan naturligtvis fonologiska faktorer som assimilations- och dissimilationsfenomen ha bidragit till uppkomsten av ett visst plur.-alternativ, men ingenting tyder på att de har varit så vasentliga och samverkande att de förklarar i-novationens uppkomst eller att i-plur. blev den i skriftspråket vedertagna. Enligt neolingvisterna har ju varje ord sin egen historia (*6), men att i detalj följa mer än 200 ords historia ligger utanför mina möjligheter. Så fort gruppen av ord som av ett eller annat skal fick i-plur. blev tillräckligt stor attraherade den givetvis andra neutra på obet. -e.

*1. Hellqvist Etymologisk ordbok.

*2. Rydqvist SSL II s. 130.

*3. Hellqvist Etymologisk ordbok.

*4. Johannisson MASO 4 s. 38 f.

*5. Hellqvist Etymologisk ordbok

*6. Malmberg s. 95.

Det finns därför inte skäl att beträffande varje ord som uppvisat ɹ-plur. söka efter utländska förebilder eller sidoformer med annat genus; bl. a. dagsverker, härader, dyrner saknar sålunda både utländska motsvarigheter med ɹ-plur. och sidoformer med annat genus.

Frågan om ɹ-plur. i första hand är en utifrån kommande företeelse eller en inhemsk analogi är av betydelse för frågan om ɹ-plur. i första hand är ett genretecken eller en dialektal egenhet, till vilken jag återkommer i nästa avsnitt. Jag utgår nämligen från hypotesen att en inhemsk analogi hade större förutsättningar att spridas dialektalt än ett genretecken, som hörde hemma i kanslispråket.

Med utgångspunkt från ordstudierna är det tyvärr ogörligt att avgöra vad som har betytt mest - utländskt inflytande eller inhemsk analogi - allra helst som båda faktorerna ofta samverkar; slakter kan sålunda ha sin ɹ-plur. både från tyskans Geschlecht, danskans slægt och svenskans släkt.

II. DE TRE PLURALALTERNATIVEN.

1. Plur. = sing.

Ända sedan apokopen i urnordisk tid orsakade sammanfall mellan neutr. sing. och plur. har den stora massan neutra plur. = sing., och detta är så fast rotat i språkmedvetandet att det ursprungligen mask. öre fick neutralt genus, då det förekom oböjt efter rakneord (*1).

Fortfarande har hela södra Sverige upp till norra Öster- och Västergötland plur. = sing. även på neutra som slutar på obet. -e och detsamma gäller nynorskan. (*2).

Förknippningen mellan utsprungliga neutr. ia-stammar och övriga ursprungliga neutrala astammar blir än starkare, då de förra förlorar sitt slutljudande -e av rim- eller meterskäl (*3) eller stympas genom apokope, vilket sker på Öland, i Värmland med angränsande delar av Dalarna, norra Jämtland, Västerbotten, Norrbotten samt i östsvenska dialekter (*4).

Apokopen är av intresse inte enbart därför att den förvandlar hithörande ord till neutra på kons. utan därför att den möjligen kan ge viss information om plur.novationernas ålder. Enligt Beckman (*5) börjar den för svensk del omkring 1400, men det är svårt att avgöra hur lång tid som förlöper innan den når ytterområdena. Kommer den först till ett område, bör den förhindra plur.novation, eftersom hithörande ord då har blivit till neutra på kons. Resultatet blir sing. dik och plur. dik, vilken kombination föreligger i Norrbotten och på Öland. När någon pluralnovation först till ett område bör sing. påverkas av apokope men inte plur. Resultatet bör bli sing. dik, plur. diken, diker eller dika. Denna kombination förekommer i Jämtland och Finland (*6) och delvis i Västerbotten och Värmland. Detta motsäger delvis Ahlbacks (*7) påstående att nordgänsen för diken, dika sammanfaller med sydgränsen för apokope i hithörande ords sing.

I Värmland har sing. dik som plur. antingen dik eller diker, vilket borde antyda att apokopen och plur.novationerna nått dit samtidigt.

Isidor Flodström (*8) anser 1887 att det inte är en brist i språket att plur. = sing. Hade det varit det skulle vi nämligen "icke i kanske tusen år hava tålmodigt fördragit den utan att jöra något för dess avjälpande". Det är emellertid möjligt att apokope, inte minst i substantivets bestämningar, och i-bortfall på de områden där de verkat har skapat en brist som inte förelåg tidigare. Till detta återkommer jag i följande kapitel.

Plur. = sing. är den ursprungliga skrivnormen, som skapades i Vadstena (*9). Den var så stark att den påverkade Jöns Budde borta i Finland därhan, att han släppte fram den för honom naturliga n-pluralen först i sina senare skrifter (*10).

*1. Holmberg-Janzen s. 147 f.

*2. Lundeby s. 105.

*3. Stähle 1975 s. 178 f.

*4. Geijer s. 53 f., Neuman Nysv. stud. 5 s. 209, Rutberg s.132, Ahlback 1946 s. 21, Hultman 1894 s. 143.

*5. Beckman 1893 s. 22 f.

*6. Ahlback 1946 s. 21, Hagfors s. 91.

*7. Ahlback 1946 s. 82.

*8. Citerat efter Linder s. 59.

*9. Wessén De nord. spr. s. 103.

*10. Se s. 00.

GVB anses anknyta till äldre medeltida skrivnorm i sin stravan efter högtidlighet (*1), men accepterar ändå I-novationen till c:a 30%. GVB bör alltså inte därvidlag ha uppfattats som konservativ av sin samtid, vars präster fortfarande följde Vadstenanormen. Men i och med att plur.böjningen i biblarna inte ändras förrän 1780 (*2), bör biblarna ha framstått som konservativa beträffande hithörande plur. under 1600-talet, då det avgjordes vilket av de tre alternativen, som skulle bli skrivnorm. Eftersom biblarnas språkliga betydelse i äldre tider knappast kan överskattas (*3), är det förvånande, att inte det konservativa plur. = sing. bevarades i skriftspråket.

För att undersöka om I-plur. i första hand är en genretecken - eventuellt beroende på utländsk påverkan - eller ett inhemskt dialektdrag orsakat av analogi med ord av annan genus, har jag undersökt vilka av de hithörande ord som SAOB fritecknar som uppvisar I-plur.

2. Plural på I.

Tidigare har visats att I-plur. kan härstamma från utländskt inflytande - lågtyska, danska - och från inhemsk analogi (*4). Jag skall här närmare granska vad som talar för det ena och det andra alternativet.

Att I-plur. i like i C 1 R 1540-1541 så ofta förknippas med att ordet stavas med g antyder danskt inflytande. Detta borde i så fall komma från Sture-tidens danska skrivare i kansliet (*5), men i dokument från den tiden är n-plur. n-plur. lika vanlig som I-plur.

På 1600-talet förknippas - t.ex. hos Hiarne - I-plur. ibland med något utländskt, galant, och den som 1853 skrev en insändare i Vinterbladet (*6) mot I-plur. - främst i neutra på konsonant - uppfattade dem som klart osvenska, men ingenting tyder på att 1500-talets människor uppfattade I-plur. som en danism, även om den möjligen var det. NT 1526, som med "en. för sin tid förbluffande systematisk noggrannhet" (*7) rensade ut ortografiska danismer, lancerade I-plur. och Bureus och Axel Oxenstierna, vilka enligt Svensson (*8) motverkade danismer, använder själva I-plur.

*1. Wessén Sv. spr. hist. I s. 185.

*2. Thors Nysv. stud. 53 s. 19.

*3. Svensson s. 27. Mönster för religiös litteratur.

*4. Se s. 139 f.

*5. Svensson s. 4 f.

*6. Linder s. 12 f.

*7. Svensson s. 5.

*8. A.a. s. 97, 100.

Ofrånkornligt är att I-plur. från och med 1530-talet är nästan dubbelt så frekvent som i övrig litteratur. För att undersöka om I-plur. emanerar från detta och alltså i första hand är ett genretecken har jag undersökt vilka hithörande ord, förtecknade i SAOB, som över huvud taget har I-plur. Om I-plur. är ett genretecken bör de ord som hör hemma i kanslispråket ha I-plur., medan vardagliga, dialektala ord som knappast förekommer i kanslispråk bör sakna I-plur.

Jag noterar samtidigt SAOB:s första- och sistagångsbelagg.

altärer 1710	kyffer Gullb. Domb.
ansikter 1614-1824	kynner 1593-1621
arbeter 1587	kariler 1742
beläter 1541-1758	lynner 1706
boställer 1727	lyter 1623-1638
bryner 1747	later 1635
byter 1558-1723	löfter 1526-1633
balter 1541-1640	minner 1592-1618
dagsverker 1526-1779	marker o. 1530-1626
diker 1537-1675	möter 1544-1680
-dömer 1520-t.-1784	omdömer 1706
fisker 1540-1558	pörter 1624-1732
fäbeter 1540-1679	riker 1528-1753
fastar 1534-1815	rykter 1644 (*1)
förkläder 1562-1597	räcker 1876 (*1)
gemöter 1612-1638	röser 1634 (*1)
-gifter (tve-) 1589	röster 1664 (*1)
giller 1609-1620	samkvamer 1525-1676 (*1)
gärder 1560-t.	samveter 1540-1756
helveter 1787-1830	sikter 1773
hybbler 1703-1839	sinner 1550-1755
hynder 1546-1882	smycker 1544-1674
härader 1520 -t.	sneder 1741
härbarger 1557-1727	snärer 1702 (*2)
insigler 1510-1823	snörer 1541-1674 (*3)

Många av orden är så vardagliga och dialektala att de knappast bör förekomma i kanslispråket.

- *1. Kan vara plur. till kortform utan -e. Detta torde vara fallet också beträffande ansikte, altare etc., men i dessa fall anges detta inte explicit.
- *2. Kan vara plur. till fem. snära.
- *3. Kan vara plur. till fem. snöra.

Knappt lika många hithörande ord saknar I-belägg:

arvode	äfterdöme	hange	lage	pycke
avskräde	eftermäle	hölje	löje	pyre
avträde	flöte	ide	mete	rede
bakstycke	fnöske	inrede	nylle	remstycke
bete	före	klange	naste	ranne
bindsle	gärde	knyte	nöje	samhälle
bleke	göte	knappe	okvade	silke
blänke	hundare	kväde	omkväde	
bransle	hygge	kylse	omskifte	
brätte	hulle	leve	plyte	
bröste	hakte	linne	psyke	
bygge				
bylte				
böte				

Många av dessa ord är så vardagliga och dialektala att de endast sällan kommer till uttryck i skift. Att de saknar I-plur. i SAOB är alltså inget bevis för att de icke under någon period i något område haft I-plur. i talat språk. (*1).

Denna undersökning stöder knappast teorin att I-plur. i första hand hör hemma i kanslispråket eftersom i stort sett alla sorters ord synes ha kunnat ha I-plur.

Det som framst talar för att I-plur. har varit en dialektal egenhet är dess geografiska utbredning i ä. nsv. och nutid. Framst under period IV har C-området väsentligt mer I-plur. än A- och B-området. Det har hela 48% trots att skrivtraditionen bör ha gynnat Ø-plur.

I dag förekommer I-plur. i ytterområden som Ovan-Siljan och Gammalsvenskby, i gransområden som norra Östergötland och södra Södermanland, i språköar som Vätö och Vaddö, Pargas och Finnby samt i Närke fram till och med 1800-talet. Antingen är dessa områden reliktområden efter en större, sammanhängande utbredning av I-plur. eller också har I-plur. uppstått spontant på olika ställen oberoende av varandra liksom eventuellt utvecklingen -in > a (*2) och I-bortfall i områden med bevarat -I (*3).

*1. Jfr Malmberg 1977 s. 50.

*2. Modéer 1957 s. 7.

*3. Tjäder s. 33.

Det kan tankas att i-plur. - liksom böjningsförenklingen (*1) - på 1500-talet spritts från Stockholm - huvudstader är ofta språkligt normgivande (*2) - dit den möjligen kommit genom inflyttning från bl. a. Narke. I så fall är det sannolikt fråga om inhemsk analogi.

Hultman (*3) räknar med att de estlands-svenska dialekternas i-plur. beror på analogi med i-stammarna. Vasterdalarnas och Neder-Siljans i-plur. anses härstamma från o-stammarna (*4) och Lindroth (*5) förklarar norra Bohuslans plur. på -ai med anknytning till mask. och menar att detsamma är fallet med i-plur. i Narke och Medelpad samt på Gotland.

Av intresse är att i södra Södermanland, Narke, norra Östergötland (*6) Roslagen (*7) och Stockholm ändelse-a har försvagats och att finlandsvenska dialekter samt Dalarna har vokalbals. Försvagningen av ändelsevokal bör nämligen i Sverige liksom i Danmark underlätta analogi mellan hithörande ord och mask. och fem., vilkas plur. kommer att ändras på -ei.

Antingen det är fråga om kontinuerlig dialektal spridning eller om spontana lokala analogibildningar talar den geografiska fördelningen emot att i-plur. i första hand var ett genretecken och huvudsakligen berodde på utländskt inflytande.

Tablå över förekomst och frånvaro av i-plur. hos nsv författare.

rb = i-plur. hos i-benägna ord. övr = i-plur. i övriga ord.

Födelse- decennium	A-område	B-område	C-område
1520			Olai rb övr Brahe rb övr
1530		Gothus Suderc. rb	
1540			
1550	Forsius	rb övr	

*1. Wessén Sv. spr. hist. I s. 183.

*2. Malmberg 1970 s. 79.

*3. Hultman 1894 s. 270 f.

*4. Ahlbäck 1946 s. 81.

*5. Lindroth 1920 s. 38 f.

*6. Bandle kartor 16.

*7. Kruuse s. 350.

Födelse- decennium	A-område	B-område	C-område
1560	Bureus rb		
1570		Messenius rb övr	
1580	Oxenstierna rb	Bonde Carl rb övr	
1590	Stiernhielm rb övr		
1600		Gyllenmars rb övr Dalius rb övr	Wivallius rb övr
1610		Brasck rb	Skogekär Bergbo
1620	Kiöping Horn A.	Ekeblad rb	Gyllenius rb övr Bonde Chr. rb Dahlbergh rb
1630	Rosenfeldt Rudbeck d.ä. rb	Lindschöld rb	Lucidor rb
1640	Hiarne rb övr Wennaesius rb Columbus rb övr Wollimhaus rb övr	Spegel rb	
1650	Svedberg rb	Brask P. Törnevall	Brenner
1660	Rudbeck d.y. rb Barck övr	Dahlstierna övr	Rudeen
1670		Rydelius rb Runius	Gyllenborg O. rb Gyllenborg C. rb
1680			Geisler
1690	Kolmodin rb Frese	Risell rb	Wallenius
1700		Linné Dalin rb	Salvius Hallman Rudenschöld
	Fabricius		
1710			Nordenflycht
1720			
1730	Creutz	Gyllenborg	

r-plur. kulminerar i mitt material c:a 1560-1580 och har c:a 1620-1650 reducerats till ungefär hälften, vilket torde bero på den framträngande n-novationen.

I utvidgad best. plur. dröjde r kvar längre än i obest. plur. Hof och Sahlstedt tar avstånd från sinner resp. riker, men godtar sinnerna resp. rikerna (*1). Columbus har obest. sinnen, men best. sinnerne (*2) sannolikt uttalat -ene (*3).

Enligt SAOB förekommer r i samband med stycke från och med 1700-talet endast i best.form.

r-tendensen i hithörande ord var så stark att den smittade av sig på neutra på kons. (*4). Bl. a. Karl XII skrev brefver (*5). Rydqvist (*6) opponerar mot bergslager, behover, förräder, laner, mynter och besluter, vilka ha förekommit kort före hans tid. A. Noreen (*7) däremot ser det som en olycka att tendensen till att göra skillnad mellan sing. och plur. hos neutra på kons. inte fortsatte. An i dag säger vi lander och stander med akut accent och har r-plur. på ord, som slutar på bet. vokal som patier samt i "köpmans-språket" som priser, viner, garner och i vetenskapsord som salter. Att r-plur. fortfarande är produktiv visar en genomgång av de första sidorna i SAOL 1973. Där möter antidoter, allegater (altern.), allergener, appellativer (*8).

r-plur. var under 1500- och 1600-talen vanliga i skrift- och an vanligare i tal (*9). Nutida svenskt skriftspråk anses ha utvecklats på grundval av religiöst språk och kanslispråk (*10) och bådadera har relativt mycket r-plur. Reformationsbiblarna har ungefär en tredjedel r-plur. och kanslispråket annu mer.

Vad var det då som hindrade att r-plur. blev skrivnorm i hithörande ord i Sverige liksom i Danmark och i norskt bokmål (*11)?

*1. Linder s. 9.

*2. Ordeskötsel s. 43, 44, 83, 96.

*3. Modéer 1957 s. 35.

*4. Lindblad 1919 s. 218 f.

*5. Linder s. 12 f.

*6. Rydqvist SSL II s. 313 f.

*7. A. Noreen 1912 s. 151 f.

*8. Nordberg s. 180 påpekar att neutrala fackord och frammande ord ofta alternativt har r-plur. eller ø-plur.

*9. Cederschiöld 1924 s. 204.

*10. T. ex. Holmberg-Janzen s. 167.

*11. Lundeby s. 82.

Knappast motvilja mot danismer, vilket tidigare visats (*1). Knappast heller ɪ-bortfallet, som i ä. fsv. tid bredde ut sig från ett sydligt område - Småland och Östergötland - och mot slutet av 1400-talet möjligen var det normala i ord av typ hæstar även längre norrut (*2). I fem. på ursprungligt -ɪ segrade nämligen den ɪ-försedda formen (*3) - och det bör vara fem. som står närmast neutr. plur. på ɪ - genom grammatisk reglering återinfördes -ɪ i ord av typ hæstar (*4) och dessutom konserverade skriftspråket -ɪ, även då talspråket saknade -ɪ (*5)

Den mest näraliggande förklaringen till ɪ-plur.:s tillbakagång bör vara ɪ-plur.:s frammarsch i hithörande ord men inte i neutra på kons., som har kvar ɪ-plur. mycket längre.

*1. Se s. 00.

*2. Tjäder s. 40, 63.

*3. A.a. s. 101, Jansson ANF 52 s. 392.

*4. Tjäder s. 47.

*5. Pamp s. 104.

3. OBEST. PLUR. = BEST. PLUR.

I stort sett råder samstämmighet om när *n*-plur. uppstår - efter 1400 enligt Adolf Noreen (1), omkring 1450 utanför "Finland (og Uppland?)" enligt Kristensen (2), möjligen redan 1377 enligt Ahlback (3). Sakert är att uppländska runinskrifter har enbart *Ø*-plur. (4), men så finns det heller knappast något sakert exempel på suffigerad artikel i dem (5).

Själv vill jag göra en viss boskillnad mellan obest. plur. och "övergångsformer", som jag uppfattar som ett förstadium till *n*-plur.

Den äldsta *n*-formen i mitt material torde harröra från originalet till Upplandslagen 1295: fallir nibar daxwarkin flere an þry. Det föreligger handskriftsdiskrepans, vilken innebär att senare avskrivare reagerat mot *n*-formen. Antingen har de uppfattat den som en dialektal plur.form, som varken överensstämde med skrivnormen - i den mån det existerade en sådan - eller med deras egen dialekt. Eller också har de reagerat mot best. form i en viss ställning. Av vikt är att "den syntaktiska användningen av best. och obest. form i många fall var obestämd och vacklande. En form kan ha varit avsedd som bestämd av den talande och blir uppfattad som obestämd" (6). I så fall föreligger "övergångsform".

I lagarna förekommer "övergångsform" huvudsakligen i samband med vittnen och i period 1:s religiösa litteratur i samband med kläben. Dessa ord är frekventa i resp. genre och har dessutom en benägenhet att vara implicit bekanta: 'de vittnen, som vid en rattegång gick i god för den anklagade, och 'de gång- eller sängkläder, som tillhörde en viss person'.

Av ovissa plur. på *-n* under period 1, förekommer de flesta efter dem. pron. (13 ex.) och all (7 ex.), varvid både best. och obest. form är väl tänkbar (*7).

n-skrivningar, som mest naturligt uppfattas som obest. plur., förekommer från slutet av 1300-talet: cod. C av StadsL har 9 fall av vittnen i stadganden som an eig ara vittnen til. I StadsL. D synes sambandet med best. form i det att denna hs utelämnar förställt gen.attr. iweggia manna - när vittne får *n*-plur.

Eftersom det finns skäl att anta att *n*-plur. - liksom enklitisk artikel (*8) - uppstått i talat språk, bör den vara äldre än de äldsta skriftliga beläggen.

*1. A. Noreen Altschw. Gram. paragraf 396, 1.

*2. Kristensen s. 13.

*3. Ahlback 1946 s. 83.

*4. Enl. uppgift från B. Ejder.

*5. Larm 1936 s. 7.

*6. Wessen Sv. spr. hist. I s. 198 not 28, jfr Kock Sv. Lm XV s. 43.

*7. Larm 1936 s. 78.

*8. A.a. s. 173.

Ända sedan Rydqvists (*1) dagar har alla forskare varit överens om att n-morfemet som plur.tecken kommer från n-morfem som tecken på best. form.

Om orsaken till övergången råder det emellertid delade meningar.

Kock (*2) anser att övergången skett i ställningar där språkbruket tillåter både best. och obest. form - t.ex. efter dem. pron. - men att det krävdes kraftigt understöd av andra faktorer, eftersom inte också formen rik fick funktion av både best. och obest. plur. Som den viktigaste medverkande faktorn anger han analogi med svaga neutra som öga, öra samt med neutra, vilka i sing. slutar på n som aldin, nystan, syskon.

Mot det senare invänder Ahlbäck (*3) - säkerligen med rätta - att den attraherande gruppen är för liten.

Ingen av lagarna har mer än sammanlagt 7 belegg av ögon, öron och aldin och Söderwall har betydligt färre belegg på systkin än på systkine. Gruppen är så liten att den i stället för attrahera andra ord själv blivit attraherad i vissa dialekter. Sålunda heter det öger i Närke och Södermanland (*4) och hos Gyllenius - från Varmland - förekommer lingor (*5).

Också Wessén (*6) räknar med analogi: "Också dessa ord /neutra, som slutar på obest. vokal. EK/ antager på 1600-t. i pl. best. form ändelsen -na. Man får alltså till en början dubbla former: stycken och styckena. Vid sidan om den nya formen styckena, rikena, sinnena lever den gamla formen stycken, riken, sinnen kvar, men då -na alltmör uppfattas som tecken för beständ form, blir formen på -n i motsats därtill brukad i sådana fall, när beständ betydelse ej särskilt framträder, d.v.s. såsom vanlig pluralform. -n kommer följaktligen hos dessa ord efter hand att bli rent pluraltecken. De äldsta ex. är från omkr. 1450".

Wessén har säkerligen rätt i att det är utvidgad best. form, som gör att n-formen inte längre betecknar både obest. och best. form utan enbart obest. Men tidsfaktorn gör det föga sannolikt att utvidgad best. plur. orsakar att n-formen kommer att beteckna både best. och obest. plur. I mitt material möter utvidgad best. form först på 1500-talet: kynnerna (*7), styckenen (*8), innedömen (*9), rikena (*10) och den är mycket sällsynt fram till 1600-talet.

*1. Rydqvist SSL II s. 240, A.Noreen Altschw. Gram paragraf 396, Lindblad 1919 s. 217, Kristensen s. 9 f., Ahlbäck 1946 s. 79 f.

*2. Kock Sv. Im XV s. 43 f., Lindblad 1919 s.217 accepterar detta.

*3. Ahlbäck 1946 s. 271 f.

*4. Ericsson s. 151 f., Beckman 1893 s. 18.

*5. Gyllenius s. 116.

*6. Wessén Sv. spr. hist. I s. 198.

*7. Historia Trojana s. 182.

*8. LB s. 301.

*9. Stockholms Tb 1524 s. 143.

*10. LP:s Svensk krönika s. 126.

Andra forskare söker orsaken i syntaktiska faktorer. Kristensen (*1) talar om den i östsvenska och uppsvenska mål vanliga "tilböjeligheden til at lade bestemte former fortraenge ubestemte" och hänvisar till att skonar i östsvenska dialekter betyder både 'skor' och 'skorna'. Han räknar inte bara med ett formellt sammanfall utan också med ett "semasiologiskt sammanfall". Mot det senare invänder Ahlback (*2) - säkerligen med rätta - att uppkomsten av utvidgad best. plur. i så fall skulle "bero på en återgång till det äldre syntaktiska skicket i fråga om användningen av obest. och best. form i pl. - en alltför vågad hypotes".

Sammanfall i form behöver på intet vis innebära sammanfall i funktion; neutrala a-stammar har alltid haft både sing.- och plur.funktion trots att formerna är identiska.

Ofrånkomligt är att uppsvenska och östsvenska dialekter har best. form efter förställt gen.attr. - typ gubbens skrine (*3) - och att belägg för denna benägenhet finns redan på 1400-talet (*4), möjligen på 1300-talet (*5). Anmärkningsvärt många av mina belägg under period I och hos Budde förekommer efter attr. som anger ägare.

Men denna ställning är knappast tillräckligt frekvent för att förklara uppkomsten av n-plur.

Av allt att döma föreligger i dag dialektala skillnader beträffande bruk av best. form, men avgörande är hur förhållandena var i fsv tid, då n-novationen uppstod. Bortsett från best. form efter förställt gen.attr. har jag inte kunnat notera best. form i från nysv. språkbruk ovanliga ställningar i de fsv skrifter, som uppvisat "övergångsformer" eller n-plur.

Enligt Larm (*6) har UGL mer än dubbelt så många belägg med enklitisk artikel som UpL. Detta är stilistiskt betingat; UGL är mera folklig och UpL mera korrekt, d.v.s. konservativ (*7). Trots detta har UpL i högre grad n-form på hithörande ord än UGL: av 34 best. plur.former i nom. och ack. är 10 ia-stammar. Motsvarande siffror för UGL är 3 ia-stammar av 96 best. plur. (*8).

Att ia-stammarna i plur. har mer enklitisk art. än ord av övriga stammar förklarar Larm (*9) med "bekvämlighetsskäl": de förlangs inte med en stavelse då de görs best. Han ger däremot ingen förklaring till att UpL skulle vara mer benägen till att anlagga "bekvämlighetsskäl"

*1. Kristensen s. 9 f., 13.

*2. Ahlback 1946 s. 79 f.

*3. Hesselman Sveamålen s. 50.

*4. Fortelius s. 255.

*5. Ahlback 1946 s. 83.

*6. Larm ANF 49 s. 377 f.

*7. Larm 1936 s. 19.

*8. Larm ANF 49 s. 378 f.

*9. A.a. s. 376 f.

an UGL. 5 av Larms 10 n-former uppfattar jag för övrigt inte som best. utan som "övergångsformer", d.v.s. som former där best. funktion favoriseras av något skäl.

Detta skäl d.v.s. grundorsaken till n-plur.:s uppkomst, är sannolikt det som Ahlback (*1) pekar på: i-bortfallet. För detta talar framst det faktum att i nutida dialekter området med i-bortfall "i det närmaste" sammanfaller med området med plur.novationer i hithörande ord. Detta skulle innebära att dialektal spridning har kunnat ske endast till områden där förutsättningarna för anammandet av plur.novation förelåg.

Ingenting behöver hindra beträffande tid. Visserligen förlägger Wessén (*2) i-bortfallet till "yngre fornsvenskan (o. 1375-1526)", vilket är en smula sent för mina äldsta "övergångsformer", men försvagning av i förekommer redan på runstenarna (*3).

Då återstår frågan varför i-bortfallet orsakar n-plur.

Ahlback (*4) talar ganska allmant om att stympning av ändelser gör paradigmerna icke funktionsdugliga och driver fram "regenerativa krafter ... hos språkmenigheten". Därvid skulle "icke ljudlagsenliga eller historiskt sett främmande ändelser fått tjäna som material vid återställandet av paradigmerna i funktionellt mera tillfredsställande form" (*5).

Men det är inte fråga om något återställande, eftersom det inte är ett plur.morfem som gått förlorat genom ändelsestympning. Det är inte heller fråga om en tillkommande funktionell olagenhet, eftersom den nytillkomna möjligheten att förväxla best. sing. och obest. plur. är så liten att den är försumbar åtminstone i förhållande till den möjlighet att förväxla obest. sing och obest. plur. som existerat sedan apokopen i urnordisk tid och som fortfarande existerar för alla neutra utom de som slutar på obet. vokal.

Neutra på obet. e skilde sig från övriga neutra i ett avseende. i-bortfallet orsakade hos dem formellt sammanfall mellan best. och obest. sing., vilket det icke gjorde hos övriga neutra; huse betecknade best. form lika tydligt som husef.

*1. Ahlback 1946 s. 82 f.

*2. Wessén Sv spr. hist. I s. 84, 88.

*3. Ahlback 1946 s. 83.

*4. A. a. s. 3.

*5. A. a. s. 80.

Hos hithörande ord kom tre former att sluta på -e: best. sing., obest. sing. och obest. plur. Självklart kom -e-formen att beteckna sing. betydligt oftare än den betecknade plur., allra helst som många av de ursprungliga ia-stammarna är abstrakta eller kollektiva (*1) och således saknar plur. Dessutom finns det skal att anta att högfrekventa ord som härabe och rike av medeltidens människor huvudsakligen användes i sing. om det egna häradet eller riket.

Vad i-bortfallet har orsakat beträffande hithörande ord är således en frekvensförskjutning, som har resulterat i att formen på -e associerades med sing. I så fall skulle det vara fråga om vad Malmberg (*2) kallar "systematiska luckor med tomma hål, vilka ibland fylls ut genom en omstrukturering". Eftersom formen på -e förknippades med sing. blev man osäker på plur. formen och för att komma ifrån svårigheten tillgrepp man best. plur., där så var syntaktiskt möjligt, för denna form var man säker på.

Det skulle kunna vara en motsvarighet till nutida människors benägenhet att svara "radioapparater" då de tillfrågas om vad "radio" heter i plur.

Jag ser alltså grundorsaken till n-plur.:s uppkomst i i-bortfall och därmed följande frekvensförskjutning (*3). Detta hindrar på intet vis att andra faktorer kan ha förstärkt tendensen. Kasussammanfallet, som eliminerade gen.- och dat. formerna, gjorde det t.ex. an svårare att skilja mellan sing. och plur. Det kan ha medverkat, men det kan knappast ha varit grundorsaken, eftersom kasussammanfallet också drabbade neutrala a-stammar, vilka inte fick en separat plur. form.

Möjligheten att skilja mellan sing. och plur. vanns på bekostnad av möjligheten att skilja mellan best. och obest. I några nutida dialekter är denna "brist" tolerabel, men vanligen är den det inte (*4), vilket bl.a. former som styckenen i södra Uppsala län och på Åland (*5) bevisar. I mitt material finns tidiga belagg på viljan att markera bestämdhet (*6): På 1600-talet - ungefär samtidigt som n-plur. slår igenom i skriftspråket - tillades efter analogi med de mask. och fem. subst. ett bestämdhetsmorfem -na.

*1. Rydqvist SSL II s. 133, Cederschiöld 1913 s. 63, Wessén Sv. spr. hist. II s. 39 f.

*2. Malmberg s. 59.

*3. Pamp 1971 s. 27 betonar allmänt frekvensens betydelse och Ahlbäck 1946 s. 3 nämner den.

*4. Geijer-Holmqvist s. 14, Modéer 1946 s. 92 f.

*5. Hesselman Sveamålen s. 37, Hultman 1894 s. 254.

*6. Se sid. 61, 64.

Måhända var det på grund av denna "brist" som n-plur. spred sig så långsamt åtminstone i skrivet språk. Fram till 1590 står den för maximalt 6% av plur.beläggen, medan l-plur. står för c:a 60%. Svårare är att avgöra hur det förhöll sig i talat språk, inte minst för att period III saknar litteratur av uppsvenska författare; Peder Swart var västmanlänning men härstammade från ett gränsområde mellan uppsvenska dialekter och "medelsvenska".

Tabell över frånvaro och förekomst av n-plur.

Period IV	A-område		B-område		C-område	
1520-t.					B. Olai	I
					P. Brahe	
1530-t.			P.P.Gothus			
			Sudercopensis			
1550-t.	Forsius	II				
1560-t.	Bureus	II				
1570-t.			Messenius	I		
1580-t.	Oxenstierna	I	C. Bonde	II		
1590-t.	Stiernhielm	I				
1600-t.			Gyllenmärs		Wivallius	I
			Dalius	I	Skogekar	I
1610-t.			S.P. Brasck	I		
Period V						
1620-t.	A. Horn	II	Ekeblad	II	Chr. Bonde	III
	Kiöping	II	Gyllenius	I		
					Dahlbergh	I
1630-t.	Rosenfeldt	II	Lindschöld	II		
	Rudbeck d.ä.	II			Lucidor	III
1640-t.	Hiarne	II	Spegel	II		
	Wennaesius	III				
	Columbus	II				
	Wollimhaus	II				
1650-t.	Svedberg	II	P. Brask	II	Brenner	IIII
			Törnevall	II		
1660-t.	Rudbeck d.y.	III	Dahlstierna	I	Rudeen	II
	S. Barck	II				
1670-t.			Rydellius	II	O.Gyllenborg	III
			Runius	II	C.Gyllenborg	III
1680-t.					Geisler	IIII
1690-t.	Kolmodin	II			Wallenius	IIII
	Frese	II	Risell	II		
1700-t.	Fabricius	IIII	Linné	IIII	Salvius	IIII
			Dalin	III	Hallman	IIII
1710-t.					Rudenschöld	IIII
1730-t.	Creutz	IIII	Gyllenborg	IIII	Nordenflycht	II

Artalen avser födelsedecennium.

I = n-plur. förekommer.

II = n-plur. står för minst halften av alla plur.

III = n-plur. på alla ord exklusive r-benagna.

IIII = n-plur. på alla hithörande ord.

Om man definierar skrivnorm som det alternativ som står för minst hälften av alla hithörande plur.belägg, blir n-plur. skrivnorm i A-området hos författare födda på 1550-talet, bortsett från Oxenstierna och Stiernhielm, vilka delvis står kanslispråket nära; Stiernhielm arkaiserar dessutom. Inom B- och C-områdena står n-plur. för minst hälften av alla plur.belägg först från och med författare födda c:a 1630, bortsett från den dialektale Dahlstierna. I officiella skrivelser dominerar n-plur. från c:a 1650. Om alla genrer och områden räknas ihop har perioden 1620-1650 42% n-plur. och perioden 1650-1700 66% n-plur.

Om man definierar skrivnorm som n-plur. av alla hithörande ord utom de r-benägna an n-plur. skrivnorm i A- och C-områdena från och med författare födda på 1670-talet - Ø-belägg hos Kolmodin /2 ex./, Frese /1 ex./ och Nordenflycht (altare) tillskriver jag Bibel-påverkan. I B-området slår i så fall den nya skrivnormen igenom c:a 30 år senare och i officiella skrivelser först med Sveriges rikes lag 1734.

Om man definierar skrivnorm som n-plur. i samtliga hithörande ord utom de som i dag har r-plur. - bräder, klader etc. - föreligger den nu aktuella skrivnormen från c:a 1700 i mitt material (*1), bortsett från H.C. Nordenflychts altare. Detta stämmer med Hesselmanns (*2) uppfattning. Lindblad (*3) däremot anser att n-plur. "i princip avgått med seger" hos den stora massan av hithörande neutra först vid eller strax efter 1700-talets mitt, delvis genom Sahlstedts ställningstagande för n-plur.

Varför blev då n-plur. skrivnorm c:a 1650 eller c:a 1700 beroende på hur man definierar normen.

Ytligt sett borde den ha motverkats av n-bortfallet, som förekommer överallt utom i södra Sverige och sydvästra Uppland (*4).

Om dettas ålder finns många uppgifter: Aström (*5) anser, att bortfallet av n sker i senare hälften av 1300-talet, varvid bl.a. -an, -in sammanfaller i -a. Som belägg anför han att Sialens tröst har skrivningar som uta, hvaða och sidha.

- *1. Lindblad 191 s. 247 ger belägg för att r-plur. försvinner först i och med Sahlstedt beträffande beläte, rike, sinne och ambete och noterar stycker från 1902.
- *2. Hesselmann S.o.S. 11 s. 227.
- *3. Lindblad 1919 s. 218, 239 f.
- *4. Pamp 1971 s. 102, Bandle karta 18.
- *5. Aström s. 74.

Beckman (*1) förlaggar n-bortfallet till 1400-talet. Det skulle i mellersta Sverige vara genomfört före 1400-talets utgång och "i de nordligaste näjderna" påbörjats "före utgången av det följande århundradet" (*2). Han garderar sig dock med den naturliggande möjligheten av felskrivningar i handskrifter, d.v.s. att skrivare glömt nasalstreck (*3).

Hesselman betecknar denna datering som väl tidig (*4) och visar med belägg från ortsnamn, att n har fallit i Angermanland i förra halften av 1500-talet (*5).

För stora delar av Finland räknar Ahlbäck (*6) med att n har fallit efter apokopens och artikelsynkopens genomförande. Bortfallet har ringa geografisk utbredning och är delvis sporadiskt, vilket antyder sent datum, d.v.s. efter 1500-talet.

Säkert är att Agneta Horn och bröllopsvisor från Roslagen har a i stället för en och att stockholmskan haft n-bortfall på 1600-talet (*7).

Enligt Modeér (*8) börjar utvecklingen en > a i medeltidens senare del och framskrider fram till våra dagar.

På Gotland har n-bortfallet inte kombinerats med vokalöppning (*9). Detta kan vara ett av skalen till att Gotland har plur. på -ai; då motsättning mellan best. och obest. plur. saknas föreligger inte förutsättningar för n-plur.

Mera förvånande är Södertörn, där n-bortfall inte heller kombineras med vokalöppning (*10). År 1869 förekommer där obest. plur. diken och best. plur. diki eller dikena (*11). Hesselman (*12) anser att n-bortfallet i Södertörn är jämförelsevis sent "av flera egenheter att döma". Detta kan vara en. Sannolikt beror det alternativa dikena liksom obest. diken på sen riksspråkspåverkan; i närheten av Stockholm flyttar folk ofta, varför dialektala böjningsegenheter försvinner (*13). I just detta fall var också de dialektala böjningsegenheterna föga funktionella, eftersom best. sing. och best. och obest. plur. sammanfallit.

*1. Beckman 1893 s. 15 f.

*2. A. a. s. 21.

*3. A. a. s. 18.

*4. Hesselman Sveamålen s. 41.

*5. Hesselman S.o.S. aa s. 108 f.

*6. Ahlbäck 1946 s. 5 f.

*7. Hesselman S.o.S. 11 s. 147, 152.

*8. Modeér 1946 s. 97. Att det nordliga n-området har ökat tillskriver han riksspråkspåverkan.

*9. Wessén Sv. spr. hist. I s. 170.

*10. A. a.

*11. Upmark s. 21.

*12. Hesselman Sveamålen s 41 f.

*13. Upmark s. 1.

Bortsett från Gotland och Södertörn utgjorde emellertid n-bortfallet inget hinder, eftersom -a markerade best. plur. lika tydligt som tidigare -en (*1) och det enligt mitt sätt att se är tendensen obest. plur. = best. plur., som sprider sig, inte benägenheten att till obest. sing. addera ett n-morfem.

Att Fasterna, Alunda och Bälinge har obest. plur. på -n trots n-bortfall förundrar Kristensen (*2). Detsamma gäller Skuttunge (*3). Sannolikt är förklaringen att n-bortfallet i östra Uppland inte berörde ord med grav accent (*4).

Pamp (*1) säger "Trots sin stora utbredning /n-bortfallets EK/ kom ljudutvecklingen inte att sätta några nämnvärda spår i skriftspråket, väl huvudsakligen beroende på dettas inneboende konservatism". På tal om sola som best. sing. säger Hesselman (*6), att skribenter på 1600-talet tillämpade en enkel regel: dialektens -a som andelse ersattes med skriftens -en, vilket den skrivande kunde göra omedvetet. Sannolikt gäller detsamma best. plur. av neutra på obest. a och därmed obest. plur. av samma ord.

Slutligen har n-bortfallet inte drabbat alla dialekter. Opåverkade är sydvästra Sverige upp till Småland och Halland, de västliga haraderna i Uppland från Bro härad i söder till Väla härad i norr, den större sydliga delen av Gästrikland, de nordligaste socknarna i östliga Västmanland samt den bit av Dalarna (Bo socken), som skjuter in mellan Västmanland och Gästrikland fram till Uppland (*7).

n-bortfallet bör alltså inte ha varit något större hinder för n-novationen.

Här kan finnas skal att närmare granska nutida dialekter.

Linder (*8) förundrar sig över att n-plur. har segrat med tanke på att den finns "mig veterligen endast i vissa finländska dialekter".

Enligt Ahlbäck (*9) finns den dessutom i Uppland - utom Vätö och Vaddö - Västmanland, Gästrikland, norra Öster- och Västergötland, vanligen Södermanland och alternativt i Närke och södra Hälsingland.

- *1. Modeér 1946 s. 130 talar om ändamålsenligheten i att vokalen öppnas.
- *2. Kristensen s. 12.
- *3. Grip Sv. Lm. XVIII:6 s. 143.
- *4. Jmf Modeér s. 1946 s. 64.
- *5. Pamp 1971 s. 102.
- *6. Hesselman S.o.S. 11 s. 156.
- *7. Modeér 1957 s. 7.
- *8. Linder s. 59.
- *9. Ahlbäck 1946 s. 81.

Dessutom synes alla forskare (*1) vara överens om att dialektens dika som best. plur. går tillbaka på diken - efter n-bortfall och vokalöppning - och Ahlback (*2) antar att detsamma gäller för dika som obest. plur.

Obest. plur. på -a finns idag i norra Värmland, norra Hälsingland, västra och norra Medelpad, Härjedalen, Jamtland, Angermanland, Västerbotten, Gamla Karleby i Finland och på Runö i Estland samt alternativt i övre Dalarna (*3).

Av intresse är att Abo svartbok, som före 1450 uppvisar ett flertal n-plur., efter 1450 har ungefär motsvarande antal -a/-ä-plur. Detta kan möjligen tolkas som att tendensen -en > -a nått Finland vid mitten av 1400-talet. Arboga Tb 1528 har spenna i stället för vantat spennen.

Dessutom förekommer obest. plur. på -ar av hithörande ord i inre Medelpad, norra Bohuslän och på Gotland - utom Fårö. Bogren (*4) antar att Medelpads -ar-former orsakas av att ett r analogiskt lagts till en -a-plur. Mer tveksamma är de bohusländska -ar-formerna. Rent allmänt anger Pamp (*5) att "att ord, som i riksspråket och sydbohusländskan ändas på -er kan få -ar i norr. Exempel är nordliga former som ruddar 'rötter' och nätter eller naddar 'nätter'". Lindroth (*6) raknar med mask.böjning hos tvåstaviga neutra i Bohuslän - och Medelpad - och anser att plur. på -a i en del norska dialekter kommer från -ar. Janzén (*7) godtar analogien med mask. men undrar över när den har skett och varför den har skett - möjligen i best. plur. där håst och dike kan få samma plur.ändelse: håsta och dika. -r i obest. plur. skulle i så fall kunna bero på nabo-opposition beträffande maskulinernas r-bortfall.

Oklara är också Gotlands -ar-former, eftersom andelsen -a på Gotland har blivit ett mellanting mellan -a och -ä (*8), varför äldre -ar och -er kommit att ligga nära varandra.

Aterför man -a-formerna och i varje fall Medelpads -ar-former på -en, blir området som tidigare haft -n-plur. betydande.

Att Narke, som på Djurklous tid hade enbart r-plur., numera har både r-plur. och n-plur. kan tolkas antingen som att n-plur. fortsätter att sprida sig dialektalt eller som riksspråkspåverkan. Över huvud taget är det svårt att skilja det ena från det andra. Under ett övergångsskede bör det rimligtvis ha varit fråga om växelverkan: ju mera n-plur. dialektalt spreds dess lättare accepterades den som skrivnorm och ju mera accepterad den var som skrivnorm dess lättare bör den ha haft att spridas dialektalt.

Givet är att kopplingen obest. plur. = best. plur. existerat i talat språk långt innan den trängt in i det konservativa skriftspråket.

- *1. Bogren s. 108, Beckman Sv. Lm. XIII:3 s. 35, Neuman Nysv. stud. 5 s. 207.
- *2. Ahlback 1946 s. 81 f.
- *3. Se karta s. 133:1.
- *4. Bogren s. 108.
- *5. Pamp 1978 s. 83.
- *6. Lindroth s. 2, 38 ff.
- *7. Janzén s. 235.
- *8. Pamp 1978 s. 78.

Någon som kan ha påverkat talat språk är Gustav Vasa. Han föddes på Lindholms sätesgård i Uppland (*1), men bör ha vuxit upp på Rydboholms gods i Östra Ryds socken, vilket fadern - Erik Johansson - var ägare till. Modern, Cecilia Mänsdotter, tillhörde Ekasläkten, som hade sitt namn efter sitt uppländska gods. Gustav Vasa gick antagligen i skola i Uppsala (*2). Det finns alltså skäl att tro, att han använt n-plur. i eget tal; Hesselman räknar med att uppländskan från och med nyare tid var ungefär som den är i dag (*3). Säkert kan man emellertid inte vara, eftersom det av Gustav Vasas hand finns ett mycket sprött material (*4), som inte ger någon ledning vad gäller de problem jag behandlar.

1523 kan vara ett språkligt sett viktigt år. Då Gustav Vasa togade in i sin befriade huvudstad och unionstiden därmed var slut, hade antalet skattskyldiga medborgare i Stockholm reducerats till 300 (*5) stycken, d.v.s. c:a 6000 invånare totalt. Det är rimligt att anta att enskilda personer då kunde påverka stadens språk mer än annars. Givetvis omgav sig den nye kungen med nya män. Sällan har skiftet i toppen av styrelsen varit så genomgripande. Av de 39 medlemmarna i råds-kretsen 1520 återstod 1522 endast 9 (*6).

Uppenbart är att denna grupp var väl sammansvetsad genom släktskap och likartad bakgrund. Det finns skäl att tro, att det i den uppstod början till det, som på 1600-talet blev hovets och adelns språk samt att detta språk hade en uppsvensk prägel. Adolf Noreen (*7) menar, att "Vasaattens uppländska börd helt naturligt satte en uppländsk prägel på hovets och det officiella lifvets, särskildt ämbetsskrifvelsernas, språk". Jag är inte benägen att hålla med honom beträffande kanslispråket, eftersom mitt material därvidlag pekar mot i-novationen, däremot beträffande hovspråket.

Under slutet av 1500-talet och början av 1600-talet ökar Upplands inflytande kraftigt. Här om säger Eugène Lewenhaupt (*8): "Den genom donationer och krigsbyten riktade adeln, som önskade bo i huvudstadens närhet, där hof- och statstjänst ofta fordrade dess närvaro, förvärfade sig mot 1600-talets midt egendomar i stor utsträckning inom Uppland, där under detta århundrade gamla eller nybildade gods beboddes ej blott af de gamla sedan länge där bofasta släkterna utan ock af en mängd nyinflyttade ur både den gamla högadeln och den talrika nyadeln". En stor del av de vid hovet och inom förvaltningen betydande männen bör alltså ha vuxit upp i Uppland och i sin barndomsdialekt haft n-plur.

*1. NF Gustaf sp. 651, Vasaatten sp. 771 f.

*2. Gustav Vasa minnen s. 17.

*3. Hesselman Uppland II s. 510.

*4. Gustav Vasa Minnen s. 18.

*5. Rosén I s. 358.

*6. A. a. s. 391.

*7. A. Noreen NF Svenska språket sp. 1062.

*8. Lewenhaupt Uppland II s. 565.

Omkring 1680 börjar det förnamare umgangesspråket sätta sin prägelse på skriftspråket (*1), vilket återspeglas hos grammatikerna, som i hög grad har normen som mönster. Förbluffande många av dem är uppsvenska: Aurivillius och Bureus är födda i Uppland, Columbus i Dalarna, Tiällman i Angermanland, Arvidi i Strängnäs och Johan Salberg i Stockholm. Det bör alltså vara egen dialekt de lancerar som norm, när de förordar *n*-plur, vilket Aurivillius gör redan 1684 (*2).

Hiärne har "Hof-Svenska" som mönster (*3), Columbus anser att den bästa svenskan talas "i Stockholm, Östgötland och Sörmanland" (*4), Tiällman rekommenderar "skriftsättet uti de Kongl. nye Placaten såsom och ... Häfspråket, däck det rätta" (*5) och Salberg språket i Stockholm "dar som Kongl. Hofvet, höga Rätterna, Kongl. Cantzeliet, många lärde män och bästa Skrifcontoiren är" (*6), Arvidi pekar på "the Landskapen, som mitt i Sweriges Rijke belagne är" (*7) och Hof på "talarten, som brukas i Stockholm och de angränsande landskap, sardes i förnamare och hederliga hus" (*8).

Givetvis spelade grammatikernas ställningstagande för *n*-plur. stor roll för dennas seger i skriftspråket.

Hesselman (*9) talar om den betydelse för svensk språkutveckling som "kan tillmatas den omständigheten, att rikets förnamsta universitet, dit ungdomen samlades från olika landsändar, varit förlagd till en stad med upplandskt talspråk." Detta galler först efter 1593, då Uppsala universitet återupprättades och särskilt efter 1621, då det fick vidgade ekonomiska möjligheter (*10). Hesselman (*11) kan tanka sig att Uppsala-språk blev någon sorts lokalt talspråk i präst- och ämbetsmannafamiljer, medan Modéer (*12) betvivlar studietidens språkliga betydelse.

Ofrånkomligt är att en stor del av författarna under period IV och V är prästsoner, vilket är helt naturligt, eftersom det huvudsakligen var sådana som fick tillfälle att studera. Någon signifikant skillnad föreligger emellertid inte beträffande språk mellan prästsoner och de fåtal vars fäder inte fått högre utbildning.

- *1. Wessén De nord. spr. s. 119 f.
- *2. Lindblad 1919 s. 218.
- *3. Wessén De nord. spr. s. 119 f.
- *4. Citat efter Wessén De nord. spr. s. 119.
- *5. Citat efter Tiällmanstudier s. 178. Han har i egna skrifter *n*-plur.: riken (a.a. s. 113), tillfallen (a.a. s. 177), kristendomsstycken (Hanselli XV s. 147), kannemärken (a.a. s. 158).
- *6. Citerat efter Tiällmanstudier s. 177.
- *7. Citerat efter Wessén De nord. spr. s. 120.
- *8. Citat efter Bergman 1965 s. 134.
- *9. Hesselman Uppland II s. 506.
- *10. NF Uppsala universitet sp. 1261.
- *11. Hesselman S.o.S. II s. 159.
- *12. Modéer 1957 s. 28.

Slutligen vill jag peka på en del kulturpersonligheters betydelse för n-plural:s framväxt. Att Stiernhielm påverkade sin samtids diktare är otvetydigt (*1), inte minst den s.k. Uppsalaskolan med bl.a. Columbus, Hiärne, Wennaesius, Rudbeck d.y. och bröderna Wollimhaus, vilka i sin tur kan ha påverkat språkets utvecklingen (*2). Också den äldre Rudbeck kan som universitetets rektor ha spelat en stor roll (*3). Samtliga har uppräknade kulturpersoner har n-plur. i egen dialekt (*4).

"En språkförändring har ... störst chans att spridas över ett större område om den uppstår i en region med hög status och introduceras där av personer med högt socialt anseende" (*5).

*1. Schuck II s. 342, Svensson s. 12.

*2. Hesselman Uppland II s. 526.

*3. Bergman ANF 49 s. 128.

*4. Se s. 79 f, 105, 106, 107, 108, 109.

*5. Pamp 1971. s. 8.

D. SAMMANFATTNING.

I samband med apokope försvann den urnordiska motsättningen mellan neutr. sing. och neutr. plur. Detta sammanfall existerar fortfarande för alla neutra utom de som slutar på obet. e. Dessa har i riksspråket plur. på n bortsett från framst bräder och kläder.

Jag har tagit som min uppgift att besvara följande tre frågor:

I. Varifrån kom i-plur. i hithörande ord?

II. Varifrån kom n-plur. i hithörande ord?

III. Hur kom det sig att n-plur. i skriftspråket segrade över ø-plur. och i-plur?

I. i-plur. beror antingen på utländskt inflytande - från danskan eller lågtyskan - eller på inhemsk analogi med de många mask. och fem. som i plur. slutar på i. Lågtyskt inflytande synes ha varit avgörande för hanseatiska handelsord som kläder och bräder - vilka båda övergått från de tvåstavigas grava accent till akut accent - krydder och möjligen stycker.

Skrivningar som riger tyder på att i-plur. i detta ord och sannolikt många fler introducerats i Sverige i och med att danska skrivare under unionstiden arbetade i det svenska kansliet. Efter 1530-talet har officiella skrivelser signifikant mer i-plur. än övrig litteratur, vilket kan tolkas som att i-plur. har blivit ett genretecken.

Men praktiskt taget genomgående har C-området - d.v.s. baltet mellan sydsvenska och götiska dialekter, som fortfarande har ø-plur., och uppsvenska dialekter, som redan i fsv tid har n-plur. - betydligt mer i-plur. är det övriga landet, vilket knappast kan ha med kanslispråk att göra. Ungefär halften av alla hithörande ord, som SAOB behandlar, har under någon tid haft i-plur. varav en stor del är så vardagliga och dialektala att de inte hör hemma i kanslispråket. Slutligen förekommer i-plur. i alla hithörande ord dialektalt i Roslagen, Medelpad, Södermanland, Närke, Finland, Estland etc.

Detta kan tolkas som att det på 1500-talet har existerat ett dialektområde med i-plur., vars centrum bör ha varit östra Närke och södra Södermanland. Där är mask.:s och fem.:s andelsevokal lika försvagad som i Danmark, där försvagning gynnade analogisk i-plur.

Om detta dialektområde existerat, kan NT 1526:s och GVB:s benägenhet för i-plur. - båda har ca 30% i-plur. - förklaras av att utpekade bibelöversättare kommer från C-området. Att officiella skrivelser får mer än 60% i-plur. då prästerna i kansliet ersätts med borgarsöner från Stockholm skulle i så fall bero på att stockholmskan dialektalt hade i-plur., eventuellt på grund av inflyttning från inre Malar-området, bl.a. från Närke.

Mest sannolikt är att utländskt inflytande och inhemsk analogi samverkat vid uppkomsten av i-plur. och att denna varit både ett genretecken och en dialektal egenhet.

11. Odiskutabelt är att n-plur. kommer från best. plur., har uppstått i ett uppsvenskt-östsvenskt område och fanns omkring 1450.

Jag räknar med att det redan minst hundra år tidigare åtminstone i uppsvenskt och östsvenskt talspråk fanns "övergångsformer" d.v.s. n-former, som sändaren kunde uppfatta som best.plur. och mottagaren kunde uppfatta som obest.plur. Dylika förekommer huvudsakligen efter dem. pron., determ. pron. och all, där bruket av best. form var särskilt vacklande, samt i samband med framför allt vittne och klade, som har en benägenhet att vara implicit kända.

Ahlbäck torde ha rätt i att orsaken till att n-formen dialektalt kommer att beteckna både best. och obest. plur. är i-bortfallet; den nutida dialektala utbredningen av i-bortfall och av plur.novationer av hithörande ord sammanfaller väl. Då i föll bort kom rike att beteckna både best. och obest. sing. och dessutom obest. plur. Ahlbäck ser utvecklingen som en restitutionsåtgärd i syfte att undvika missförstånd. Enligt min uppfattning är emellertid den nytillkomna möjligheten att blanda ihop best. sing. och obest. plur. försumbart liten. Som drivfjäder vill jag hellre se frekvensförskjutningen. I och med att formen på -e betecknade både best. och obest. sing. kom den att beteckna sing. betydligt oftare än plur. Så småningom blev den sing. och då inställde sig tveksamhet om obest. plur. För att undvika ställningstagande grep man till best.form när så lat sig göra. Därmed övergick kopplingen obest. plur. = obest.sing. till kopplingen obest. plur. = best. plur. Det var denna som dialektalt spreds först norrut och senare även väster och söder ut. Till Götaland och Sydsverige nådde den aldrig.

När n-bortfallet orsakade uttal som äpla i best. plur. blev också obest. plur. äpla och hela tiden fortsatte man att i båda fallen skriva äpplen.

Ungefär samtidigt som n-formen definitivt slog igenom som obest. plur. bildades den utvidgade best. plur. äplena och därmed blev äpplen enbart obest. plur.

III. Dialekter upp till norra Västergötland och Östergötland har fortfarande plur. = sing. liksom den fsv. Vadstenalitteraturen och biblarna har c:a 70% Ø-plur. fram till 1780. Skriftspråkets allmänna konservatism och de religiösa skrifternas auktoritet talade för att också i fortsättningen plur. skulle vara lik sing.

I slutet av 1500-talet såg det likväl ut som om l-plur. skulle segra i Sverige - åtminstone i kanslispråket - liksom den gjorde i Danmark. Men under 1600-talets gång tränger n-plur. undan i första hand l-plur., i andra hand Ø-plur. och hos författare födda omkr. 1700 är den allena rådande. Detta berodde - direkt eller indirekt - på att Upplands inflytande ökade. Gustav Vasas släkt kom från Uppland och han omgav sig i synnerligen hög grad med släktingar och fränder. Förvaltningen centraliserades till Stockholm och riksråd och andra inflytelserika män skaffade sig gods i Uppland för att vara nära centrum. Uppsala universitet återupprättades 1593 och fick under Gustav II Adolf ekonomiska möjligheter att fungera i större utsträckning. Hesselman räknar med att det därför i präst- och ämbetsfamiljer långt utanför Uppsala uppstod ett Upplands-influerat talspråk. Kulturcentrum uppstod i Uppsala runt Hiärne, Columbus m. fl. och vid Kristinas hov i Stockholm runt Stiernhielm m. fl.; alla dessa kulturpersoner använde i egen dialekt n-plur. Detta skedde ungefär samtidigt som grammatikerna började sätta bildat talspråk som språknorm.

"En språkförändring har ... störst chans att spridas över ett större område om den uppstår i en region med hög status och introduceras där av personer med högt socialt anseende" (*1).

*1. Påpekad av Pamp 1971 s. 8.

SUMMARY

In connection with apokope, the Old Norse difference between singular and plural forms in the neuter disappeared. The identity of forms that ensued still exists in all neuter nouns with the exception of those ending in unstressed e. In Standard Swedish these latter nouns have plural forms ending in -n, apart from chiefly brader (boards) and klader (clothes).

I have made it my task to answer the following three questions:

- I. Where did the ɪ-plural in words belonging to this category come from?
 - II. Where did the n-plural in words belonging to this category come from?
 - III. Why did the n-plural prevail over the ø-plural and the ɪ-plural in written language?
- I. The ɪ-plural is due either to foreign influence - from Danish and Low German - or to internal analogy with the many masculine and feminine nouns ending -ɪ in the plural. Low German influence seems to have been decisive in Hanseatic commercial words like klader and brader - both of which have passed over from the grave accent of two-syllabled nouns to the acute accent - krydder (spice) and perhaps slycker (pieces).

Written forms like riker (realms) indicate that the ɪ-plural in this word and probably in several other words, was introduced into Sweden when Danish scribes at the time of the Union worked in the Swedish Chancellery. After the 1530's official writs have significantly more ɪ-plural nouns than other literature, which may indicate that the ɪ-plural has become a mark of style.

But practically without any exception, the C-area - i. e. the zone between South-Swedish and Gothic dialects which still have the ø-plural and Northern or Central Swedish dialects which since Old Swedish time have the n-plural - has considerably more ɪ-plural nouns than the rest of the country. This can hardly have anything to do with the language of the Chancellery. About half of all the words belonging to this category, that are treated in the SAOB, have had for some time in the past, the ɪ-plural and a great many of them are so common and dialectal that they do not belong to the language of the Chancellery. Finally the ɪ-plural is found in all words belonging to this category in the dialects of Roslagen, Medelpad, Södermanland, Närke, Finland, Esthonia etc.

This fact may be evidence of there having existed a dialect area with the ɪ-plural, whose centre ought to have been Eastern Närke and Southern Södermanland. There the suffix vowel of masculine and feminine nouns is as weak as it is in Denmark, where the weakening favoured the analogical ɪ-plural.

If this dialect area has existed, the inclination of the NT 1526 and the GVB to the r-plural - both of them have the r-plural in about 30% of the cases - may be explained by the fact that the alleged translators of the Bible came from the C-area. The fact that the official writs have r-plural in more than 60% of the cases after the priests in the Chancellery had been replaced by the sons of the bourgeoisie from Stockholm, may be due to that the Stockholm dialect had the r-plural, possibly because people had moved in from the interior of the Malar area, i.e. from Närke.

Foreign influence and internal analogy have most probably cooperated in the establishment of the r-plural, and it is also most probable that this plural has been both a mark of style and a dialectal peculiarity.

- II. It is indisputable that the n-plural comes from the definite plural and has its origin in a Northern and Central and Finland-Swedish area and existed in about 1450.

I reckon that no less than a hundred years earlier there had been - at least in the Northern and Eastern Swedish spoken language - "traditional forms", i.e. n-forms, which the sender might interpret as the definite plural and the receiver as the indefinite plural. Such forms occur principally after demonstrative pronouns, determinative pronouns, and after the word all (all) where the use of the definite form was especially indecisive, and in connection with above all vittne (witness) and klade (cloth) which have a tendency towards being implicitly recognized.

Ahlbäck is probably right when saying that the reason why the n-form represents both the definite and indefinite plural is the dropping of -i in dialects: the widespread dropping of -i in dialects today and the spreading of plural in novations of words belonging to this category coincide exactly. When -i was dropped rike began to denote both the definite and indefinite singular, and furthermore the indefinite plural. Ahlbäck considers this development as a "measure of restoration" with a view to avoiding misunderstandings. In my opinion, however, the new possibility of mixing up the definite singular and the indefinite plural is so small as to be neglected. I prefer to look upon the "frequency shifting" as the incentive. As the form ending in -g denoted both the definite and indefinite singular, it also began to denote the singular considerably more often than the plural. Gradually this form in -g became singular and hesitation about the indefinite plural became apparent. In order to avoid taking a stand, people resorted to the definite plural when this could be used. As a result of this, the coupling of the indefinite plural = indefinite singular changed into the coupling of the indefinite plural = definite plural. It was this latter coupling that spread in the dialects first to the north and later also to the west and the south. It never reached Gotaland and Southern Sweden.

When the n-plural caused pronunciations like äpla (apple) in the definite plural, the indefinite plural also became äpla, and all the time people continued to write äpplen both in the definite and the indefinite plural.

About the same time as the n-form became generally accepted as the indefinite plural the extended definite form applena was established and consequently the form applen was restricted to the indefinite plural only.

- III. Dialects up to the Northern Västergötland and Östergötland still have the plural equal to the singular just as in the Old-Swedish Vadstena literature and the Bible about 70% of the words had the Ø-plural up to the year 1780. The general conservatism of the written language and the authority of the sacred writings indicated that the plural form would be identical with the singular even after that.

Nevertheless, at the end of the 16th century it appeared as if the r-plural would triumph in Sweden - at least in the language of the Chancellery - just as it did in Denmark. But in the course of the 17th century the n-plural superseded first the r-plural, then the Ø-plural, and in the works of authors born about 1700, the n-plural universally prevails. This was - directly or indirectly - due to the increasing influence of Uppland. Gustav Vasa's family came from Uppland and he surrounded himself to a very great extent, with relatives and kinsmen. The administration was centred in Stockholm and councillors and other influential men bought themselves estates in Uppland in order to be close to the centre.

The University of Uppsala was re-established in 1593 and in the reign of Gustaf II Adolf it got the economic possibility to extend its function. Hesselman maintains that an Uppland-influenced spoken language came into existence in the families of clergymen and public officials far beyond Uppsala.

Cultural centres arose around Härne, Columbus etc. and at the Court of Queen Kristina in Stockholm around Stiernhielm, etc. All these leading personalities in the cultural field used the n-plural in their own dialects. This happened about the same time as grammarians set up the spoken language of educated people as a linguistic standard.

"A change concerning the language has the greatest chance to spread over a large area if it starts in a region of high status and is introduced there by people of high social standing." (*1)

*1. Pointed out by Pamp 1971, p. 6.

PERSON- OCH VERKREGISTER

(Samtliga författare från perioderna IV och V redovisas på s. 150 f. 160).

- Arboga stads tänkebok 47, 71, 131, 164.
 Bark, S. 109, 123, 130.
 Bellman, C.M. 119.
 Bonaventuras Betraktelser 23, 30, 31, 32.
 Bonde, C. 87, 102, 116, 128.
 Bonde, Chr. 116, 129, 131.
 Bondeståndets riksdagsprotokoll 122
 Borgarståndets riksdagsprotokoll 121
 Brahe, P. d.a. 90 f., 102, 103, 128, 135.
 Brasck, S. P. 88, 102, 112, 128.
 Brask, H. 47, 131.
 Brask, P. 112, 130.
 Brenner, S. E. 117, 130, 135, 139.
 Bröllopsbesvars Ihugkommelse 80 f.
 Bureus, J. 76 f., 102, 128, 139, 146, 166.
 Columbus, S. 107, 129, 131, 139, 152, 166, 167, 170.
 Creutz, G. F. 110, 130, 151, 160.
 Dahlbergh, E. 12, 116, 129, 140.
 Dahlstierna, G. E. 103, 113, 130, 161.
 Dalin, O. von 10, 115, 130.
 Dalius, S. 88, 102, 128.
 Ekeblad, J. 111, 129.
 Enköpings tankebok 71, 75, 131.
 Erikskrönikan 42, 44.
 Fabricius, J. 110, 119, 130.
 Fem skrivare 52.
 Flores och Blanzeflor 41, 44.
 Ett fornsvenskt legendarium 22, 25, 30, 31, 32
 Frese, J. 110, 130, 161.
 Gadh, H. 52, 53.
 Geisler, J.T. 118, 130, 135.
 Gerson Aff djaffwulens Frästilse 30.
 Gustav Vasas Bibel 57 f., 72, 127, 128, 146, 168.
 Gustav I:s Registratur 67 f., 146.
 Gyllenberg, C. 115, 117 f., 130, 135.
 Gyllenberg, G.F. 115, 130.
 Gyllenberg, O. 115, 117, 130, 135.
 Gyllenius, P.M. 111, 129, 155.
 Gyllenmars, Bröms 87, 102, 128.
 Gävle tankebok 77 f., 103, 131, 134.
 Hallman, J.G. 118, 130, 135.
 Heliga Birgittas uppenbarelser 22, 23, 30, 31, 32.
 Heliga Mechtilds uppenbarelser 34 f., 38, 39.
 Heliga Bernhards skrifter 30.
 Helige mans lefverne 30, 31.
 Helige Susos Gudeliga Snilles Vaktare 35, 38, 39.
 Helsingelagen 14.
 Herr Ivan 41, 44.
 Hertig Fredrik 41, 44, 45.
 Historia Trojana 42, 53, 155.
 Hiarne, U. 11, 106, 129, 146, 166, 167, 170.
 Horn, A. 10, 12, 105, 129, 131, 162.

Jesu Syrachs bok 51.
Jungfru Marie Psaltare 32 f.
Jungfru Marie Örtagård 34.
Jöns Buddes bok 36 f., 53.
Kalmar stads tankebok 27, 131.
Kellgren, J.H., 115.
Klosterlasning 22.
Kolmodin, O. 109, 130, 161.
Konung Alexander 41, 53.
Konung Christoffers landslag 14.
Konung Magnus Erikssons Landslag 18, 29.
Konung Magnus Erikssons Stadslag 19 f., 29, 154.
Laurentius Andreae 54, 60, 72, 131.
Laurentius Petri 11, 63 f., 73, 131, 155.
Lenngren, A.M. 110.
Lidner, B. 115.
Lindschöld, E. 112, 129.
Linné, C. von 115, 130.
Lucidor, L. 12, 116, 129.
Lake- och Orte-böcker 32, 51, 52, 155.
Matson Kiöping, N. 105, 129, 131.
Messenius, J. 85 f., 102, 128.
Namnlös och Valentin 43 f., 45.
Nicolaus Ragvaldi 33, 128, 136.
Nordenflycht, H.Ch. 110, 119, 130, 135, 161.
Nya Lödöse tankebok 83 f., 131.
Thet Nya Testamentit 1526 54 f., 72, 127, 128, 146, 168.
Olai, B. 92, 102, 128, 131.
Olaus Petri 11, 16, 54, 60 f., 64, 72, 73, 131, 155.
Oxenstierna, A. 79, 102, 105, 128, 146, 161.
Peder Galle 62, 65, 72.
Peder Månsson 51 f., 53.
Peder Swart 65 f., 72, 73, 131.
Petrus P. Gothus 84, 102, 128.
Privilegier, resolutioner och förordningar 69 f., 97 f.,
Prosadikter från Sveriges medeltid 30, 31, 41.
Prästeståndets riksdagsprotokoll 100, 120 f.
Rasmus Ludvigsson 66, 72, 73, 135.
Reyncke Fosz 76, 128.
Risell, J. 114, 130.
Rosenfeldt, W. von 106, 129.
Rudbeck, O. d.y. 109, 130, 167.
Rudbeck, O. d.a. 11, 105 f., 109, 123, 129, 131, 167.
Rudeen, T. 103, 117, 118, 130, 135.
Rudenschöld, C. 118, 130, 135.
Runius, J. 114, 130.
Rydellius, A. 113, 130.
Sagan om Didrik af Bern 45, 53.
Salvius, L. 119, 130, 135.

- S. Patriks-Sagan 32.
Sjalens Tröst 22, 161.
Skogekär Bergbo 94, 102, 128, 135.
Skrifter till Lasning för Klosterfolk 35.
Skrifter till lasning för uppbyggelse 30, 31.
Skrå-Ordningar 27, 48 f., 53, 101.
Småstycken på fornsvenska 41, 44 f.
Speculum Virginum 31.
Spegel, H. 112, 129.
Stiernhielm, G. 11, 79 f., 100, 102, 113, 128, 161, 167, 170.
Stockholms stads jordebok 27, 131.
Stockholms stads tankebok 1524-29 60
Stockholms stads ambetsbok 48, 131, 135.
Stockholms stadsböcker från äldre tider 92, 131, 135
Strängnäs stads tankebok 92, 131, 135.
Swedberg, J. 108 f., 130.
Svenska böner från medeltiden 30, 31, 32, 51.
Svenska kyrkobruk 30.
Svenska Medeltidens Bibel-Arbeten 24, 33, 35, 36.
Svenska Medeltidens Rim-Kronikor 41, 42, 44.
Svenska Medeltids-Dikter och Rim 24, 31, 32, 41.
Svenska Medeltids-Postillor 23, 30, 31, 32.
Svenska riksdagsakter 69, 95 f.
Svenska riksrådets protokoll 80, 99.
Svenska synodalakter 99, 120.
Svenskt diplomatarium 26.
Sveriges rikes lag ... 1734 122, 161.
Sveriges traktater med frammande makter 98 f.
Södermanna-Lagen 16, 17, 29.
Thorild, Th. 115.
Törnevall, P. 113, 130.
Upplands-Lagen 15, 29, 154, 156
Upplands lagmansdombok 1490-94 47, 131.
Upplands lagmansdombok 1578-79 76, 103
Wadstena Kloster-Reglor 30, 31.
Vadstena stads äldsta tankeböcker 82 f., 128, 131
Wallenberg, J. 115.
Wallenius, A. 118, 130, 131.
Wennaesius, E. 106, 129, 167.
Vestgöta-Lagen 14.
Wivallius, L. 11, 93, 102, 128, 131.
Wollimhaus, A. 115, 129, 167.
Åbo domkyrkas svartbok 27, 47, 53, 131, 164.
Östgöta-Lagen 14, 156 f.

EXCERPERADE VERK

- Arboga stads tänkebok I-III. Utg. E. Noreen och T. Wennström SFSS 58 1935-1950.
- Bark, S., Bref till Olof Hermelin 1702-1708 I. Utg. C. von Rosen 1914.
- Bellman, C.M. Fredmans epistlar. Faksimiletryck av 1790 års originalupplaga 1976.
- Bonaventuras Betraktelser öfver Christi lefverne. Utg. G. E. Klemming. SFSS 15 1860.
- Bonde, Carl, i Axel Oxenstiernas skrifter och brevexling XI 1905.
- Bonde, Christer, i Axel Oxenstiernas skrifter och brevexling XI 1905
- Bondeståndets riksdagsprotokoll på riksgäldskontorets uppdrag utgivna av S. Landahl II 1731-1734 1945.
- Borgarståndets riksdagsprotokoll från frihetstidens början. PA riksgäldskontorets uppdrag utgivna av N. Stag I 1719-1720 1945.
- Brahe, Per d.ä. Per Brahes den äldres fortsättning af Peder Swarts krönika. Utg. O. Ahnfelt 1898. LUA XXXIV.
- Brahe, Per d.ä. Oeconomia. Utg. J. Granlund och G. Holm 1971.
- Brasck, S. P. Den förlorade sonen. Utg. E. Wessén. Svenska texter 4 1959.
- Brasck, S. P. Urval i Hanselli XXII 1878.
- Brask, H. Kopiebok i Östergötlands Fornminnessällskaps Tidskrift 1 1875.
- Brask, P. Urval i Hanselli VII 1867.
- Brenner, S. E. Urval i Hanselli XVII 1873.
- Bröllopsbesvars ihugkommelse. Utg. B. Olsson. 1970.
- Bureus, J. Th. Anteckningar 1585-93. Samlaren Sv. Lm. Bih. 1:2 1886.
- Bureus, J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader. Utg. Hj. Lindrot SFSS 42 1911-12.
- Columbus, S. Mål-roo eller roo-mål. Utg. B. Hesselman 1935.
- Columbus, S. En swensk ordeskötsel. Utg. med inledning och kommentar av S. Boström NTU 20 1963.
- Columbus, S. Urval i Hanselli I 1871, II 1856.
- Creutz, G. F. Våra försök II (1753, 1754, 1756), III (1756). Sv. Vitt. samf.:s faksimileutg. Med inledning av T. Stålmarch 1975, 1976.
- Dahlbergh, E. Erik Dahlberghs dagbok 1625-1699 ... med inledning av H. Lundström 1912.
- Dahlstierna, G. E. Samlade dikter av Gunno Eurelius Dahlstierna I, II. Utg. av E. Noreen. Sv. förf. utg. av Sv. Vitt. samf. VII 1920-27.
- Dalin, O. von, Then Swanska Argus I. Utg. av B. Hesselman och M. Lamm. Sv. förf. utg. av Sv. Vitt. samf. I 1910.
- Dalius, S. Urval i Hanselli IX 1869.
- Ekeblad, J. Johan Ekeblads bref. Utg. N. Sjöberg I, II 1911, 1915.
- Ekeblad, J. Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639-1655. Utg. S. Allén 1965.
- Enköpings stads tankeböcker 1540-1595. Utg. S. Ljung SFSS 65 1960-66.
- Erikskrönikan enligt Cod. Holm D 2 jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter. Utg. R. Pipping SFSS 68 1963.
- Fabricius, J. Urval i Hanselli XXII 1878.
- Fem skrivare. Studier i senmedeltida brevspråk. Utg. G. Utterström. Acta Univ. Stockholmiensis. New series 7 1968.
- Flores och Blanzeflor. Kritisk upplaga. Utg. E. Olsson SFSS 46 1921.
- Ett Forn-Svenskt Legendarium I, III. Utg. G. Stephens SFSS 7:1-3 1858-1874.

- Frese, J. Urval i Hanselli XX 1876.
- Gadh, H. Gustafson, S. Hemming Gadh's språk LNS 6 1950.
- Geisler, J. T. Urval i Hanselli IV 1866.
- Gerson, J. Aff djefvulens Frestelse SFSS 21 1877.
- Gustaf I:s Registratur I, XIII, XXIX Utg. af V. G. Granlund 1861, 1891, 1916. Handl. rör. Sv. hist. Utg. av Kgl. Riksarkivet. Första serien.
- Gustav Vasa. Brev av Gustav Vasa. Ett urval av N. Edén 1917.
- Gustav Vasa. Minnen Utg. av Kungl. Livrustkammaren 1938.
- Gustav Vasas Bibel. Faksimileutgåva av Biblia. Thet är all then helgha scriffit på svensko. Utg. J. Kroon 1938.
- Gyllenberg, C. Urval i Hanselli V 1863.
- Gyllenberg, G. F. Våra försök II (1753, 1754, 1756), III (1756). Sv. Vitt. samf.:s faksimileutg. Med inledning av T. Stålmarck 1975, 1976.
- Gyllenberg, O. Svenska Språthöken utg. L. Breitholtz, ordförklaringar E. Törnqvist 1959.
- Gyllenberg, O. Urval i Hanselli V 1863.
- Gyllenius, P. M. Diarium Gyllenianum eller Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622-1667. Utgiven och kommenterad av C. J. Gardberg och D. Toijer. Särtryck ur Värmland förr och nu 1962.
- Gyllenmars, Bröms O., i 1500- och 1600-talens Visböcker I Utg. A. Noreen och H. Schück 1884-94.
- Gävle stads tankebok. Utg. P. Elfstrand 1956.
- Hallman, J. G. Urval i Hanselli XIX 1875.
- Heliga Birgittas uppenbarelser. I-V Utg. G. E. Klemming SFSS 14:1-5 1857-84.
- Heliga Mechtilds Uppenbarelser. Utg. R. Geete SFSS 32 1899.
- Helige Bernhards skrifter. Utg. H. O. Wieselgren SFSS 16 1866.
- Helige mäns lefverne jämte legender och jartecken. Utg. R. Geete SFSS 34 1902.
- Helige Susos Gudeliga Snilles Väckare. Utg. R. Bergström SFSS 18 1868-70.
- Helsing-Lagen. Utg. C. J. Schlyter SSGL VI 1844.
- Herr Ivan, Kritisk uppl. Utg. E. Noreen SFSS 50 1931.
- Hertig Fredrik af Normandie. Kritisk uppl. på grundval av Cod. Vereliani. Utg. E. Noreen SFSS 49 1927.
- Historia Trojana ... Utg. af R. Geete SFSS 29 1892.
- Hiärne, U. Rosimunda. Utg. E. Wessén. Sv. texter V 1959.
- Hiärne, U. Stratonice. Sv. litt. sällsk.:s klassikerutg. Utg. M. von Platen 1952.
- Horn, A. Beskrivning över min vandringstid. Utg. med inledning och kommentar av G. Holm NTU 19 1959.
- Jesu Syrach's bok i 1541 Års svenska bibel. Utg. O. von Friesen 1912.
- Jungfru Marie Psaltare. Utg. R. Geete SFSS 48 1923-25.
- Jungfru Marie Örtagård Utg. R. Geete SFSS 30 1895.
- Jöns Buddes bok. Utg. O. F. Hultman. Skrifter utg. af Sv. Litt. Sällsk. i Finland XXI Hfofs 1895.
- Kalmar stads tankebok. Utg. I. Modéer och S. Engström SFSS 57 1945-49.
- Kellgren, J. H. Samlade skrifter av ... VI Brev. Utg. S. Ek och O. Sylwan. Sv. förf. utg. av Sv. Litt. Samf. IX 1923.

- Klosterläsning. Utg. G. E. Klemming SFSS 22 1877-78.
Kolmodin, O. Biblisk Owinno-Spegel 1732.
Konung Alexander Utg. af J. A. Ahlstrand SFSS 12 1862.
Konung Christoffers Landslag. Utg. C. J. Schlyter SSGL XII 1869.
Konung Magnus Erikssons Landslag. Utg. C. J. Schlyter SSGL X 1862.
Konung Magnus Erikssons Stadslag. Utg. C. J. Schlyter SSGL XI 1865.
Laurentius Andrae Een kort vnderwisning om troona och godha gerningar
1528.
Laurentius Petri Svensk Krönika i Script. rer. med. II:2 Utg. E.
G. Geijer och J. H. Schröder 1828.
Lenngren, A. M. Samlade skrifter av ... I. Utg. T.
Hjelmqvist och K. Warburg. Sv. förf. utg. av Sv. Vitt. Samf.
VI 1917.
Lidner, B. Samlade skrifter II. Andra perioden 1781-87 Utg. H. Elovson
1937. Sv. förf. utg. av Sv. Vitt. Samf. XIV 1937.
Lindschöld, E. Urval i Hanselli IV 1868.
Linné, C. von, Carl von Linnés skånska resa 1749. Faksimileedition
efter 1751 års originalupplaga. Utg. J. Kroon 1956.
Lucidor, L. Samlade dikter av ... Utg. av F. Sandwall I. Sv. förf. utg.
av Sv. Litt. Samf. IV 1930.
Lake- och Orte-böcker från Sveriges Medeltid. Utg. G. E. Klemming SFSS
26 1883-86.
Matson Kiöping, N Nils Matson Kiöpings resa. Utg. T. Johannisson. Sv.
Texter 6 1961.
Messenius, J. Messenii samlade dramer. I utg. H. Schück, II utg. B.
Lidell. Skr. utg. av Sv. litt. sällsk. 8 1885-97, 1952, 1954.
Namnlös och Valentin. Krit. Ausg. hrsg. von W. Wolf SSFS 52 1934.
Nicolaus Ragvaldi Translatio Katherine. Script. rer. med. III:2 Utg. C.
Annerstedt 1876.
Nordenflycht, H. Ch. Våra försök II (1753, 1754, 1756), III (1756). Sv.
Vitt. samf.:s faksimileutg. Med inledning av T. Stålmarck 1975,
1976.
Nordenflycht, H. Ch. Urval i Hanselli XXII 1878.
Nya Lödöse tänkeböcker 1586-1621. Utg. S. Grauers 1923.
Thet Nya Testamentit på Swensko af År 1526 Ånyo utgifvet af A. Andersson
1893.
Olai, B. Een Nyttigh Lakere Book 1578. Faksimileedition 1957.
Olaus Petri, Samlade skrifter av ... Utg. B. Hesselman, IV 1914, 1917.
Oxenstierna, A. Axel Oxenstiernas skrifter och breffvexling II Utg. av
Kungl. Vitt.- och Antikv. akad. 1896.
Peder Galle i Olaus Petri Samlade skrifter I 1914.
Peder Månssons skrifter på svenska. Utg. R. Geete SFSS 43 1913-15.
Peder Swart. Konung Gustaf I:s Krönika. Utg. N. Edén 1912.
Petrus P. Gothus Een rett Christeligh Vnderwijsningh om heela
Menniskiones leffnat ... 1590.
Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer II-V
Utg. av E. Nygren, F. Lindberg och F. Sleman 1932-64.
Prosadikter från Sveriges medeltid. Utg. G. E. Klemming SFSS 28 1887-89.
Prästståndets riksdagsprotokoll I, II, IV på riksgäldskontorets
uppdrag utg. av A. Forssell och E. Granstedt, J. Liedgren,
L. Thanner 1949, 1954, 1962.
Rasmus Ludvigssons krönika om K Gustaf I i Hist. handl. 20 1905.
Reyncke Fosz 1621.
Risell, J. Urval i Hanselli XVI 1873.
Rosenfeldt, W. von. Urval i Hanselli XVI 1873.

- Rudbeck, O. d.ä. Bref af Olof Rudbeck d.ä. rörande Upsala universitet 1661-70 I. Utg med inledning av C. Annerstedt 1893.
- Rudbeck, O. d.ä. Urval i Hanselli XII 1869.
- Rudbeck O. d.y. Urval i Hanselli XII 1869.
- Rudeen, T. Urval i Hanselli VIII 1867.
- Rudenschöld, C. Urval i Hanselli VIII 1867.
- Runius, J. Samlade skrifter av ... Utg. E. Noreen I, II. Sv. förf. utg. av Sv. Litt. Samf. XVII 1934.
- Runius, J. Urval i Hanselli XIV 1870.
- Rydellius, A. Urval i Hanselli XI 1868.
- Sagan om Didrik af Bern. Utg af G. O. Hyltén-Cavallius SFSS 10 1850-54.
- Salvius, L. Urval i Hanselli XVI 1873.
- S. Patriks-Sagan Utg. av G. Stephens och J. A. Ahlstrand SFSS 2 1844.
- Sjärens Tröst. Utg. G. E. Klemming SFSS 19 1871-73.
- Skogekär Bergbo, Thet swenska språketz klagemål. Utg. E. Källqvist 1934.
- Skogekär Bergbo, Urval i Hanselli I 1871.
- Skrifter till läsning för Klosterfolk. Utg. F. A. Dahlgren SFSS 20 1875.
- Skrifter till läsning för uppbyggelse. Utg. R. Geete SFSS 36 1904-05.
- Skrå-Ordningar, Samlade af G. E. Klemming SFSS 13 1856.
- Småstycken på fornsvenska. Utg. G. E. Klemming SFSS I 1868-81.
- Speculum Virginum - Jungfruspegel. Utg. R. Geete SFSS 31 1897-98.
- Spegel, H. Gudz Werck och Hwila ... Utg. C. F. Broocman 1745.
- Stiernhielm, G. Samlade skrifter av ... I, III, VIII. Utg. J. Nordström, och B. Olsson, P. Wieselgren Sv. förf. utg. av Sv. Vitt. samf. VIII 1924. 1937-43, 1957.
- Stockholms stads tänkebok I 1524-29. Utg. L. Larsson 1929-40.
- Stockholms stads ämbetsbok 1419-1544. Utg. J. A. Almquist 1927.
- Stockholms stadsböcker från äldre tid. Första serien. Jordeböcker 2 1474-1498. Utg. H. Hildebrand 1877-89.
- Stockholms stadsböcker från äldre tid. Andra serien. Tankeböcker NF 8 1589-91 1948.
- Swedberg, J. Lefwernes beskrifning 1729.
- Swedberg, J. Urval i Hanselli XV 1871.
- Svenska böner från medeltiden. Utg. G. E. Klemming SFSS 38 1907-08.
- Svenska kyrkobruk under medeltiden. Utg. R. Geete SFSS 33 1900.
- Svenska Medeltidens Bibel-Arbeten I, II. Utg. G. E. Klemming SFSS 9 1848-53.
- Svenska Medeltidens Rim-Krönikor I, II, III. Utg. G. E. Klemming SFSS 17 1865-68.
- Svenska Medeltids Dikter och Rim. Utg. G. E. Klemming SFSS 25 1881-82.
- Svenska Medeltids-Postillor I, II. Utg. G. E. Klemming SFSS 23 1879-80.
- Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidehvarvet 1521-1718 I-IV. Utg. E. Hildebrand, O. Alin, T. Höjer och L. Sjödin 1887-88, 1894, 1899, 1909-1938.
- Svenska riksrådets protokoll. Utg. af N. A. Kullberg och S. Bergh. Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje serien 1878.
- Svenska synodalakter efter 1500-talets ingång. Serie 1. Samlade och utg. af H. Lundström 1903.
- Svenskt diplomatarium från och med år 1401 I-III Utg. af Riksarkivet genom C. Silfverstolpe 1875-1902.
- Sveriges Rikes lag gillad och antagen på riksdagen år 1734. Faksimileedition 1941.

- Sveriges traktater med främmande magter V. Utg. O. S. Rydberg och C. Hallendorff 1903.
- Södermanna-Lagen. Utg. C. J. Schlyter SSGL IV 1838.
- Södermannalagen enligt B-handskrift. Utg. K.H. Karlsson SFSS 37 1904.
- Thorild, Th. Samlade skrifter av ... I. Utg. S. Arvidson och Sv. förf. utg. av Sv. litt. sällsk. XV 1933.
- Tankeböcker från Strangnäs i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. Utg. I. Fehr 1903.
- Törnevall, P. Urval i Hanselli XV 1869.
- Upplands-Lagen Utg. C. J. Schlyter SSGL III 1834.
- Upplandslagen efter Angsohandskriften. Utg. O. von Friesen SFSS 35 1902.
- Upplandslagen enligt Cod. Esplunda. Utg. S. Henning SFSS 51 1933-34.
- Upplandslagen enligt Cod. Holm. B 199 och 1607 Års utg. Utgåva S. Henning SFSS 70 1967.
- Upplands lagmansdombok 1490-1494. Utg. K. H. Karlsson SFSS 39 1907.
- Upplands lagmansdombok 1578-79. Utg. N. Edling 1929.
- Wadstena Kloster-Reglor ... Utg. C. F. Lindström SFSS 4 1845.
- Vadstena stads äldsta tankeböcker. Domboken 1577-1610. Utg. G. J. V. Ericsson 1952.
- Valda stycken av svenska författare 1526-1732 med anmärkningar och ordlista Utg. av E. Noreen 1943.
- Wallenberg, J. Samlade skrifter av ... I. Utg. N. Afzelius Sv. förf. utg. av Sv. Vitt. samf. XIII 1928.
- Wallenius, A. Urval i Hanselli XIII 1870.
- Wennaesius, E. Ett hundra klingdikter. Utg. I. Nordin-Grip 1934.
- Vestgöta-Lagen. Utg. H. S. Collin och C. J. Schlyter SSGL I 1827.
- Wivallius, L. Lars Wivallius, Hans liv och dikter I, II. Utg. H. Schück Skr. utg. av Sv. Litt. sällsk. XIII 1893, 1895.
- Wivallius, L. Sveriges Rijkens ringmur. Utg. K. Johannison Sv. litt. sällsk:s klassikerserie 1980.
- Wivallius, L. Självbiografi. Brev och prosastycken 1957.
- Wollimhaus, A. Dido i Samlaren I-V utg. K. Warburg 1880-1884.
- Wollimhaus, A. Urval i Hanselli V 1863.
- Abo domkyrkas Svartbok i tryck utgifven af Finlands statsarkiv genom R. Hausen Hfors 1890.
- Östgöta-Lagen. Utg. H. S. Collin och C. J. Schlyter SSGL II 1830.
- Östgötalagens 1300-talsfragment. Utg. E. Olson SFSS 41 1911.

ABEROPADE SKRIFTER

- Adell, A. Nya Testamentet på svenska 1526, 1936.
- Agricola, Erhard m. fl. Die deutsche Sprache. Kleine Enzyklopadie I, II Leipzig 1969-70.
- Ahlbäck, O., Jöns Buddes språk och landsmansskap SNF 40-41. Hfors 1952.
- Ahlbäck, O., Morfologiska faktors inverkan på utbredningen av suffigerad artikel i lagsvenskan ANF 49 1933.
- Ahlbäck, O., Studier över substantivböjningen i Finlands svenska folkmål SNF 33-34 Hfors 1946.
- Bandle, O., Die Gliederung des Nordgermanischen. Basel und Stuttgart 1973.
- Beckman, N. Bidrag till kännedom om 1700-talets svenska. Huvudsakligen efter Sven Hofs arbeten. ANF 11 1895.
- Beckman, N., Om uppkomsten och utvecklingen av sekundära nasalvokaler i några skandinaviska dialekter. Sv. Lm XIII:3 1893.
- Beckman, N., Studier i outgivna fornsvenska handskrifter SFSS 44 1917.
- Belfrage, S., Studier i svensk reformationslitteratur I, II LUA NF XXVII 1931.
- Belfrage, S., Översättningen av Ryencke Fosz 1621 Nysv.stud. 4 1924.
- Bengtsson, A., Nils Ragvaldi, Domareboken och Linköpingslegendariet. LNS 4 1947.
- Bergman, G., Kortfattad svensk språkhistoria 1968.
- Bergman, G., Om Dahlistiernas språkform och dalsländskan nu ANF 49 1933.
- Bergman, G., Sydliga provinsialismer i det bildade svenska talspråket ANF 56 1942.
- Bergman, G., t-bortfallet i svenska folkmål i Festskrift tillägn. Hugo Pipping på hans sextioårsdag den 5 november 1924. SSLSF 175 Hfors 1924.
- Bergman, G., Utvecklingen av samnordiskt *a* i svenska språket 1921.
- Bogren, P., Torpmålets ljud- och formlära 1921.
- Boström, S., Utg. Columbus' S. En svensk ordeskötsel 1963.
- Bra böcker lexikon 1973-82.
- Brøndum-Nielsen, J. Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling I, III. Khvn 1928, 1935.
- Cederschiöld, G., Om svenskan som skriftspråk 1924.
- Cederschiöld, G., Studier öfver genusväxlingen i fornvästnordiska och fornsvenska 1913.
- Cederschiöld, G., Studier öfver verbalabstrakterna i nutida svenska Göteborgs Högskolas Årsskrift 1908.
- Dahlgren, F.A., Glossarium öfver föräldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket ... 1961.
- Dahlstedt, K.-H. och Agren, P.U., Övre Norrlands bydgemål. Skr. utg. av Vetenskapliga biblioteket i Uppsala 1954.
- Danell, B. Nuckomålet Sv. Lm. B 33 1906.
- Danielsson, S. Samuel Columbus' språkprogram i En Svensk Ordeskötsel Acta univ. Umeensis 9 1976.
- Dansk-svensk ordbok utarbetad av B. Molde och N. Ferlov 1958.
- Djurklou, G. Nerikes folkspråk och folklif 1829-1904. Faksimileutg. 1978.
- Duden, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache Mannheim 1973.
- Dymling, C. A. Reyncke Fosz och Forsius Nysv. stud. 4 1924.

- Ejder, B. Adjektivandelsen -er i de nordiska språken, sarskilt i svenskan LNS 3 1945.
- Ejder, B. Starka adjektiv och vissa pronomen i yngre fornsvenska ANF 70 1955.
- Ekbo, S. - Loman, B. Vägledning till Svenska Akademiens ordbok. Skr. utg. av Nämnden för svensk språkvård 32 1971.
- Ericsson, T. Grundlinjer till undersökningen av Södermanlands folkmål Sv. Lm. B 8 1914.
- Fortelius, B. Historia Trojana eller Troya Borgdz Chröneca I Borgå 1965.
- Fries, S. Linnés resedagböcker i Linnés språk och stil 1971.
- Friesen, O. von, utg. Upplandslagen efter Angsöhandskriften SFSS 35 1902.
- Geijer, H. Några bidrag till frågan om tilljämningens och apokopens utbredningsvägar Sv. Lm. B 18 1921.
- Geijer, H. och Holmkvist, E. Några drag ur Västmanlands språkgeografi Sv. Lm. B 29 1929.
- Griesbach, H. - Schulz, D. Grammatik der deutschen Sprache München 1967.
- Grimm, J. och Grimm, W. Deutsches Wörterbuch Leipzig 1854-1922.
- Grip, E. Skuttungemålets ljudlära Sv. Lm. XVIII:6 1901.
- Gustafson, S. Hemming Gadhs språk LNS 6 1950.
- Gustav Vasa, Minnen Utg. Kungl. Livrustkammaren 1938.
- Gödel, V. Sveriges Medeltidslitteratur. Proveniens 1916.
- Hagfors, K. J. Gamlakarlebymålet. Ljud- och formlära samt språkprov Sv. Lm. XII:2 Hfors 1891.
- Hagnell, K. Sturekrönikan 1452-1496 1941.
- Hanselli, P. Utg. Samlade vittnerhetsarbeten af svenska författare från Stiernhielm till Dalin efter originalupplagor och handskrifter. Utg. 1856-78.
- Haskå, J. Studier över bestämhet i attributförsedda nominalfraser LNS 1972.
- Hellquist, E. Studier i 1600-talets svenska 1902.
- Hellquist, E. Svensk etymologisk ordbok I, II 1964.
- Henning, B. Didrikskrönikan Acta univ. Stockholmiensis New serie 8 1970.
- Henning, S. Ericus Nicolais Gerson-översättning 1927.
- Henning, S. Skrivarformer och Vadstenaspråk i Sialinna thröst SFSS 66 1960.
- Henning, S. Upplandslagens redigering och dess handskrifter ANF 48 1932.
- Henning, S. Vilka ha översatt Nya Testamentet År 1526? Nysv. stud. 43 1964.
- Henning, S. utg. Upplandslagen enligt Codex Esplunda SFSS 51 1934.
- Henning, S. utg. Upplandslagen enligt Cod. Holm. B 199 och 1607 Års utgåva SFSS 70 1967.
- Hesselman, B. Giöta Kiampa-wisa S.o.S. 8 1908.
- Hesselman, B. De korta vokalerne i och y i svenskan UUA 1909.
- Hesselman, B. Språkformen i MB I. Skr. utg. av K. Hum. Vet.-Samf. i Uppsala 24:17 1927.
- Hesselman, B. Studier i svensk formlära S.o.S. 11 1911.
- Hesselman, B. Sveamålen och de svenska dialekternas indelning 1905.
- Hesselman, B. Södermanlands folkmål i Sörmlandsboken. En skrift om hembygden 1918.

- Hesselman, B. Uppländskan som skriftspråk i Uppland II 1908.
- Holm, G. Några problem i Alexandersforskningen ANF 73 1958.
- Holm, G. utg. Agneta Horn. Beskrivning över min vandringstid NTU 19 1959.
- Holm, G. utg. Oeconomia 1971.
- Holmberg, B. - Janzén A. Att studera nordiska språk 1963.
- Holmback, A. - Wessén, E. Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar III. Södermannalagen och Helsingelagen 1940.
- Holmkvist, E. Om Peder Månssons författarskap. ANF 52 1936.
- Hoppe, O., Tyskt-svensk ordbok 1922.
- Hultman, O. F. Hälsingelagen och Upplandslagens arfdabalk i Cod. Ups. B 49 Hfors 1904-08.
- Hultman, O. F. De östsvenska dialekterna. Finländska bidrag till svensk språk- och folkkläfforskning Hfors 1894.
- Hultman, O. F. Utg. Jöns Buddes bok. Skr. utg. af Sv. XXI Hfors 1895.
- Höfler, O. Altnordische Lehnwortstudien I-III ANF 47, 48 1931-1932.
- Ingers, I. Språket i Lund 1957-1970.
- Jansson, V. Eufemiavisorna UUA 1945:8.
- Jansson, V. Fornsvenska legendariet NTU 4 1934.
- Janzén, A. Studier över substantivet i bohusländskan. Goteborgs Kungl. Vet.-och Vitt.samh.:s handl. Femte följden. Ser. A. Band 5:3 1936.
- Johannisson, T. Ordet ärende och dess släktskapsförhållande MASO 4 1941.
- Johannisson, T., utg. Nils Matson Kiöpings resa. Sv. texter 6. 1961
- Karlgrén, A. Gammalsvenskby Uttal och böjning i Gammalsvenskby Sv. Lm. B 56 1952.
- Kock, A. Historiska bidrag till svensk formlara Sv. Lm. XV:5 1897-1900.
- Kornhall, D. utg. Karl Magnus enligt Codex Verelianus och fru Elins bok SFSS 63 1957.
- Kristensen, M. Folkemål og Sproghistorie Danske studier Khvn 1933.
- Kruuse, E. De lefvande folkmålen i Uppland II, 1908.
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 1956-1968.
- Källquist, E. utg. Thet svenska språketz klagemål 1934.
- Larm, K. Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska SSSPh 2 1936.
- Larm, K. Morfologiska faktorerers inverkan på utbredningen av suffigerad artikel i lagsvenskan ANF 49 1933.
- Leffler, K. P. Skuttungemålet Sv. Lm. XVIII 1898-1912.
- Lewenhaupt, E. Berömda uppländska män och kvinnor i Uppland II 1908.
- Lidell, H. utg. Messenii Samlade dramer II. Skrifter utg. av Sv. litt. sällsk. 1952, 1954.
- Lidén, E. Senmedeltida Stockholmsspråk ANF 41 1925.
- Lindén, E. Stockholms aldsta tankeböcker ANF 45 1929.
- Lindblad, Gustaf, Frågan om översättningen av Nya testamentet 1526 i belysning av urkundens relativa satsfogning ANF 57 1944.
- Lindblad, Gustaf, Ett språkligt grundmönster i Nya testamentet 1526. Nysv. stud. 51 1971.
- Lindblad, Gösta, T Abraham Sahlistedt och den svenska substantivböjningen 1919.
- Linder, N. Om -ei, -i och -oi såsom pluraländelser för neutrala substantiver i svenska språket 1890.
- Lindgren, J. V. Burtraskmålets grammatik Sv. Lm. XII:1 1890-1919.
- Lindqvist, N. Bibelsvenskans medeltida ursprung Nysv. stud. 8 1929.

- Lindqvist, N. Gustav Vasas bibel och det svenska riksspråket. Julhälsning till församlingarna i ärkestiftet 1939-1940.
- Lindqvist, N. Ha danska sättare inverkat på reformationstidens bibelsvenska? ANF 43 1927.
- Lindqvist, N. Inledning till Nya Testamentet i Gustav Vasas bibel jämfört med Nya Testamentet 1526 1941.
- Lindqvist, N. Några huvuddrag i Gustav Vasas bibels språk UUA 1941:7, 9. 1941.
- Lindqvist, N. Studier över reformationstidens bibelsvenska ATS 20:7 1918.
- Lindroth, Hj. Bohusläns härads- och sockennamn. Skr. utg. av inst. för ortnamns- och dialektforskning vid Gbgs högskola 2 1920.
- Lindroth, Hj. utg. j. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader SFSS 42 1911-1912.
- Ljunggren, K. G. Några olikheter mellan Olaus Petri och Peder Gallies språkbruk i "Svar påå tolf spörsmål". Bidrag till nordisk filologi tillagnade Emil Olson 1936.
- Ljunggren, K.G., Strödda bidrag till svensk ordhistoria V MASO 8, 1952.
- Loman, B. Fornsvenska verbalsubstantiv på -an, -ning och -else 1961.
- Lundström, H. Inledning till Erik Dahlberghs dagbok 1625-1699 1912.
- Lundeby, E. Norsk språglære for svensker 1961.
- Malmberg, B. Nya vagar inom språkforskningen 1959.
- Malmberg, B. Språken i tid och rum 1977.
- Moberg, L. Om de nordiska nasalassimilationerna mp > pp, nt > tt, nk > kk med särskild hänsyn till svenskan, 1944.
- Modéer, I. Kommentarer till det svenska riksspråkets historia K. Vet. samhällets i Upps. handl. I 1957.
- Modéer, I. Studier över slutartikeln i starka feminina UUA 1946:2 Upps. och Leipzig 1946.
- Neuman, E., Dateringen av den s.k. Karlskrönikans olika partier och antalet författare UUA 6 1934.
- Neuman, E., Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde. Sartryck ur Samlaren 1927.
- Neuman, E. Kritiska strövtåg i svensk historisk formlära Nysv. stud. 5 1925.
- Neuman, E. Språket i Nya Testamentet 1526 och i Gustav Vasas bibel 1541 Nysv. stud. 16 1936.
- Neuman, E. Studie i Nya Testamentet 1526 ANF 44 1928.
- Neuman, E. Utbredning av vokalbalansen a:A i medelsvenskan UUA 1917, 1918.
- Nordberg, B. Böjningen av neutrala substantiv i Eskilstunaspråket Nysv. stud. 51 1971.
- Nordin-Grip, I. utg. Vennæsius, E. Ett hundra klingdikter 1938.
- Nordisk familjebok 2 uppl. 1904-1926.
- Nordlander, J. Anmärkningar till J. Burei Sumlen ... S.o.S 9 1910.
- Nordling, A. Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättningar i fornsvenska och äldre nysvenska urkunder ... Hfors 1919.
- Noreen, A. Altschwedische Grammatik Halle 1904.
- Noreen, A. Dalbymålets ljud- och böjningslära. Sv. Lm. 1:3 1879.
- Noreen, A. Spridda studier I 1912.
- Noreen, E., Olika händer i Cod. Holm. D 4 i Stud. tillagnade A. Kock 1929.
- Noreen, E. Studier i Jöns Buddes ordförråd MASO 6 1944.
- Noreen, E. Studier rörande Eufemiavisorna I-III Skr. utg. av K. Hum. Vet. samf. i Upps. 22:2, 22:7, 26:1 1923-1929.

- Olson, E. De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan 1916.
- Olson, E. Östgötalagens 1300-talsfragment SFSS 41 1911.
- Ordbog over det danske sprog Khvn 1918-1954.
- Ordbok över svenska språket. Utg. Svenska Akademien 1898 ff.
- Ottelin, O. Om användningen af slutartikel i Codex Bureanus. i Nord. stud. tillagn. Adolf Noreen på hans 50-årsdag den 13 mars 1904.
- Palmér, J. Den okända handen i reformationsskrifterna från 1526 ANF 62 1947.
- Palmér, J. Reformatörerna och översättningen av Nya Testamentet 1526 ANF 42 1926.
- Palmér, J. Studier över de starktoniga vokaler i 1540-talets svenska LUA NF 1917.
- Palmér, J. Svensk språkutveckling och språkvård. Skrifter utg. av Modersmålslläraarnas förening 64 1967.
- Palmér, J. Undersökningar i Olaus Petris språk I, III LUA NF Avd. 1 B 30, 33, 35 1934, 1939.
- Pamp, B. Svensk språk- och stilhistoria 1971.
- Pamp, B. Svenska dialekter 1978.
- Pipping, R. utg. Erikskrönikan enligt Cod. Holm. D 2 SFSS 68 1963.
- Platzack, Ch. Andelsevokalismen i supinum och perfekt particip av starka verb ANF 96 1981.
- Ronge, H. Konung Alexander ... SINSUU 3 1957.
- Rosén, J. Svensk historia I. Tiden före 1718 1962.
- Rutberg, H. Folkmålet i Nederkalix och Töre socknar Sv. Lm. B 28 1924.
- Rydqvist, J. E. Svenska språkets lagar I-VI 1850-1883.
- Sahlgren, J. Inledn. till Samlade skrifter av Olaus Petri IV 1917.
- Sahlgren, J. Linnés talspråk i Linnés språk och stil 1971.
- Sandwall, F. utg. Samlade dikter av Lars Lucidor I 1930.
- Schlyter, C. J. Ordbok till Samlingen af Sweriges Gamla Lagar SSGL XIII 1887.
- Schlyter, C. J. utg. Sweriges Gamla Lagar I, II, III, VI, X, XI 1827, 1830, 1834, 1844, 1862, 1865.
- Schück, H. och Warburg, K. Illustrerad svensk litteraturhistoria I, II 1926, 1927.
- Sigurd, B. Språkstruktur 1970.
- Sjögren, G. Om språket i de svenska bibelöversättningarna 1526-1541 SSSPh 7 1949.
- Skautrup, P. Det danske sprogs historie I, II Khvn 1944, 1947.
- Smedberg, E. Jöns Budde och Helga Karin-legenden i Cod. Holm. A 58 UUA 1918:1 1918.
- Smedberg, E. Peder Månssons landsmansskap 1920.
- Stenbom, E. Njurundamålets formlära Sv. Lm. 1915.
- Stähle, C. I. Några frågor rörande den första utgåvan av Upplandslagen och dess förlaga ANF 69 1954.
- Stähle, C. I. Vers och språk i Vasatidens och stormaktstidens svenska diktning 1975.
- Sundström, E. Studier över Skogekar Bärbo 1914.
- Svenska akademins ordlista över svenska språket 1973.
- Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 1842-1955.
- Svensson, L. Ett fall av språkvård under 1600-talet LNS 1981.
- Söderwall, K. F. Hufvudepokerna af svenska språkets utbildning 1870.
- Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltids-språket 1884-1918. Supplement. Utg. W. Akerlund, K. Ljunggren, E. Wessén. 1925-1973.
- Söderwall, K. F. Smärre bidrag till textkritiken af svenska medeltidsskrifter ATS 6:4 1881.
- Tamm, F. Om avledningsandelser hos svenska substantiv. Skr. utg. av K. Hum. Vet. samf. i Upps. 5:4 1897.
- Tamm, F. Tränne tyska ändelser i svenskan 1878.

- Thorell, O. Fem Moseböcker på fornsvenska NTU 18 Sthlm och Khvn 1951.
Thorell, O. Svensk grammatik 1973.
Thorén, I. Studier över Själens tröst NTU 14 1942.
Thors, C.-E. Det svenska Nya Testamentet 1780 Nysv. stud. 52 1973.
Tjäder, B. Behandlingen av palatalt l i substantivens pluralformer
under fornsvensk och nysvensk tid SINSUU 9 1961.
Törnqvist, E. Substantivbøjningen i Östergötlands folkmål 1953.
Upmark, G. Uppllysningar om folkmålet i Södertörn 1869.
Utterström, G. Fem skrivare ... Acta univ. Stockholmiensis New serie
1968.
Waltman, K. H. Lidmål Sv. Lm. XIII:1 1892-1894.
Vendell, H. Pedersöre-Purmo-målet Hfors 1892.
Vendell, H. Runömålet Sv. Lm. I:3 1882.
Vendell, H. Språket i Peder Swarts krönika Hfors 1905.
Wennström, T. Studier över språket i Gustav Vasas svenska brev 1941.
Wessén, E. De nordiska språken 1975.
Wessén, E. Några anteckningar om språket i "Agneta Horns leverne" Nuv.
stud. 6 1926.
Wessén, E. Om det tyska inflytandet på svenskt språk under medeltiden
Skr. utg. av nämnden för sv. språkvård 12 1967.
Wessén, E. Svensk medeltid I. Landskapslagar. Kungl. Vitt.-Hist. och
Antik. handl. Filologisk serie 9 1968.
Wessén, E. Svensk språkhistoria I, II, III, SSSPH 17-19 1965.
Wessén, E. Våra folkmål 1958.
Wessén, E. Våra ord, deras uttal och ursprung. Kortfattad etymologisk
ordbok. 1975.
Westman, K. B. Inledningen till Olaus Petris Samlade skrifter I, IV
1914, 1917.
Wiktorsson, P. A. Avskrifter och skrivare Acta univ. Uppsaliensis 1981.
Wiktorsson, P. A. Södermanlagens B-handskrift Acta univ. Uppsaliensis
1976.
Wimmer, L. F. A. Navneordenes bøjning i ældre dansk 1868.
Agren, K. Bestämd slutartikel i svenskan 1912.
Akerblom, A. Runii svenska rim. Göteborgs Kungl. Vet. och
Vitt.samf.:s handl. F 4:16 1915.
Akerlund, W. Fornsvenska ordstudier ANF 49 1933.
Aström, P. Degerforsmålets formlära ... Sv. Lm. XIII:2 1893.

Serie A

- 25 Birgit Falck-Kjällquist *Studier över ägonamn i sydvästra Värmland*. 1973
- 26 Stig Nilsson *Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik I*. 1974
- 27 Gertrud Pettersson *Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen*. 1974
- 28 Lars Svensson *Nordisk paleografi. Handbok med transkriberade och kommenterade skriftprov*. 1974
- 29 Birgitta Tuvestrand *Hugsvinnsmal. Handskrifter och kritisk text*. 1977
- 30 Stig Örjan Ohlsson *Skånes språkliga försvenskning 1. Inledning. Om skriftspråket under Skånes övergångstid*. 1978
- 31 Stig Örjan Ohlsson *Skånes språkliga försvenskning 2. Blandspråksanalyser*. 1979
- 32 Carin Sandqvist *Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk*. 1980
- 33 Lars Svensson *Ett fall av språkvård under 1600-talet. Om historiskt a i ändelser i äldre nysvenskt skriftspråk med särskild hänsyn till regleringen i tryckta kanslihandlingar under Gustav II Adolfs regering*. 1981
- 34 Lars Wollin *Svensk latinöversättning. I. Processen*. 1981
- 35 Lars Wollin *Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten*. 1983
- 36 Elisabet Kågerman *Obestämd plural hos neutra med avledningsmorfemet -e mellan omkring 1300 och 1750*

Serie B

- 5 Åke Hansson *Fonemgeografisk och fonemhistorisk forskning*. 1969
- 6 Gösta Holm *Medeltida stadgespråk*. 1969
- 7 Ulf Teleman *Definita och indefinita attribur i nusvenskan*. 1969
- 8 Ivar Lindquist *Poesien i inskrifterna på Hällestad-stenarna*. 1973

Serie C

- Studier i tillämpad nordisk språkvetenskap
- 6 Ulf Teleman *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. 1974
- 7 Nils Jörgensen *Meningsbyggnaden i talad svenska*. 1976
- 8 Nils Jörgensen och Jan Svensson *Etermediernas nyhetsspråk 1. Några syntaktiska drag*. 1977
- 9 Jan Einarsson *Talad och skriven svenska. Sociolingvistiska studier*. 1973
- 10 Nils Jörgensen *Underordnade satser och fraser i talad svenska. Funktion och byggnad*. 1978
- 11 Jan Svensson *Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur*. 1981
- 12 Jan Einarsson och Christer Platzack *Etermediernas nyhetsspråk 3. Lyssnaren och språket*. 1983

Serie D

- Meddelanden. Distribuerade av Institutionen för nordiska språk, 223 63 Lund
- 10 Christer Platzack *Uppmaningar. Christer Platzack Satsens och meningens tidsbetydelse. Lars-Johan Ekerot Villkorssatser och attsatser*. 1976
- 11 Gertrud Pettersson och Christer Platzack *Översikt över svenska dialektkartor*. 1976
- 12 Christer Platzack *Substantivsjuka — ett friskhetstecken*. 1977
- 13 Christer Platzack *Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor*. 1980